

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Αναλυτική έκθεση
Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας
Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 2021

Υπεύθυνος Έδρας:
Ηλίας Κουσκουβέλης
Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων
Πρόεδρος Τμήματος ΔΕΣ

Νοέμβριος 2021

Επιστημονική Ομάδα

1. Ηλίας Κουσκουβέλης, Καθηγητής Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, υπεύθυνος Έδρας
2. Νικόλαος Ραπτόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Πειραιά [Τουρκία (πολιτική, οικονομία, Κουρδικό) Μέση Ανατολή, Οικονομία], μέλος συντακτικής ομάδας
3. Νικόλαος Βασιλειάδης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Τουρκία, Βαλκάνια, επιμέλεια), μέλος συντακτικής ομάδας
4. Κυριάκος Μικέλης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (επιμέλεια).
5. Ρεβέκκα Παιδή, Επίκουρη Καθηγήτρια Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Μικρά κράτη, Μέση Ανατολή)
6. Παύλος Σεραφείμ, μεταδιδακτορικός ερευνητής Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα Εκκλησιών)
7. Αναστασία Μπλουκουτζί, υποψήφια διδάκτωρ Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα μετανάστευσης)
8. Σταύρος Δελαβίνιας, Μ.Α., Πανεπιστήμιο Στοκχόλμης (Οικονομία, Σχέσεις με Δύση, Β. Αφρική, Ισραήλ και Ελληνοτουρκικά)
9. Μαρκάρ Σανγκογιάν, Πανεπιστήμιο Ούμιο (Σχέσεις με Καύκασο, Κεντρική και Δυτική Ασία)
10. Καρατσώλη Ευαγγελία, Πτυχιούχος ΔΕΣ, Πανεπιστημίου Πειραιά (Σχέσεις με Ρωσία, Ουκρανία και Μέση Ανατολή)

Οι απόψεις που εκφράζονται ανήκουν στη συντακτική ομάδα και δεν απηχούν απόψεις του ΓΕΕΘΑ. Η επιστημονική ευθύνη για το σύνολο του κειμένου ανήκει στον υπεύθυνο της Έδρας.

Πίνακας περιεχομένων

Επιστημονική Ομάδα	2
Αρκτικόλεξα	5
ΤΟΥΡΚΙΑ	6
1. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ	6
1.1. Πολιτικές εξελίξεις	6
1.1.1. Προσπάθειες δημιουργίας «μετώπου» κατά του Έρντογαν.....	6
1.1.2. Τα εκλογικά σχέδια και το άνοιγμα Κιλιτοντάρογλου στο Δ.Κ.Λ.	7
1.1.3. «Παραχώρηση» Άκσενερ περί κοινού υποψηφίου στις προεδρικές.....	10
1.1.4. Ανανέωση εντολής διασυνοριακών επιχειρήσεων	10
1.2. Δημοσκοπήσεις και Τουρκική Κοινή Γνώμη	12
1.3. Τουρκική Αμυντική Βιομηχανία	15
2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	19
2.1. Οι επιδόσεις της τουρκικής οικονομίας	19
2.2. Οι τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις	20
2.3. Η πορεία του Χρηματιστηρίου	25
2.4. Υπόθεση Halkbank και η «γκρι» λίστα της <i>Financial Action Task Force</i>	26
3. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	28
3.1. Μέση Ανατολή	28
3.1.1. Τουρκία και Συριακό	28
3.1.1.1. Οι εξελίξεις στο διπλωματικό πεδίο: σχέσεις με το καθεστώς Άσαντ	28
3.1.1.2. Η κατάσταση στο στρατιωτικό πεδίο: κλιμάκωση στη ΒΔ Συρία.....	31
3.1.1.3. Απειλές για νέα τουρκική επιχείρηση στη ΒΑ Συρία	35
3.1.2. Σχέσεις με Ιράκ	40
3.1.2.1. Κοινοβουλευτικές εκλογές στο Ιράκ και η Τουρκία	44
3.1.2.2. Επίσκεψη αντιπροσωπείας του Ρ.Λ.Κ. στο βόρειο Ιράκ	45
3.1.3. Οι αναδιατάξεις στη Λιβύη και η Τουρκία.....	46
3.1.4. Σχέσεις με το Ισραήλ.....	54
3.1.4.1. Αντιπαράθεση για την Παλαιστίνη	54
3.1.4.1. Δράση ισραηλινών δικτύων κατασκοπείας στην Τουρκία	57
3.1.5. Σχέσεις με την Αίγυπτο	58
3.1.5.1. Ο 2 ^{ος} γύρος διερευνητικών επαφών	58
3.1.5.2. Η 9 ^η Τριμερής Σύνοδος Κορυφής Ελλάδας-Κύπρου-Αιγύπτου.....	60
3.1.6. Σχέσεις με τον Λίβανο	61
3.1.7. Σχέσεις με Ιράν	63
3.1.8. Σχέσεις με αραβικά κράτη του Περσικού Κόλπου	67
3.1.8.1. Σχέσεις με τη Σαουδική Αραβία και το Μπαχρέιν.....	67
3.1.8.2. Σχέσεις με το Κατάρ	68
3.1.8.3. Σχέσεις με τα Η.Α.Ε.	70
3.1.9.4. Οι αποφάσεις του Αραβικού Συνδέσμου για την Τουρκία	72
3.2. Σχέσεις με χώρες του Καυκάσου	73
3.2.1. Σχέσεις με Αζερμπαϊτζάν	73

3.2.1.1. Κοινές στρατιωτικές ασκήσεις και διαβουλεύσεις στον τομέα της άμυνας ..	74
3.2.1.2. Η Αζερό – Ιρανική κλιμάκωση και ο ρόλος της Άγκυρας	77
3.2.1.3. Ζητήματα οικονομίας και μεταφορών	80
3.2.2. Αρμενοτουρκική επαναπροσέγγιση και περιφερειακή συνεργασία	81
3.2.2.1. Αρμενοτουρκική επαναπροσέγγιση	81
3.2.2.2. Προωθούμενα σχέδια περιφερειακής συνεργασίας	83
3.2.3. Τουρκία – Γεωργία	85
3.3. Σχέσεις με Κεντρική και Δυτική Ασία	86
3.3.1. Σχέσεις με Κεντρική Ασία	86
3.3.1.1. Το 10 ^ο Οικονομικό Φόρουμ Κιργιζίας–Τουρκίας.....	87
3.3.1.2. Επαφές με Τατζικιστάν και Καζακιστάν.....	88
3.3.2. Σχέσεις με Αφγανιστάν	90
3.4. Σχέσεις με την Ουκρανία	94
3.5. Σχέσεις με τη Ρωσία	96
3.5.1. Αντιπαράθεση Άγκυρας – Μόσχας περί Τατάρων της Κριμαίας	96
3.5.2. Συνάντηση Έρντογαν-Πούτιν στο Σότσι	98
3.5.2.1. Το ζήτημα της Συρίας και της Ιντλίμπ.....	99
3.5.2.2. Τα ζητήματα της Λιβύης, του Αφγανιστάν και του Καυκάσου	100
3.5.2.3. Θέματα οικονομίας και ενέργειας.....	101
3.5.2.4. Ζητήματα συνεργασίας στα θέματα ασφάλειας	102
3.6. Σχέσεις με Η.Π.Α.	103
3.6.1. Συνάντηση Έρντογαν-Μπάιντεν στη Σύνοδο των G20 και τα F-16.....	103
3.6.2. Επίσκεψη Έρντογαν στη Νέα Υόρκη.....	108
3.7. Σχέσεις με Ε.Ε.	111
3.8. Σχέσεις με Ελλάδα και Κύπρο	118
3.8.1. Συμφωνίες με Γαλλία και Η.Π.Α.	118
3.8.2. Παρεμπόδιση των ερευνών του Nautical Geo	122
3.8.3. 63 ^{ος} γύρος διερευνητικών επαφών	124
3.9. Σχέσεις με την Αφρική	125
ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

Αρκτικόλεξα

Δ.Κ.	Δημοκρατικό Κόμμα (D.P.)
Δ.Κ.Λ.	Δημοκρατικό Κόμμα των Λαών (H.D.P.)
Ε.Δ.Α.Δ.	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Κ.	Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
Ε.Κ.Κ.	Εργατικό Κόμμα Κουρδιστάν (P.K.K.)
ΕΝ.Κ.Κ.	Ένωση Κουρδικών Κοινοτήτων (K.C.K.)
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Κ.Δ.	Κόμμα Δικαιοσύνης (A.P.)
Κ.Δ.Α.	Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (A.K.P.)
Κ.Δ.Π.	Κόμμα Δημοκρατίας και Προόδου (DE.V.A.)
Κ.Ε.	Κόμμα Ευτυχίας (S.P.)
Κ.Ε.Δ.	Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης (M.H.P.)
Κ.Κ.	Καλό Κόμμα (İ.P.)
Κ.Μ.Ε.	Κόμμα Μεγάλης Ένωσης (B.B.P.)
Κ.Ο.Δ.	Κόμμα Ορθού Δρόμου (D.Y.P.)
Κ.Τ.Τ.	Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας (T.C.M.B.)
Κ.Φ.Ι.Ε.	Κόμμα Φιλίας, Ισότητας και Ειρήνης (D.E.B.)
Ο.Η.Ε.	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ο.Ι.Σ.	Οργανισμού της Ισλαμικής Συνεργασίας (O.I.C.)
Π.Θ.Υ.	Προεδρία Θρησκευτικών Υποθέσεων (D.İ.B.)
Ρ.Λ.Κ.	Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (C.H.P.)
Σ.Δ.Δ.	Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις (S.D.F.)
AFET	Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων του Ε.Κ.
D.H.K.P.-C.	Επαναστατικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Κόμμα-Μέτωπο
M.I.T.	Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών [Τουρκίας]
N.A.T.O.	Βορειοατλαντική Συμμαχία
P.Y.D.	Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης [Συρίας]
TANAP	Υπερ-Μικρασιατικός Αγωγός Φυσικού Αερίου»
TUİK	Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία
Y.P.G.	Μονάδες Προστασίας του [Κουρδικού] Λαού [της Συρίας]

ΤΟΥΡΚΙΑ

1. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ

1.1. Πολιτικές εξελίξεις

1.1.1. Προσπάθειες δημιουργίας «μετώπου» κατά του Έρντογαν

Στον αντίποδα του σχεδίου σύνταξης ενός νέου συντάγματος που ανακοινώθηκε τελικά από τον Πρόεδρο κατά την έναρξη εργασιών της νέας περιόδου του κοινοβουλίου στις αρχές Οκτωβρίου,¹ αναπτύχθηκε μια προσπάθεια συνεννόησης μεταξύ έξι κομμάτων της αντιπολίτευσης, η οποία είχε ήδη εκδηλωθεί στα μέσα Σεπτεμβρίου, προκειμένου να εξασφαλιστεί μια συνταγματική αναθεώρηση που θα κινείται προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης του κοινοβουλευτισμού. Στην προσπάθεια αυτή, πέραν των κομμάτων της εθνικής συμμαχίας, δηλαδή, το Ρ.Λ.Κ. του Κ. Κιλιτοντάρογλου, το Κ.Κ. της Μ. Άκσενερ, και το Κ.Ε. του Τ. Καραμολλάογλου, συμμετείχαν και το Δημοκρατικό Κόμμα του Γκ. Ουϊσάλ, το Κόμμα της Δημοκρατίας και της Προόδου του Α. Μπαμπατζάν, και μολονότι δεν εκπροσωπείται στο Κοινοβούλιο, το Κόμμα του Μέλλοντος, του Α. Νταβούτογλου.² Έως τα μέσα Οκτωβρίου πραγματοποιήθηκαν τέσσερις συναντήσεις στις οποίες συζητήθηκαν ο οδικός χάρτης και οι βασικές αρχές του ενισχυμένου κοινοβουλευτικού συστήματος,³ ενώ σχεδιάζεται να συζητηθούν τα κεφάλαια περί ακομμάτιστου Προέδρου, της ισχυρής νομοθετικής εξουσίας και της ανεξάρτητης δικαιοσύνης, κ.λπ..⁴

¹ *Hurriyet*, “TBMM’de yeni yasama yılı başladı... Cumhurbaşkanı Erdoğan: Meclis’in ışıkları yanyorsa bu ülkenin sırtı yere gelmez”, 1 Οκτωβρίου 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-tbmmde-yeni-yasama-yili-basladi-cumhurbaskani-erdogan-meclisin-isiklari-yaniyorsa-bu-ulkenin-sirti-yere-gelmez-41907692>

² *BBC*, “6 muhalefet partisi, parlamenter sistem için ortak metin arayışında”, 21 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58641430>

³ *T24*, “6 partinin katıldığı 'güçlendirilmiş parlamenter sistem' toplantılarının 4'üncüsünde 'yasama' görüşüldü”, 19 Οκτωβρίου 2021, <https://t24.com.tr/haber/6-partinin-katildigi-guclendirilmis-parlamenter-sistem-toplantilarinin-4-sunde-yasama-gorusuldu,986890>

⁴ *T24*, “6 muhalefet partinin temsilcileri 'parlamenter sistem' için Meclis’te toplandı”, 5 Οκτωβρίου 2021, <https://t24.com.tr/haber/muhalefet-parti-temsilcileri-parlamenter-sistem-icin-meclis-te-toplandi,983420>

Οι συναντήσεις των εκπροσώπων των έξι κομμάτων μπορούν να ερμηνευτούν και ως μια προσπάθεια διεύρυνσης της συμμαχίας με μικρότερα κόμματα τα οποία έχουν προοπτικές, όπως εκείνα του πρώην υπουργού Α. Μπαμπατζάν και του πρώην πρωθυπουργού Α. Νταβούτογλου. Το κεντρικό θέμα των συζητήσεων ήταν άλλωστε η ανάληψη νομοθετικών πρωτοβουλιών που θα περιορίζουν τις εξουσίες του Προέδρου και θα δρομολογήσουν την επιστροφή στο κοινοβουλευτικό σύστημα. Στην ουσία πρόκειται για μια προσπάθεια σχηματισμού εκλογικού μετώπου απέναντι στην ισλαμική παράταξη (Κ.Δ.Α.) και τον ακροδεξιό σύμμαχό της (Κ.Ε.Δ.).

Στην προσπάθεια αντιμετώπισης της αυταρχικής κυβέρνησης του Προέδρου Έρντογαν, ωστόσο, δεν δόθηκε ευκαιρία να συμμετάσχει και το φιλοκουρδικό Δ.Κ.Λ., παράληψη που δεν είναι τυχαία. Η κίνηση δημιουργίας κοινού μετώπου μεταξύ των κομμάτων της αντιπολίτευσης, στην πραγματικότητα δεν εμφορείται αμιγώς από δημοκρατικές ευαισθησίες, αλλά από μια προσπάθεια αναρρίχησης στην εξουσία. Οι τεταμένες και ιεραρχικές σχέσεις μεταξύ των δύο εθνικών ομάδων, Τούρκων και Κούρδων, οφείλονται στον αποκλεισμό του φιλοκουρδικού Δ.Κ.Λ. από την κοινή προσπάθεια των κομμάτων της αντιπολίτευσης. Η μη ισότιμη μεταχείριση του Δ.Κ.Λ., το οποίο εκπροσωπείται στο Κοινοβούλιο με 56 έδρες, είναι ενδεικτική της νοοτροπίας αποκλεισμού των πολιτικών δυνάμεων που δεν ανήκουν στην κυρίαρχη εθνότητα, στοιχείο που έχει τις ρίζες του και στο οθωμανικό σύστημα διακυβέρνησης.

1.1.2. Τα εκλογικά σχέδια και το άνοιγμα Κιλιτσντάρογλου στο Δ.Κ.Λ.

Στις αρχές Σεπτεμβρίου εν μέσω συζητήσεων μεταξύ του Ρ.Λ.Κ. και του Καλού Κόμματος (Κ.Κ.) για τις πιθανότητες ορισμού κοινού υποψηφίου στις προεδρικές εκλογές του 2023, ο συν-πρόεδρος του φιλοκουρδικού Δ.Κ.Λ., Μιτχάτ Σαντζάρ, ανακοίνωσε ότι το κόμμα του είναι ανοικτό στην ιδέα του ορισμού ενός κοινού

υποψηφίου στις εκλογές.⁵ Πρόσθεσε ακόμη ότι θα ήταν πρόωρο να ανακοινωθεί το όνομα του υποψηφίου και ότι θα έπρεπε πρώτα να συμφωνηθούν οι κοινές αρχές που θα δεσμεύουν τα κόμματα.

Η εν λόγω πρόταση ήρθε περίπου δύο μήνες μετά από τη δήλωση της συνπροέδρου του Δ.Κ.Λ. Περβίν Μπουλντάν, η οποία τόνιζε ότι δεν θα πρέπει κανείς να περιμένει από το κόμμα της να του παρέχει τη στήριξη που παρείχε στις δημοτικές εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 2019, όταν οι Κούρδοι ψηφοφόροι είχαν στηρίξει τους υποψηφίους της συμμαχίας του Έθνους (Ρ.Λ.Κ.-Κ.Κ) στους κρίσιμους μητροπολιτικούς δήμους, όπως της Άγκυρας και της Κωνσταντινουπόλεως. Απευθυνόταν προφανώς στην ηγεσία του Ρ.Λ.Κ. και του Κ.Κ., τα οποία δεν φαίνονταν διατεθειμένα να εντάξουν στις συζητήσεις τους το φιλοκουρδικό κόμμα.

Λίγες εβδομάδες μετά τη δήλωση του Σαντζάρ, ξεκίνησε μια νέα συζήτηση περί των σχέσεων μεταξύ του Ρ.Λ.Κ. και του Δ.Κ.Λ. με αφορμή τοποθέτηση του Κ. Κιλιτοντάρογλου για το Κουρδικό σε ντοκιμαντέρ που ετοίμασε ο δημοσιογράφος Γκιουνέλ Τζαντάκ με τίτλο «Οι συμμαχίες του Κ. Κιλιτοντάρογλου».⁶ Αναφερόμενος στη διαδικασία επίλυσης της περιόδου 2013-2015, ο πρόεδρος του Ρ.Λ.Κ. τόνισε ότι το Κουρδικό δεν μπόρεσε να επιλυθεί τις τελευταίες 3-4 δεκαετίες και ότι ο μόνος τρόπος επίλυσής του είναι η συνεννόηση με νόμιμους θεσμούς, όπως το Δ.Κ.Λ. εν αντιθέσει με την στρατηγική των μυστικών συνομιλιών που είχε ακολουθήσει ο Έρντογαν με το εκτός νόμου Ε.Κ.Κ. και τον φυλακισμένο ηγέτη του Α. Ότζαλαν. Οι τοποθετήσεις αυτές προκάλεσαν σειρά παρεμβάσεων από σημαίνοντα στελέχη της κουρδικής παράταξης, όπως οι πρώην πρόεδροι Σ. Ντεμίρτας και Σ. Τεμελλί του Δ.Κ.Λ., οι οποίοι επικρότησαν καταρχήν την τοποθέτηση του Κιλιτοντάρογλου. Ωστόσο, ορισμένοι εξ αυτών διαφοροποιήθηκαν, θεωρώντας ότι λόγω στην ειρηνευτική διαδικασία έχει και ο φυλακισμένος ηγέτης

⁵ *Yeni Şafak*, “HDP’li Mithat Sancar: Ortak aday çikartmaya açığız”, 8 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.yenisafak.com/gundem/hdpli-mithat-sancar-ortak-aday-cikartmaya-acigiz-3691351>

⁶ Candak, Günel, “Kemal Kılıçdaroğlu ve ittifakları”, 12 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=dakyB1rKQDc>

του Ε.Κ.Κ.. Οι σκέψεις τους αυτές προκάλεσαν την αντίδραση μερίδας της εθνικιστικής παράταξης και του Τύπου.⁷

Η αδυναμία της εθνικής συμμαχίας να συγκεντρώσει τα απαραίτητα ποσοστά ψήφων οδηγεί τον Κ. Κιλιτοντάρογλου να κάνει προσεκτικά ανοίγματα προς την κουρδική παράταξη, προκειμένου να εξασφαλίσει την υποστήριξή της στις προσεχείς εκλογές. Τα βασικά επιχειρήματα του κεμαλιστή ηγέτη στο κρίσιμο αυτό θέμα φαίνεται ότι είναι η ανάγκη σεβασμού των θεσμών και η εφαρμογή των αρχών και των κανόνων της Δημοκρατίας. Το γεγονός ότι η εθνική συμμαχία τοποθετείται στα δεξιά του πολιτικού φάσματος και η βάση της διαθέτει ορισμένα υπερεθνικιστικά (Κ.Κ.) και ισλαμικά στοιχεία (Κ.Ε.), θέτει σοβαρά εμπόδια στην ομαλή προσέγγιση και συνεργασία με την κουρδική παράταξη. Η αντιπαράθεση Τούρκων – Κούρδων προκαλεί αντιδράσεις τόσο στους κομματικούς μηχανισμούς όσο και στην εκλογική βάση των κομμάτων της εθνικής συμμαχίας. Η συνεργασία, ωστόσο, της εθνικής συμμαχίας με το Δ.Κ.Λ. αποτελεί αναγκαιότητα, προκειμένου στις επερχόμενες εκλογές να απομακρυνθεί το Κ.Δ.Α. από την εξουσία. Η χρονική στιγμή που επιχειρείται το άνοιγμα προς το Δ.Κ.Λ. είναι κρίσιμη, καθώς τα περιθώρια στενεύουν και πρέπει να πειστούν οι ψηφοφόροι του Ρ.Λ.Κ. και του Κ.Κ. για την αναγκαιότητα μιας τέτοιας εκλογικής συνεργασίας. Σε κάθε περίπτωση το Δ.Κ.Λ., φαίνεται να αποκλείει άτυπες συνεργασίες, όπως δήλωσε η Μπουλνιάν, διεκδικώντας την ισότιμη συμμετοχή στα πολιτικά πράγματα του τόπου. Έτσι, το Δ.Κ.Λ. φαίνεται να μετατρέπεται σε ρυθμιστής του τουρκικού πολιτικού συστήματος και υπερασπιστής των δημοκρατικών αρχών και αξιών, ενώ το Ρ.Λ.Κ. καλείται να ηγηθεί της προσπάθειας εκδημοκρατισμού του συστήματος. Η πορεία αναμένεται να είναι γεμάτο εμπόδια, παγίδες και προβοκάτσιες από τον αντίπαλο συνασπισμό, ο οποίος γνωρίζει ότι μια συμμαχία του Δ.Κ.Λ. με τον εθνικό συνασπισμό δεν θα είναι προς το συμφέρον του.

⁷ Ορισμένα φύλλα παρομοίασαν μάλιστα το Ρ.Λ.Κ. σε μαριονέτα του Δ.Κ.Λ.. *Yeni Akit*, “CHP, HDP’nin kuklası oldu”, 21 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/chp-hdpnin-kuklasi-oldu-1577276.html>

1.1.3. «Παραχώρηση» Άκσενερ περί κοινού υποψηφίου στις προεδρικές

Το δίμηνο Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου υπήρξε ορόσημο για τις ζυμώσεις μεταξύ των κομμάτων της αντιπολίτευσης. Η σημαντικότερη ίσως εξέλιξη ήταν η δήλωση της προέδρου του Κ.Κ. Μεράλ Άκσενερ, για το ότι το κόμμα της δεν θα φέρει αντίρρηση αν το Ρ.Λ.Κ. ορίσει έναν εκ των δημάρχων Ιμάμογλου ή Γιαβάς ως υποψήφιο για τις προεδρικές εκλογές του 2023. Δήλωσε ακόμη ότι είναι υποψήφια για τη θέση του «πρωθυπουργού»,⁸ εννοώντας την θέση του αντιπροέδρου, αναφορά που παραπέμπει στους πολιτικούς στόχους που έχουν θέσει οι ηγεσίες των κομμάτων της αντιπολίτευσης.

Η θέση του Προέδρου είναι κρίσιμη από πολλές απόψεις. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, όμως, η κομματική προέλευση του υποψηφίου Προέδρου, εφόσον εκλεγεί θα καταλογιστεί στα θετικά της παράταξής του στην μετά Έρντογαν εποχή. Η συμφωνία για την υποψηφιότητα ενός εκ των δύο ισχυρότερων πολιτικών προσώπων στην γείτονα, η δημοτικότητα των οποίων το τελευταίο εξάμηνο ξεπερνά κατά πολύ εκείνη του ισχυρού άντρα της χώρας (Έρντογαν), σημαίνει ότι ο κομματικός μηχανισμός του Ρ.Λ.Κ. θα παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στην προσπάθεια ανάρρησης στην εξουσία. Το Κ.Κ. φαίνεται ότι προτιμάει να διαδραματίσει έναν υποστηρικτικό ρόλο στο πλευρό του Ρ.Λ.Κ., προσπαθώντας ίσως έτσι να προστατευθεί από πιθανά ξεσπάσματα του Κ.Δ.Α..

1.1.4. Ανανέωση εντολής διασυννοριακών επιχειρήσεων

Ανανέωθηκε η εντολή στην κυβέρνηση για διεξαγωγή διασυννοριακών επιχειρήσεων για δύο χρόνια προκειμένου να συνεχιστούν απρόσκοπτα οι επιχειρήσεις σε Συρία και Ιράκ. Το νομοσχέδιο υπερψηφίστηκε από το κυβερνών Κ.Δ.Α., το ακροδεξιό Κ.Ε.Δ., και το Καλό Κόμμα της Άκσενερ, ενώ καταψηφίστηκε από το κεμαλικό Ρ.Λ.Κ. και το φιλοκουρδικό Δ.Κ.Λ..

Το Ρ.Λ.Κ. καταψήφισε την πρόταση με την αιτιολογία ότι ο λαός δεν επιθυμεί να δει να επιστρέψουν «φέρετρα» από τη Συρία. Επίσης εναντιώθηκε στη

⁸ Karar, “Hedefimiz tek aday ortak aday”, 27 Οκτωβρίου 2021, <https://www.karar.com/guncel-haberler/hedefimiz-tek-aday-ortak-aday-1637280>

διάταξη που επιτρέπει πιθανή χρήση των τουρκικών εδαφών από ξένες δυνάμεις.⁹ Ο βουλευτής Κωνσταντινουπόλεως του Ρ.Λ.Κ. Αχμέτ Ιουνάλ Τσεβίκιοζ, από το βήμα του Κοινοβουλίου ανέφερε ότι δεν πρέπει να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η εξουσία να προσφύγει σε πόλεμο, προκειμένου να αποφύγει την εκλογική αναμέτρηση.¹⁰ Το Δ.Κ.Λ. τάχθηκε υπέρ της ειρηνικής λύσης στο Συριακό και επικαλέστηκε τα δικαιώματα των λαών της περιοχής.

Στελέχη του κυβερνώντος κόμματος, όπως ο Τζελάλ Αντάν, ισχυρίζονται ότι το νομοσχέδιο βασίζεται στην αρχή της νόμιμης άμυνας και στρέφεται εναντίον πολιτικών μορφωμάτων όπως το Ε.Κ.Κ., το Υ.Ρ.Γ. και το «Ι.Κ.».¹¹

Οι διασυννοριακές επιχειρήσεις έχουν ξεκινήσει το 2013 και διευρύνθηκαν συν το χρόνο. Η στάση που τήρησε η κεμαλική και εθνικιστική αντιπολίτευση (Ρ.Λ.Κ.) είναι ενδεικτική της πρόθεσής της να αυξήσει την αντιπαράθεση με την κυβερνώσα ισλαμική παράταξη. Το γενικότερο πλαίσιο εξαθλίωσης των κατώτερων τάξεων που επωμίζονται και το κόστος των διασυννοριακών επιχειρήσεων, αλλά και οι διεθνείς συγκυρίες που δεν είναι ευνοούν τις επιλογές του Έρντογαν, φαίνεται να ώθησε την αξιωματική αντιπολίτευση να διαφοροποιηθεί, εντείνοντας την πολιτική αντιπαράθεση. Ωστόσο, στην προσπάθειά της να διακριθεί από τις αντιλαϊκές πολιτικές του Κ.Δ.Α. και να συσπειρώσει τους οπαδούς της, ελπίζοντας να προσεγγίσει και νέους ψηφοφόρους, δημιουργήθηκε ρήγμα στη συμμαχία με το «Καλό Κόμμα». Το κόμμα της Μ. Άκσενερ, το οποίο κινείται στον χώρο της άκρας δεξιάς, λόγω της εξ ορισμού αντίθεσής του με οποιαδήποτε αυτονομιστική κίνηση που προέρχεται από τον κουρδικό λαό, ψήφισε υπέρ της παράταξης της εντολής. Η διαφοροποίηση αυτή, η οποία συνοδεύεται και με το άνοιγμα του Ρ.Λ.Κ. προς το φιλοκουρδικό Δ.Κ.Λ., που το Καλό Κόμμα το θεωρεί προέκταση του Εργατικού Κόμματος του Κουρδιστάν, επιβεβαιώνει τον εύθραυστο χαρακτήρα

⁹ *Cumhuriyet*, “Tezkeredeki 'yabancı silahlı kuvvetler' ayrıntısı: Kime hizmet ediyor”, 27 Οκτωβρίου 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/tezkeredeki-yabanci-silahli-kuvvetler-ayrintisi-kime-hizmet-ediyor-1880018>

¹⁰ *Cumhuriyet*, “Suriye-Irak tezkeresi TBMM'den geçti”, 26 Οκτωβρίου 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/son-dakika-suriye-irak-tezkeresi-tbmm-den-gecti-1879898>

¹¹ Ο.π..

της εν λόγω συμμαχίας (Ρ.Λ.Κ.-Κα.Κο.). Προς το παρόν, όμως, Κιλιτοντάρογλου και Άκσενερ φαίνεται να αντιπαρέχονται το ζήτημα και να συνεχίζουν τον αγώνα τους για την εξουσία.

1.2. Δημοσκοπήσεις και Τουρκική Κοινή Γνώμη

Το δίμηνο Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου δημοσιεύθηκαν αρκετές δημοσκοπήσεις που αποτυπώνουν σε κάποιο βαθμό την προσέγγιση των τούρκων ψηφοφόρων στα σημαντικά πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα του τόπου. Τα δείγματα είναι συνήθως περιορισμένα, ενώ δεν καλύπτεται το σύνολο της επικράτειας, αλλά επιχειρείται η καλύτερη δυνατή κατανομή συνεντευξέων στο χώρο. Παρόλ' αυτά οι ερευνητές έχουν την ευκαιρία να σχηματίσουν μια εικόνα για τις τάσεις και διαθέσεις των Τούρκων πολιτών.

Πίνακας Α' : Πρόθεση ψήφου σε κόμμα σε περίπτωση προσφυγής στις κάλπες

Δημοσκοπήσεις	Πολιτικά Κόμματα (%)							
	Κ.Δ.Α.	Ρ.Λ.Κ.	Καλό Κόμμα	Δ.Κ.Δ.	Κ.Ε.Δ.	Κ.Δ.Π.	Άλλα Κόμματα	Αναποφάσιμοι Αποχή Διαμαρτυρίας*
<i>AREA Araştırma</i> 3/11/21 ¹²	29,4	23,5	10,8	7,4	7,5	2,6	3,6	15,2
<i>Avrasya Araştırma</i> 30/10/21 ¹³	24,5	24,4	11,3	8,6	6	4,9	5,9	14,4
<i>MAK Danışmanlık</i> 26/10/21 ¹⁴	30	22	13,8	8,5	7,5	2,6	9,1	6,5
<i>AREA Araştırma</i> 4/10/21 ¹⁵	25,9	19,5	10,5	9	8,2	1,8	6,1	19

¹² Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 28-31 Οκτωβρίου 2021 σε 26 Νομούς με δείγμα 1580 άτομα και περιθώρια λάθους +/-2,47% (σύστημα NUTS 2 και μέθοδος CATI). *Area Araştırma*, "TÜRKİYE SİYASİ GÜNDEM ARAŞTIRMASI. Ekim 2021", 3 Νοεμβρίου 2021, <http://www.areaarastirma.com/files/turkiye-siyasi-gundem-arastirmasi-2021-ekim.pdf>

¹³ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 23-28 Οκτωβρίου 2021 σε 26 Νομούς 2460 άτομα και δια ζώσης συνέντευξη. *Avrasya Kamuyu Araştırmaları Merkezi*, 30 Οκτωβρίου 2021, https://www.youtube.com/watch?v=q_Wxvj9dzS0

¹⁴ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 11-21 Οκτωβρίου 2021 σε 71 Νομούς με δείγμα 5750 άτομα, δια ζώσης. *MAK Danışmanlık*, "Ekim 2021. Türkiye Gündemi Araştırması", Οκτώβριος 2021, <https://www.makdanismanlik.org/mak-danismanlik-ekim-2021-turkiye-gundem-arastirmasi/>

<i>MetroPoll Araştırma</i> 1/10/21 ¹⁶	25	20,4	11,3	8,7	7,9	2	3,7	21
<i>Avrasya Araştırma</i> 1/10/2021 ¹⁷	24,1	23,4	11,9	8,8	6,1	4,6	7	14,1
<i>Sosyo Politik S.A.M.</i> 4/10/21 ¹⁸	27,2	26	10,2	9,4	6,6	1,5	3,2	15,9

Στην ερώτηση ποιο κόμμα θα ψηφίζατε αν διεξάγονταν εκλογές αυτή την Κυριακή, οι απαντήσεις των Τούρκων ψηφοφόρων επιτρέπουν να διακρίνει κανείς μια τάση απομάκρυνσης από το κυβερνών κόμμα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα ποσοστά του Κ.Δ.Α. πριν την κατανομή των αναποφάσιστων να έχουν υποχωρήσει αισθητά κάτω του 30% με ορισμένες δημοσκοπήσεις να κυμαίνονται γύρω στο 24%. Η απομάκρυνση, ωστόσο, των ψηφοφόρων από το κυβερνών κόμμα δεν συνεπάγεται αυτομάτως αύξηση κάποιου άλλου κόμματος. Αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι η διατήρηση των ποσοστών των αναποφάσιστων σε πολύ υψηλό επίπεδο, πάνω από 14%.

Μολονότι τα ποσοστά της αξιωματικής αντιπολίτευσης (Ρ.Λ.Κ.) δεν έχουν να επιδείξουν μια θεαματική αύξηση, εξακολουθούν να παραμένουν γύρω στο 23-24%. Η στασιμότητα αυτή ίσως να οφείλεται στην ίδρυση του κόμματος της Πατρίδας το Μάιο του 2021 από τον Μουαρέμ Ιντζέ, ο οποίος ήταν σημαντικό στέλεχος του Ρ.Λ.Κ. και υποψήφιος του στις Προεδρικές του 2018. Το κόμμα του Ιντζέ, ωστόσο, φαίνεται να συγκεντρώνει πολύ μικρά ποσοστά, που δεν ξεπερνούν προς το παρόν το 1% των προτιμήσεων των ψηφοφόρων. Η διστακτικότητα των ψηφοφόρων να εκφράσουν την προτίμησή τους για το κεμαλικό κόμμα θα

¹⁵ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 27-30 Σεπτεμβρίου 2021 σε 26 Νομούς με δείγμα 2474 άτομα και περιθώρια λάθους +/-1,97% (σύστημα NUTS 2 και μέθοδος CATI). *Area Araştırma*, “TÜRKİYE SİYASİ GÜNDEM ARAŞTIRMASI. Eylül 2021”, 4 Οκτωβρίου 2021, <http://www.areaarastirma.com/files/turkiye-siyasi-gundem-arastirmasi-2021-eylul.pdf>

¹⁶ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 20-26 Σεπτεμβρίου 2021 σε 28 Νομούς με δείγμα 1638 άτομα και περιθώρια λάθους +/-2,42% (σύστημα NUTS 2 και μέθοδος CATI). *Türkiye'nin Nabzi*, Metropoll Araştırma, Σεπτέμβριος 2021, <http://www.metropoll.com.tr>

¹⁷ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 15-30 Σεπτεμβρίου 2021 σε 26 Νομούς με δείγμα 1480 άτομα (μέθοδος CATI), περιθώρια λάθους +/-2. *Avrasya Kamuoyu Araştırmaları Merkezi*, 1 Οκτωβρίου 2021, https://www.youtube.com/watch?v=Ox_-tjEupFM

¹⁸ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 10-22 Σεπτεμβρίου 2021 σε 22 Νομούς με δείγμα 2000 άτομα (μέθοδος CATI). *Sosyo Politik Saha Araştırma Merkezi*, “TÜRKİYE GENEL GÜNDEM VE SEÇMEN EĞİLİMİ SAHA ARAŞTIRMA RAPORU”, 4 Οκτωβρίου 2021, <https://sahamerkezi.org/turkiye-genel-gundem-ve-secmen-egilimi-saha-arastirma-raporu/>

μπορούσε ίσως να ερμηνευτεί βάσει των πολιτικών και των επιδόσεων του εν λόγω κόμματος κατά το παρελθόν. Θα μπορούσε κανείς να λάβει υπόψη και το ανελεύθερο πλαίσιο στο οποίο διεξάγονται οι δημοσκοπήσεις, το οποίο αναμένεται να ασκεί επιρροή σε όσους συμμετέχουν στις έρευνες. Σε κάθε περίπτωση, η διαφορά μεταξύ των δύο κομμάτων φαίνεται να έχει αμβλυνθεί μετά την πτώση των ποσοστών του Κ.Δ.Α..

Το ποσοστό των υπόλοιπων κομμάτων της αντιπολίτευσης φαίνεται να έχουν σταθεροποιηθεί. Τα ποσοστά του Κ.Κ. πριν την κατανομή των αναποφάσιστων κυμαίνονται γύρω στο 11%, ενώ του φιλοκουρδικού Δ.Κ.Λ. γύρω στο 9%. Ακολουθεί από απόσταση το κόμμα «Δημοκρατία και Πρόοδος» με ποσοστό γύρω στο 2,5%.

Το συμπολιτευόμενο ακροδεξιό Κ.Ε.Δ. του Ντεβλέτ Μπαχτσελί φαίνεται ότι συνεχίζει να διολισθαίνει με τα ποσοστά του να κυμαίνονται από 6 έως 8% ανάλογα με τη δημοσκόπηση. Είναι αυτή η εικόνα υποχώρησης του Κ.Ε.Δ. που αναγκάζει το κυβερνών ισλαμικό κόμμα να μειώσει το εκλογικό κατώφλι από 10% στο 7%. Υπενθυμίζεται ότι το εν λόγω κατώφλι (10%) είχε θεσπιστεί στο στρατιωτικό Σύνταγμα του 1982 πρωτίστως για να αποκλειστεί η εκπροσώπηση στο Κοινοβούλιο κουρδικών πολιτικών οργανώσεων.

Από τα παραπάνω αποτελέσματα αντιλαμβάνεται κανείς ότι ο εκλογικός λαϊκός συνασπισμός δεν είναι σίγουρο ότι θα εξασφαλίζει τα πρωτεία, ενώ το κυβερνών Κ.Δ.Α. απέχει από την αυτοδυναμία. Αντιθέτως τα ποσοστά δείχνουν ότι ο εθνικός συνασπισμός (Ρ.Λ.Κ.-Κ.Κ.-Κ.Ε.-Δ.Κ.) που βρίσκεται στην αντιπολίτευση προσεγγίζει απειλητικά τα ποσοστά του λαϊκού συνασπισμού (Κ.Δ.Α.-Κ.Ε.Δ.). Σε περίπτωση που ενταχθεί το φιλοκουρδικό Δ.Κ.Λ. στον εθνικό συνασπισμό έως τις εκλογές -πράγμα δύσκολο αυτή τη στιγμή- ή συναφθεί μια συνεργασία μεταξύ του Δ.Κ.Λ. και μέλους του εθνικού συνασπισμού, όπως το Ρ.Λ.Κ., τότε αυξάνονται οι πιθανότητες απομάκρυνσης του Κ.Δ.Α. από την εξουσία. Προϋπόθεση για κάτι τέτοιο βέβαια είναι οι εκλογές να διεξαχθούν σε κλίμα ελευθερίας και να μην ασκηθεί βία ή νοθεία.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στις δημοσκοπήσεις η πλειοψηφία εμφανίζεται δυσαρεστημένη από την ακρίβεια, την ανεργία και γενικότερα την κακή

οικονομική πολιτική της κυβέρνησης.¹⁹ Δυσανεστημένη φαίνεται να είναι και από το Προεδρικό σύστημα εκφράζοντας την επιθυμία επιστροφής στο κοινοβουλευτικό σύστημα.²⁰ Τάσσονται επίσης υπέρ των πρόωρων εκλογών.

Τέλος, το ποσοστό εκείνων που εκδηλώνουν την προτίμησή τους υπέρ του Προέδρου Έρντογαν στις επικείμενες προεδρικές εκλογές μειώνεται επίσης.²¹ Η δημοτικότητα των δημάρχων Αγκύρας και Κωνσταντινουπόλεως του Ρ.Α.Κ., Μ. Γιαβάς και Ε. Ιμάμογλου αντιστοίχως, εξακολουθούν να παραμένουν ψηλά.

1.3. Τουρκική Αμυντική Βιομηχανία

Η τουρκική κυβέρνηση επιχειρεί να αξιοποιήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την αμυντική βιομηχανία που έχει κατασκευάσει είτε για να αναπτύξει σχέσεις αλληλεξάρτησης με άλλα κράτη στον αμυντικό τομέα, είτε για να αυξήσει τα έσοδά της από την πώληση οπλικών συστημάτων που έχει παρασκευάσει.

Στα μέσα Σεπτεμβρίου εμφανίστηκαν δημοσιεύματα στον τουρκικό Τύπο για την απόφαση του Γενικού Επιτελείου της Ουκρανίας να προμηθευθεί επιπλέον 24 Μ.Ε.Α. Μπαϊρακτάρ τύπου TB2 την περίοδο 2021-2022.²² Υπενθυμίζεται ότι το 2019 είχε αγοράσει 6 τέτοιου είδους Μ.Ε.Α.. Οι πωλήσεις των Μπαϊρακτάρ πέραν της οικονομικής τους σημασίας έχουν και μία πολιτική και

¹⁹ Σε δημοσκόπηση της Metropoll, το 80,6% των ερωτηθέντων απάντησε ότι είναι κακοί οι κυβερνητικοί χειρισμοί στα θέματα της οικονομίας, έναντι μόλις 16,3% που τους επικροτούν. *Türkiye'nin Nabzi*, Metropoll Araştırma, Οκτώβριος 2021, σελ. 64, <http://www.metropoll.com.tr>. Το 71,9% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι η οικονομική πολιτική της κυβέρνησης είναι αποτυχημένη, έναντι μόλις 22,4%. Ειδικότερα το 57,5% θεωρεί ότι αιτία της κακής οικονομικής πορείας της χώρας είναι οι λανθασμένες πολιτικές της κυβέρνησης, ενώ το 29,9% θεωρεί ότι φταίνε οι ξένες δυνάμεις. *Area Araştırma*, "TÜRKİYE SİYASİ GÜNDEM ARAŞTIRMASI. Ekim 2021", *ό.π.*, σελ. 10. Σε δημοσκόπηση της MAK το 51% των ερωτηθέντων θεωρεί η πορεία της οικονομίας είναι κακή, έναντι μόλις 18%. Στην ίδια δημοσκόπηση το 64% πιστεύει ότι για την κακή πορεία της οικονομίας ευθύνεται η κυβέρνηση, ενώ το 13% θεωρεί υπεύθυνο το προεδρικό σύστημα. *MAK Danışmanlık*, "Ekim 2021....", *ό.π.*, σελ. 42-44.

²⁰ Το 57,8% θεωρεί ότι το προεδρικό σύστημα διακυβέρνησης είναι αποτυχημένο, έναντι 33,9% που το θεωρεί πετυχημένο. Επίσης το 51,1% δηλώνει ότι θα ψήφιζε *Area Araştırma*, "TÜRKİYE SİYASİ GÜNDEM ARAŞTIRMASI. Ekim 2021", *ό.π.*, σελ. 6-9.

²¹ Το ποσοστό που δηλώνει ότι δεν θα ψηφίσει τον Έρντογαν ανέρχεται στο 50,1%, ενώ εκείνοι που είναι θετική περιορίζονται μόλις στο 31,3%. *Area Araştırma*, "TÜRKİYE SİYASİ GÜNDEM ARAŞTIRMASI. Ekim 2021", *ό.π.*, σελ. 7.

²² *Hurriyet*, "Ukrayna duyurdu! '24 tane daha Bayraktar TB2 alacağız'", 13 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-haberi-ukrayna-duyurdu-24-tane-daha-bayraktar-tb2-alacagiz-41893389>

διπλωματική σημασία. Πέραν του οικονομικού οφέλους που θα έχει η Άγκυρα από την εν λόγω πώληση σε μια χρονική περίοδο κατά την οποία η οικονομία και το εθνικό της νόμισμα ακολουθεί φθίνουσα πορεία, θα αποκτήσει ίσως την ευκαιρία να βελτιώσει και τις σχέσεις της με ορισμένα κράτη της Δύσης, όπως οι Η.Π.Α., η Γαλλία κ.λπ., για τα οποία η Ουκρανία κατέχει μια σημαντική θέση στη στρατηγική τους απέναντι στη Ρωσία. Από την άλλη η πιθανή χρησιμοποίησή τους για την υπεράσπιση της ουκρανικής επικράτειας κατά των ρωσικών επεμβάσεων, αυξάνει τις πιθανότητες επιπλέον εντάσεων με την Μόσχα, στη στήριξη της οποίας βασίζεται η τουρκική στρατηγική εκβιασμών της Δύσης.

Επιπλέον, μπορεί να παρατηρήσει κανείς και μια τάση ανάπτυξης της τεχνολογικής συνεργασίας μεταξύ των δύο εγχώριων αμυντικών βιομηχανιών. Στα μέσα Σεπτεμβρίου ανακοινώθηκε ότι η τουρκική *Baykar* έχει υπογράψει συμφωνία συνεργασίας με την *Motorsich*.²³ Η τουρκική εταιρεία χρησιμοποιεί ήδη κινητήρες της ουκρανικής εταιρείας, ενώ δρομολογούνται σχέδια για την ανάπτυξη κινητήρων που θα δοκιμαστούν σε νέα μοντέλα Μ.Ε.Α. της Baykar.

Η Άγκυρα επιχειρεί να συνάψει τέτοιου είδους συνεργασίες και με άλλες χώρες προκειμένου να αυξήσει την τεχνολογική της ικανότητα που κατ' επέκταση θα της επιτρέψει να βελτιώσει το επίπεδο αυτονομίας της. Σε αυτή τη λογική εντός Σεπτεμβρίου ανακοινώθηκε η σύναψη Μνημονίου συνεργασίας (MoU) μεταξύ της ινδονησιακής *PT Dirgantara Indonesia* (PTDI) και της *Turkish Aerospace Industries* (TAI). Η συμφωνία προβλέπει τη συνεργασία στον τομέα της τεχνικής υποστήριξης και συντήρησης αεροσκαφών αμφοτέρων των χωρών.²⁴ Μια δεύτερη και ίσως σημαντικότερη καταρχήν συμφωνία ήταν εκείνη που συνάφθηκε με την κυβέρνηση της Νότιας Κορέας στα μέσα Οκτωβρίου. Σύμφωνα με αυτήν, η Σεούλ φαίνεται να είναι διατεθειμένη να παρέχει κατάλληλους κινητήρες για το τουρκικό

²³ *Diriliş Postası*, “Baykar, Ukrayna'nın önde gelen havacılık şirketi ile işbirliği anlaşması imzaladı”, 24 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dirilispostasi.com/haber/7834889/baykar-ukraynanin-onde-gelen-havacilik-sirketi-ile-isbirligi-anlasmasi-imzaladi>

²⁴ *Daily Sabah*, “Indonesia, Turkey strengthen aerospace cooperation with new deal”, 22 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/defense/indonesia-turkey-strengthen-aerospace-cooperation-with-new-deal>

πρόγραμμα κατασκευής αρμάτων «Αλτάϊ». ²⁵ Υπενθυμίζεται ότι για το εν λόγω άρμα προοριζόταν μηχανή γερμανικής παραγωγής, η εξαγωγή της οποίας διεκόπη ως συνέπεια των αντιμέτρων της Δύσης κατά των τουρκικών επιχειρήσεων στη βόρεια Συρία.

Οι θέσεις των αρμοδίων υπηρεσιών και φορέων της Άγκυρας για τις προοπτικές της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας είναι λίγο ως πολύ γνωστές: ανάπτυξη της τεχνολογίας και της παραγωγής με γνώμονα την αύξηση της αυτονομίας που θα οδηγήσει οσονούπω στην απεξάρτηση από την Δύση. Οι θέσεις αυτές του κατεστημένου δεν τυγχάνουν σχεδόν ποτέ αμφισβήτησης. Η οικονομική δυστοκία που βιώνει η Τουρκία, ωστόσο, οδηγεί ορισμένους να αμφισβητούν την αποτελεσματικότητα και την αναγκαιότητα των τεράστιων επενδύσεων στην τουρκική αμυντική βιομηχανία. Ένα τέτοιο κείμενο δημοσιεύθηκε στην τουρκική έκδοση της *Independent*, στην οποία παραχωρεί συνέντευξη ο αναλυτής αμυντικών θεμάτων Μπουράκ Γιλντιρίμ. ²⁶ Στη συνέντευξή του ο Γιλντιρίμ αναφέρει ότι έχουν επενδυθεί πακτωλοί χρημάτων που πολύ συχνά εξυπηρετούν προπαγανδιστικούς σκοπούς της ηγεσίας και ίσως δεν ήταν αναγκαία, όπως το πλοίο TCG Anadolu ή οι πύραυλοι S-400. Υπογραμμίζει ακόμη ότι δεν γίνεται πάντα καλή διαχείριση των διαθέσιμων μέσων με αποτέλεσμα να κινδυνεύει να απαρχαιωθεί σε λίγα χρόνια κρίσιμο πολεμικό υλικό, όπως κορβέτες και φρεγάτες. Επισημαίνει επίσης τις αρνητικές συνέπειες των ακολουθούμενων πολιτικών που επηρεάζουν το εθνικό νόμισμα, η απρόοπτη διολίσθηση του οποίου φαίνεται ότι καθυστέρησε την υλοποίηση κρίσιμων προγραμμάτων. Από όλα όσα αρνητικά περιγράφει ο Γιλντιρίμ, φαίνεται να διαφεύγουν μόνο τα προγράμματα περί Μ.Ε.Α.. Η άλλη όψη του νομίσματος που περιγράφει ο Γιλντιρίμ, βεβαίως, εξυπηρετεί τις απόψεις της αντιπολίτευσης, η οποία προβάλλει το αφήγημα περί

²⁵ *Daily Sabah*, “S. Korea step closer to providing engine for Turkey’s MBT Altay”, 22 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/defense/s-korea-step-closer-to-providing-engine-for-turkeys-mbt-altay>

²⁶ *Independent*, “Savunma sanayi arařtırmacısı Yıldırım: 20 yıllık süreçte TSK envanteri ciddi anlamda eskidi”, 14 Οκτωβρίου 2021, <https://www.indyturk.com/node/423831/haber/savunma-sanayi-ara%C5%9Ft%C4%B1rmac%C4%B1s%C4%B1-y%C4%B1ld%C4%B1r%C4%B1m-20-y%C4%B1ll%C4%B1k-s%C3%BCre%C3%A7te-tsk-envanteri-ciddi>

κακοδιαχείρισης, σπατάλης και αδιαφάνειας σε όλους τους τομείς με ευθύνη της κυβέρνησης. Οι απόψεις που διατυπώθηκαν, ωστόσο, περιγράφουν μια τουρκική αμυντική βιομηχανία, η οποία -κι αν ακόμη έχει ορισμένα ισχυρά σημεία- δεν είναι άτρωτη.

2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

2.1. Οι επιδόσεις της τουρκικής οικονομίας

Το δίμηνο Σεπτεμβρίου – Οκτωβρίου υπήρξε μια περίοδος έντονων αναταραχών για την τουρκική οικονομία, κλυδωνίζοντας την εύρυθμη λειτουργία της. Η απόφαση της Κεντρικής Τράπεζας της Τουρκίας (Κ.Τ.Τ.) να προχωρήσει σε μείωση του ποσοστού των επιτοκίων, στο επίπεδο του 18% το Σεπτέμβριο και εν συνεχεία στο 16% τον Οκτώβριο, υπήρξε η σημαντικότερη εξέλιξη εντός του εξεταζόμενου χρονικού διαστήματος, γεγονός που ταρακούνησε την τουρκική οικονομία. Αυτό αποτυπώνεται στην καταβαράθρωση της τουρκικής λίρας, με την ισοτιμία του τουρκικού νομίσματος έναντι του δολαρίου Η.Π.Α. να κλείνει το δίμηνο αρκετά πιο υποτιμημένη από τις αρχές Σεπτεμβρίου και παρά το γεγονός πως τον Αύγουστο είχε αρχίσει να παρουσιάζει δειλά σημάδια ανάκαμψης. Παράλληλα, ο πληθωρισμός παραμένει εκ των βασικότερων προκλήσεων για τους λήπτες αποφάσεων στη γείτονα χώρα.

Τα πιο πρόσφατα στοιχεία για το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.) της Τουρκίας, όπως τα δημοσίευσε η *Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία* (TUİK) την 1^η Σεπτεμβρίου 2021, παρουσιάζουν μεγέθυνση της οικονομίας της τάξεως του 21,7% για το 2^ο τρίμηνο του 2021, όταν το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 7% για το 1^ο τρίμηνο του 2021 και ο ρυθμός μεγέθυνσης για το σύνολο του 2020 ήταν στο 1,8%²⁷. Ο υψηλός ρυθμός μεγέθυνσης για το διάστημα Απριλίου-Ιουνίου ερμηνεύεται από την αναμενόμενη ανάκαμψη της διεθνούς οικονομίας, αλλά και της τουρκικής, από τις επιπτώσεις της πανδημίας. Τα αντίστοιχα στατιστικά για το 2^ο τρίμηνο του 2020 είχαν παρουσιάσει συρρίκνωση με ποσοστό -10,4%²⁸. Η Παγκόσμια Τράπεζα εκτιμά πως η τουρκική οικονομία θα παρουσιάσει ρυθμό μεγέθυνσης 8,5% για το 2021, αναθεωρώντας την προηγούμενη πρόβλεψη του

²⁷ *Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία*, “Quarterly Gross Domestic Product, Quarter II: April-June, 2021”, Press Release, 1 Σεπτεμβρίου 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Quarterly-Gross-Domestic-Product-Quarter-II:-April-June,-2021-37182>

²⁸ Ο.π.

5%²⁹, ενώ σε αντίστοιχη αναθεώρηση προχώρησε και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Δ.Ν.Τ.) οριοθετώντας την πρόβλεψη για το 9% έναντι της προηγούμενης πρόβλεψης 5,8%³⁰. Παρόλα αυτά, φωνές από την αντιπολίτευση κάνουν λόγο πως οι συγκεκριμένες εκτιμήσεις δεν είναι αρκετές για τη διατήρηση της τουρκικής οικονομίας ως μίας από τις 20 μεγαλύτερες οικονομίες του κόσμου.³¹

Πίνακας 1. Επιλεγμένοι Οικονομικοί δείκτες της Τουρκίας

Επιλεγμένοι Δείκτες	2019	2020	2021
Πραγματικό Α.Ε.Π., Ετήσιος Ρυθμός Μεγέθυνσης (% του Α.Ε.Π.)	0.9	1.8	9 (πι)
Δημόσιο Χρέος (% του Α.Ε.Π.)	32.7	39.8	37.8 (πι)
Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, 2021. (πι): πρόβλεψη			
Δείκτης Τιμών Καταναλωτή, Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%), Σεπτέμβριος επιλεκθέντων ετών)	9.26	11.75	19.58
Συναλλαγματική Ισοτιμία (Λίρες Τουρκίας ανά μονάδα US\$, 28 ^η Οκτωβρίου κάθε έτους)	5.77	8.14	9.50
Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.			
Ανεργία (%), Αύγουστος)	14	13	12.1
Κατά Κεφαλήν Α.Ε.Π. (US\$)	9 213	8 599	-
Πληθυσμός (εκατ.)	82	83.15	83.61
Πηγή: Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, 2021.			

2.2. Οι τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις

Το διάστημα Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου επισκιάστηκε από την απόφαση της Κ.Τ.Τ. να ενδώσει στις πιέσεις του Τούρκου Προέδρου Ρ.Τ.Έρντογαν, και να μειώσει τα ποσοστά των επιτοκίων. Στις 23 Σεπτεμβρίου η Κ.Τ.Τ. μειώνει το ποσοστό στο 18%

²⁹ Παγκόσμια Τράπεζα, “The World Bank in Turkey”, <https://www.worldbank.org/en/country/turkey/overview#3>

³⁰ Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Economic Outlook: Recovery during a Pandemic, Οκτώβριος 2021, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/10/12/world-economic-outlook-october-2021>

³¹ Sozcu, “CHP Sözcüsü: Türkiye, dünyanın en büyük 20 ekonomisi liginden düşüyor”, 13 Οκτωβρίου 2021, https://www.sozcu.com.tr/2021/ekonomi/chp-sozcusu-turkiye-dunyanin-en-buyuk-20-ekonomisi-liginden-dusuyor-6704457/?fbclid=IwAR1-ieIkDQu6p90XWM6e70IPfjZoS-w_8yv0nf9xbnfHLISHn2oVtuNP770

από το 19%³² και στις 21 Οκτωβρίου το μειώνει εκ νέου στο 16%.³³ Η δεύτερη μείωση είχε ήδη δρομολογηθεί τουλάχιστον μερικές ημέρες πριν και την καθαίρεση 3 υψηλόβαθμων στελεχών της Κ.Τ.Τ. με Προεδρικό Διάταγμα, με ορισμένα δημοσιεύματα να εκτιμούν πως η συγκεκριμένη απόφαση πάρθηκε λόγω διαφωνιών τους σχετικά με την επικείμενη μείωση των επιτοκίων.³⁴ Η χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής φαίνεται να πάρθηκε με πολιτικά κριτήρια κατόπιν των πιέσεων του Τούρκου Προέδρου και των υποσχέσεών του για μείωση των επιτοκίων εντός του καλοκαιριού,³⁵ αντιβαίνοντας την ορθόδοξη οικονομική λογική, και αποτελεί ένα ακόμη δείγμα της σταθερής στροφής της Τουρκίας προς τον αυταρχισμό, μιας και αποδυναμώνει *de facto* την οικονομική αυτονομία της Κεντρικής Τράπεζας.

Ο αυξανόμενος πληθωρισμός παραμένει μια από τις βασικότερες προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει η τουρκική ηγεσία. Τα στοιχεία για το δίμηνο Αυγούστου–Σεπτεμβρίου εμφάνισαν άνοδο συγκριτικά με το προηγούμενο δίμηνο Ιουνίου–Ιουλίου. Ειδικότερα, ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή για το μήνα Αύγουστο εμφάνισε ετήσιο ρυθμό μεταβολής 19,25%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό του Σεπτεμβρίου ανέβηκε στο 19,58%³⁶. Οι τομείς με τη μεγαλύτερη αύξηση σε μηνιαία βάση ήταν αυτοί των τροφίμων–μη αλκοολούχων ποτών, επίπλων και οικιακού εξοπλισμού και αυτός της εστίασης.³⁷ Ο Δείκτης Τιμών Παραγωγού

³² Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, “Press Release on Interest Rates”, 23 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/EN/TCMB+EN/Main+Menu/Announcements/Press+Releases/2021/ANO2021-42>

³³ Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, “Press Release on Interest Rates”, 21 Οκτωβρίου 2021, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/EN/TCMB+EN/Main+Menu/Announcements/Press+Releases/2021/ANO2021-45>

³⁴ Bloomberg, “Erdogan Fires Three Central Bank Interest Rate Opponents”, 14 Οκτωβρίου 2021, <https://www.bloomberg.com/news/videos/2021-10-14/erdogan-fires-three-central-bank-interest-rate-opponents-video>

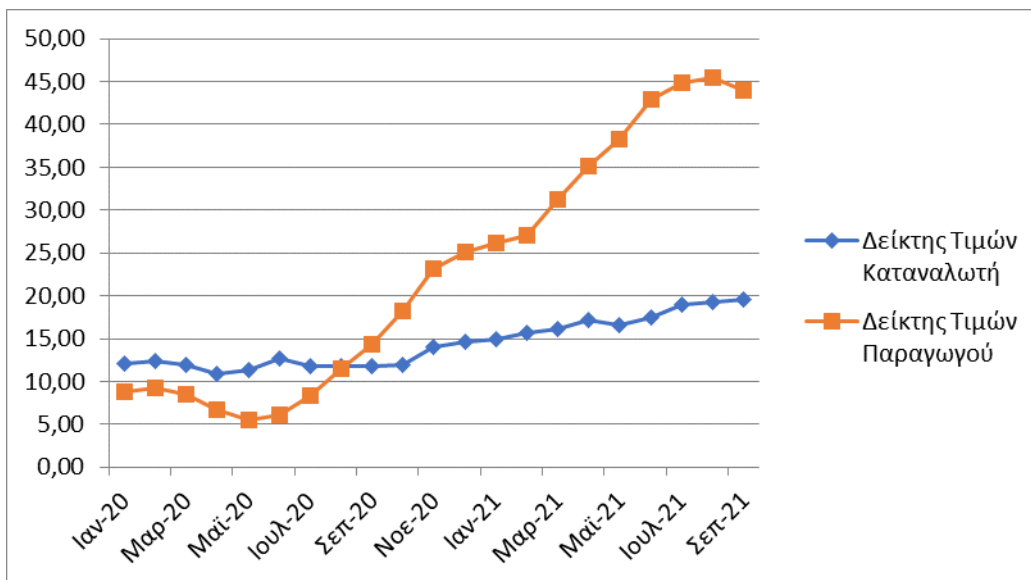
³⁵ Al Jazeera, “For Turkish lira traders, Erdogan demand evokes déjà vu”, 2 Ιουνίου 2021, <https://www.aljazeera.com/economy/2021/6/2/for-turkish-lira-traders-erdogan-demand-evokes-deja-vu>

³⁶ Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, “Consumer Price Index, September 2021”, Press Release, 4 Οκτωβρίου 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Consumer-Price-Index-September-2021-37387>

³⁷ Ο.π.

παρουσίασε μείωση για το μήνα Σεπτέμβριο, αγγίζοντας το 43,96%, ενώ τον Αύγουστο το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 45,52%.³⁸ Οι τομείς με τον υψηλότερο πληθωρισμό ήταν αυτοί της ενέργειας και των ενδιάμεσων προϊόντων.³⁹

Διάγραμμα 1. Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής Πληθωρισμού (%)

Πηγή: Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, 2021.

Οι προβλέψεις και οι στόχοι όσον αφορά τον πληθωρισμό ποικίλουν μεταξύ των αρμόδιων φορέων. Η τουρκική κυβέρνηση στο νέο της τριετές οικονομικό πρόγραμμα μετέβαλε τους στόχους του πληθωρισμού στα 16,2%, 9,8% και 8% για το 2021, 2022 και 2023 αντίστοιχα.⁴⁰ Ο στόχος της Κ.Τ.Τ. για το 2021 παραμένει στα 14,1% όπως τον είχε αναθεωρήσει τον Ιούλιο, ενώ ο στόχος για το 2022 παραμένει στα 7,8%.⁴¹ Επιπρόσθετα, και ο Ο.Ο.Σ.Α. αναθεώρησε την

³⁸ Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, “Producer Price Index, September 2021”, Press Release, 4 Οκτωβρίου 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Domestic-Producer-Price-Index-September-2021-37315>

³⁹ Ό.π.

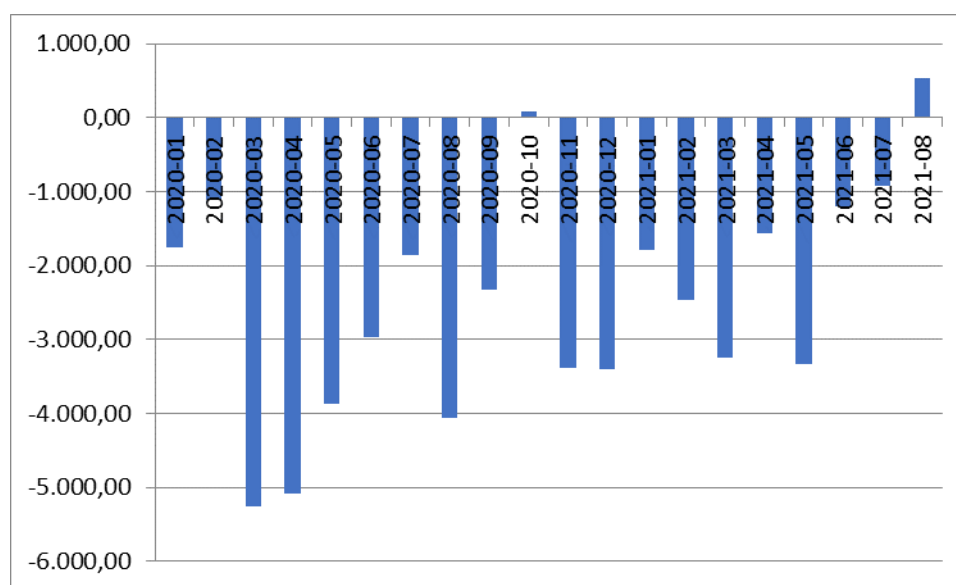
⁴⁰ Ahval, “Turkey diverges from key inflation goal in new economic programme”, 6 Σεπτεμβρίου 2021, <https://ahvalnews.com/economy/turkey-diverges-key-inflation-goal-new-economic-programme>

⁴¹ Ezgi Erkoyun και Ali Kucukgocmen, “Turkish central bank lifts 2021 inflation forecast, sees Q4 fall”, Reuters, 29 Ιουλίου 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkish-central-bank-lifts-2021-inflation-forecast-sees-q4-fall-2021-07-29/>

πρόβλεψή του για τον πληθωρισμό της τουρκικής οικονομίας από 16% σε 17,8%.⁴²

Τα πιο πρόσφατα στοιχεία για το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (Ι.Τ.Σ.) αφορούν τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο, με τον πρώτο να εμφανίζει έλλειμμα \$923 εκατ. και το δεύτερο πλεόνασμα \$528 εκατ.. Το διάγραμμα 2 απεικονίζει τη βελτίωση του δείκτη γι' αυτό το δίμηνο συγκριτικά με τους ίδιους μήνες του προηγούμενου έτους.

**Διάγραμμα 2. Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών Τουρκίας
(σε εκατ. δολάρια Η.Π.Α., τρέχουσες τιμές)**

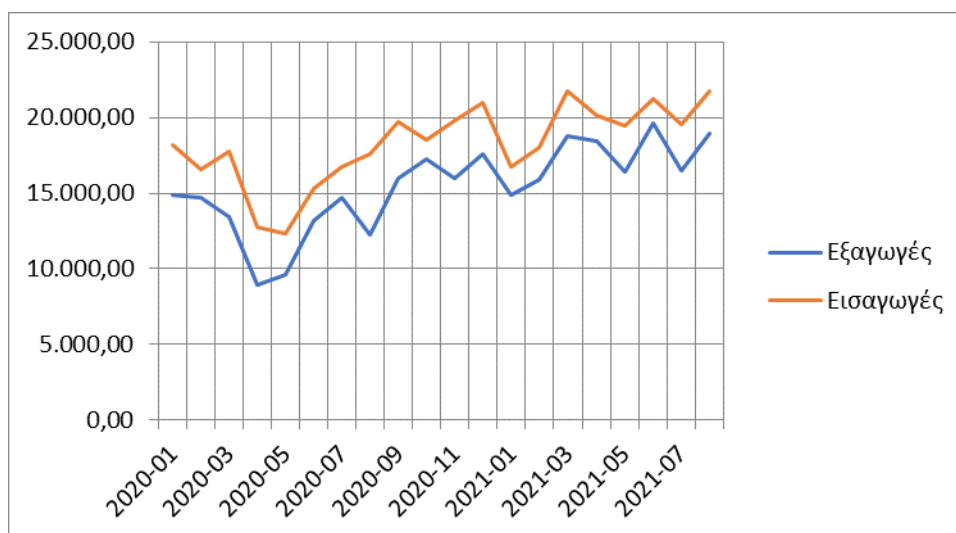
Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

Το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο εμφάνισε μεγέθυνση κατά το δίμηνο για το οποίο είναι διαθέσιμα τα πιο πρόσφατα επίσημα στοιχεία (Ιούλιος-Αύγουστος). Πιο συγκεκριμένα, οι εξαγωγές για το τέταρτο δίμηνο του 2021 έφτασαν τα \$35,449 δις και οι εισαγωγές τα \$41,217 δις, διατηρώντας αρνητικό το πρόσημο του εμπορικού ισοζυγίου. Το διάγραμμα 3 φανερώνει μια μεγέθυνση του ελλείμματος για το διάστημα Ιουλίου-Αυγούστου σε σύγκριση με το δίμηνο Μαΐου-Ιουνίου, με το έλλειμμα να αγγίζει τα \$5,768 δις και \$4,667 δις αντίστοιχα.

⁴² *Duvar English*, "OECD ups 2021 Turkish inflation rate to 17.8%", 22 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.duvarenglish.com/oecd-ups-2021-turkish-inflation-rate-to-178-news-58910>

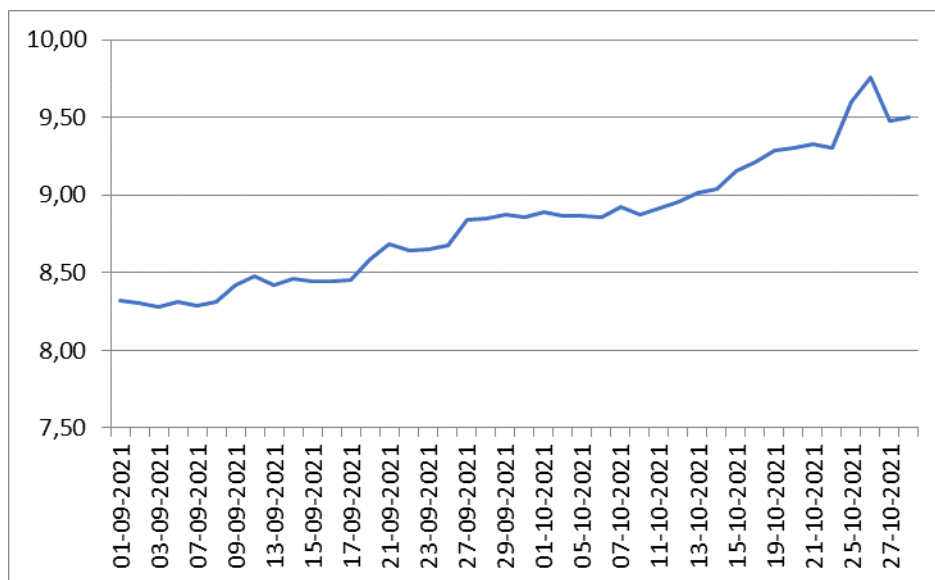
Η τουρκική λίρα δέχτηκε μεγάλο πλήγμα από τις ανακατατάξεις στη στελέχωση της Κ.Τ.Τ. και την απόφασή της να μειώσει τα επιτόκια. Ως απόρροια αυτών των εξελίξεων, η λίρα υποτιμήθηκε σε σημαντικό βαθμό έναντι του δολαρίου Η.Π.Α.. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως η χαμηλότερη τιμή της έναντι του δολαρίου έφτασε στις 8,28 τουρκικές λίρες/μονάδα δολαρίου Η.Π.Α. στις 3 Σεπτεμβρίου, ενώ στις 26 Οκτωβρίου η αντίστοιχη ισοτιμία άγγιξε τις 9,75 τουρκικές λίρες/δολάρια Η.Π.Α.. Η στρατηγική της τουρκικής κυβέρνησης να εστιάζει στην οικονομική μεγέθυνση σε βάρος του πληθωρισμού τείνει να επιφέρει συνεχή πλήγματα στο εθνικό νόμισμα της χώρας.

Διάγραμμα 3. Εμπορικό Ισοζύγιο Τουρκίας (εκατ. δολάρια Η.Π.Α.)

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

**Διάγραμμα 4. Συναλλαγματική Ισοτιμία τουρκικής λίρας προς δολλάριο Η.Π.Α.
(1 Σεπτεμβρίου 2021 – 28 Οκτωβρίου 2021)**

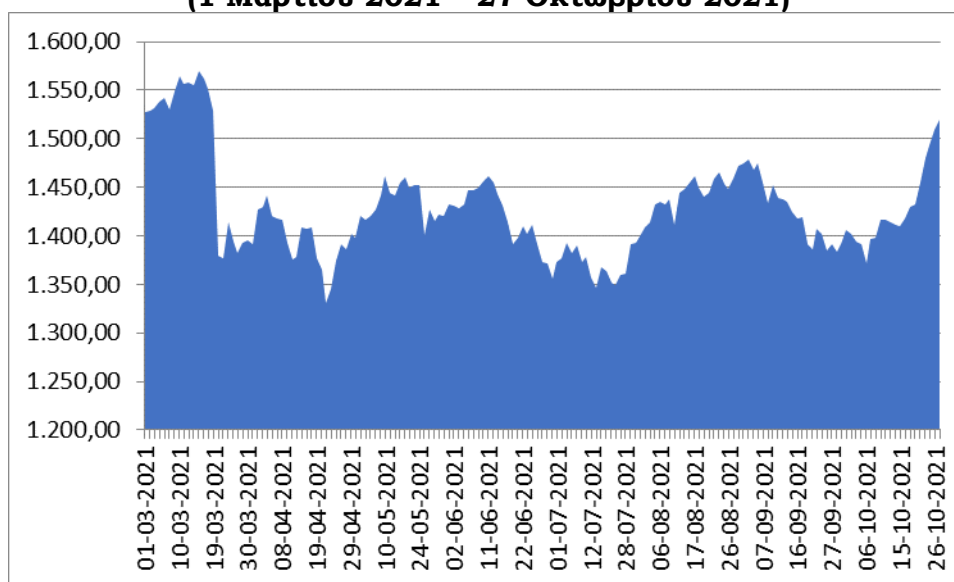

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

2.3. Η πορεία του Χρηματιστηρίου

Ο βασικός χρηματιστηριακός δείκτης μετοχών της Τουρκίας BIST 100 Index παρουσίασε 2 φάσεις εντός του διμήνου Σεπτέμβριος-Οκτώβριος. Η πρώτη φάση ήταν αυτή της συρρίκνωσης, μέχρι και την 6^η Οκτωβρίου, όπου ο δείκτης κατάρραψε 1371,69 μονάδες. Η δεύτερη φάση κυμαίνεται από την 7^η Οκτωβρίου μέχρι και το τέλος του διμήνου με την υψηλότερη τιμή να αγγίζει τις 1519,25 μονάδες στις 27 Οκτωβρίου. Ο δείκτης φαίνεται πως σταδιακά ανακάμπτει και πλησιάζει τα επίπεδα του Μαρτίου. (Διάγραμμα 5).

**Διάγραμμα 5. Πορεία του δείκτη BIST 100 Index
(1 Μαρτίου 2021 – 27 Οκτωβρίου 2021)**

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

2.4. Υπόθεση Halkbank και η «γκρι» λίστα της *Financial Action Task Force*

Στις 22 Οκτωβρίου το 2^ο Δικαστήριο Εφέσεων των Η.Π.Α. αποφάνθηκε πως η τουρκική κρατική τράπεζα Halkbank δύναται να διωχθεί για τις κατηγορίες της τραπεζικής απάτης, του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος και της συνωμοσίας, λόγω της παράνομης μεταφοράς κεφαλαίων προς το Ιράν, προκειμένου εκείνο να αποφύγει τις κυρώσεις των Η.Π.Α.⁴³ Αυτή είναι μια ιδιαίτερα αρνητική εξέλιξη για την τουρκική οικονομία, πλήττοντας την αξιοπιστία του τραπεζικού συστήματός της. Μια δυνητική καταδίκη της τουρκικής τράπεζας δύναται να επιφέρει μια μεγάλων διαστάσεων κρίση στο τραπεζικό σύστημα της γείτονος και να επιδεινώσει ακόμη περισσότερο την κατάσταση για την τουρκική οικονομία.

Μία ακόμη εξέλιξη που δύναται να επιφέρει πλήγμα στην τουρκική οικονομία και τη διεθνή εικόνα της χώρας είναι η απόφαση της Financial Action

⁴³ Jonathan Stempel και Tom Hals, “Turkey’s Halkbank can be prosecuted over Iran sanction violations, U.S. appeals court rules”, *Reuters*, 22 Οκτωβρίου 2021, <https://www.reuters.com/legal/government/us-appeals-court-says-turkeys-halkbank-can-be-prosecuted-over-iran-sanction-2021-10-22/>

Task Force (FATF) να εντάξει την Τουρκία στη «γκρι» λίστα της, όπερ και σημαίνει πως οι έλεγχοι για φαινόμενα ξεπλύματος χρήματος, αποφυγής κυρώσεων και χρηματοδότησης τρομοκρατών θα αυστηροποιηθούν.⁴⁴ Αυτή η εξέλιξη δημιουργεί πλήγμα στη διεθνή εικόνα της τουρκικής οικονομίας και ενέχει το ρίσκο της μείωσης των εισρεόμενων κεφαλαίων, ρίσκο που η τουρκική οικονομία δεν είναι σε θέση να πάρει σε μια χρονική περίοδο κεφαλαιακής ρευστότητας. Η Τουρκία είχε εισαχθεί στη γκρι λίστα της FATF και το 2011, με σοβαρό τότε το ενδεχόμενο της εισόδου της στη «μαύρη» λίστα. Η είσοδος στις συγκεκριμένες λίστες λειτουργεί αποτρεπτικά προς τους επενδυτές και τους πιστωτές για τη διενέργεια συναλλαγών με την εκάστοτε χώρα και δύναται να ωθήσει σε περαιτέρω εκροή χρηματοοικονομικών πόρων, δυσχεραίνοντας τις προσπάθειες εύρεσης κεφαλαίων με αποτέλεσμα να πλήγεται η παραγωγή, η κατανάλωση και οι εξαγωγές.⁴⁵ Η FATF ζητά από την Τουρκία να βελτιώσει τη διαφάνεια σε θέματα που άπτονται τις οικονομικές συναλλαγές και ιδιαίτερα «να καταπολεμήσει αποτελεσματικά τις περιπτώσεις σύνθετου ξεπλύματος χρήματος» και να θέσει ως προτεραιότητα τις περιπτώσεις που αφορούν τρομοκρατικές οργανώσεις όπως το «Ι.Κ.» και η al-Qaeda.⁴⁶

⁴⁴ *Ahval*, “Turkey put on anti-money laundering watchlist, again: FDD”, 23 Οκτωβρίου 2021, <https://ahvalnews.com/financial-action-task-force/turkey-put-anti-money-laundering-watchlist-again-fdd>

⁴⁵ Ο.π..

⁴⁶ Matt Ott, “Turkey, Jordan, Mali added to global financial watch list”, *Associated Press*, 21 Οκτωβρίου 2021, <https://apnews.com/article/business-middle-east-terrorism-8341ae07569d1b9b892989de18507d7c>

3. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

3.1. Μέση Ανατολή

3.1.1. Τουρκία και Συριακό

Το διάστημα Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου βρήκει εξελίξεων οι οποίες αφορούν την παρουσία και δράση της Τουρκίας στο πλαίσιο της συριακής διένεξης, τόσο σε επίπεδο διπλωματίας όσο και στο στρατιωτικό πεδίο.

3.1.1.1. Οι εξελίξεις στο διπλωματικό πεδίο: σχέσεις με το καθεστώς Άσαντ

Στις αρχές Σεπτεμβρίου υπήρξαν αναφορές τουρκικών δημοσιευμάτων περί επικείμενης συνάντησης του Χακάν Φιντάν, επικεφαλής της Εθνικής Οργάνωσης Πληροφοριών (M.I.T.) της Τουρκίας, με το Σύρο ομόλογό του, Αλί Μαμλούκ, στη Βαγδάτη, οι οποίες, ωστόσο, διαψεύστηκαν άμεσα από τη συριακή πλευρά.⁴⁷ Την ίδια περίοδο, ο Μεβλούτ Τσαβούσογλου αναγνώρισε ότι *«λαμβάνουν χώρα συναντήσεις»* με το καθεστώς Άσαντ γύρω από τον τομέα της ασφάλειας και της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, όμως, η Άγκυρα *«συνεχίζει να απορρίπτει κατηγορηματικά την ύπαρξη επαφών σε πολιτικό επίπεδο»*.⁴⁸ Από την άλλη πλευρά, πηγή του συριακού Υπουργείου Εξωτερικών έσπευσε να διαψεύσει τους ισχυρισμούς του Τσαβούσογλου περί ύπαρξης επαφών, υποστηρίζοντας ότι *«η Τουρκία συνιστά τον κύριο υποστηρικτή της τρομοκρατίας»*.⁴⁹

Το τελευταίο διάστημα το ζήτημα της αποκατάστασης των σχέσεων με τη Δαμασκό επανέρχεται στο προσκήνιο, καθώς η ηγεσία του Κ.Δ.Α. δέχεται πιέσεις τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, προκειμένου να διασαφηνίσει τη στάση της απέναντι στο καθεστώς Άσαντ. Στην εσωτερική πολιτική σκηνή, το

⁴⁷ *Πρακτορείο Mehr*, “Earlier reports on Turkey, Syria spy chiefs meeting rejected”, 5 Σεπτεμβρίου 2021, <https://en.mehrnews.com/news/178276/Earlier-reports-on-Turkey-Syria-spy-chiefs-meeting-rejected>

⁴⁸ *Asharq al-Aswat*, “Turkey Says its Forces Will Remain in Syria to Counter Terrorism”, 8 Σεπτεμβρίου 2021, <https://english.aawsat.com/home/article/3177411/turkey-says-its-forces-will-remain-syria-counter-terrorism>

⁴⁹ *The Syrian Observer*, “Syria Denies Talks with Turkish Regime on Terrorism”, 8 Σεπτεμβρίου 2021, <https://syrianobserver.com/news/69488/syria-denies-talks-with-turkish-regime-on-terrorism.html>

Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (Ρ.Λ.Κ.) έχει ταχθεί υπέρ της επαναπροσέγγισης με τη Δαμασκό, ενώ ο Κεμάλ Κιλιτνιάρογλου έχει διαμηνύσει ότι εφόσον το Ρ.Λ.Κ. αναλάβει τη διακυβέρνηση θα προωθήσει την αποκατάσταση των σχέσεων με τη Συρία.⁵⁰ Στο ίδιο πλαίσιο, το Ρ.Λ.Κ. καταψήφισε για πρώτη φορά το νομοσχέδιο για την παράταση της εντολής των Τ.Ε.Δ. να διεξάγουν διασυνοριακές επιχειρήσεις σε Συρία και Ιράκ για 24 μήνες, που τέθηκε προς ψήφιση από την Τουρκική Εθνοσυνέλευση στα τέλη Οκτωβρίου.⁵¹ Η εν λόγω στάση της αξιωματικής αντιπολίτευσης μπορεί να συνδεθεί με την αντίληψη ότι η στρατηγική της κυβέρνησης στο πλαίσιο του Συριακού έχει οδηγήσει σε αδιέξοδη κατάσταση, η οποία μακροπρόθεσμα αποβαίνει σε βάρος της Τουρκίας. Επιπλέον, η αποκατάσταση των σχέσεων με τη Δαμασκό προβάλλεται από την αντιπολίτευση ως ένα μέσο για τη διευθέτηση του ζητήματος των Σύρων προσφύγων στην Τουρκία, το οποίο ήδη λαμβάνει σημαντικές διαστάσεις ενόψει των επερχόμενων εκλογών.

Παράλληλα, η αναθεώρηση της τουρκικής στάσης απέναντι στη Δαμασκό υπαγορεύεται από μια σειρά από άτυπες συνεννοήσεις που λαμβάνουν χώρα τόσο μεταξύ των περιφερειακών δρώντων και του καθεστώτος της Δαμασκού όσο και μεταξύ Η.Π.Α. και Ρωσίας. Πιο συγκεκριμένα, η Μόσχα επιχειρεί να ασκήσει πιέσεις στην Ουάσιγκτον -τόσο απευθείας όσο και μέσω της διαμεσολάβησης ισραηλινών αξιωματούχων- προκειμένου να περιοριστούν οι διεθνείς κυρώσεις που έχουν επιβληθεί στο καθεστώς Άσαντ.⁵² Επιπρόσθετα, το τελευταίο διάστημα, υπάρχουν επιβεβαιωμένες επαφές μεταξύ του καθεστώτος Άσαντ με

⁵⁰ *Hurriyet*, “Suriye ve Mısır ile hemen barışacağız”, 7 Οκτωβρίου 2021, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriye-ve-misir-ile-hemen-barisacagiz-41911700?fbclid=IwAR3ts8sjkYuhKNrVOML4taeR5184W_2WxgbGQePJH-bea6dQc99hjVamhVY

⁵¹ Nazlan Ertan, “Turkey’s parliament votes to extend mandate for troops in Iraq, Syria”, *Al-Monitor*, 26 Οκτωβρίου 2021, https://www.al-monitor.com/originals/2021/10/turkeys-parliament-votes-extend-mandate-troops-iraq-syria?utm_campaign=Turkey%20recap&utm_medium=email&utm_source=Revue%20newsletter

⁵² Barak Ravid, “Putin seeks Israel's help in easing U.S. sanctions on Syria”, *Axios*, 27 Οκτωβρίου 2021, <https://www.axios.com/putin-israel-us-sanctions-syria-fcd5300c-44ce-41a4-870f-e7f72d4ed538.html>

αξιωματούχους από την Ιορδανία, την Αίγυπτο, το Ομάν, τα Η.Α.Ε. και τη Σαουδική Αραβία, σε ένδειξη της σταδιακής ομαλοποίησης των σχέσεων της Δαμασκού με τον αραβικό κόσμο.⁵³ Οι παραπάνω μεταβολές, σε συνδυασμό με τις συνεννοήσεις που αναμένεται να λάβουν χώρα μεταξύ Ουάσιγκτον και Μόσχας για τη διευθέτηση της κατάστασης στη βορειοανατολική Συρία, δύνανται στο μακροπρόθεσμο να οδηγήσουν σε αναπροσαρμογή της τουρκικής στάσης έναντι της Δαμασκού προκειμένου η Άγκυρα να διατηρήσει κάποιο βαθμό επιρροής στην περιοχή υπό το φως των νέων ισορροπιών που διαμορφώνονται. Άλλωστε, όπως επισημαίνουν Τούρκοι αναλυτές, το ζήτημα της έναρξης του διαλόγου με το συριακό καθεστώς άπτεται «της περιφερειακής ισορροπίας ισχύος, των τουρκικών συμφερόντων και της κατάλληλης χρονικής συγκυρίας».⁵⁴

Παρά την έντονη κινητικότητα που παρατηρείται σε επίπεδο άτυπων συνεννοήσεων πάντως, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η διαδικασία γύρω από την πολιτική επίλυση της συριακής κρίσης δεν έχει σημειώσει πρόοδο. Ο έκτος γύρος συνομιλιών της 15-μελούς Συνταγματικής Επιτροπής για τη Συρία που έλαβε χώρα στα τέλη Οκτωβρίου στη Γενεύη χαρακτηρίστηκε από τον ειδικό απεσταλμένο των Η.Ε., Γκίαρ Πέντερσεν, ως μια «μεγάλη απογοήτευση».⁵⁵ Στο περιθώριο της συνόδου, ο Πέντερσεν συνομίλησε με αντιπροσώπους της Ρωσίας, του Ιράν και της Τουρκίας, οι οποίοι έδωσαν έμφαση στην τήρηση των συμφωνηθέντων στο πλαίσιο της Διαδικασίας της Αστάνα, χωρίς όμως να προκύψει κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα, επιβεβαιώνοντας για άλλη μια φορά ότι η

⁵³ Amberin Zaman, “After Jordan, will Turkey take the plunge with Assad?”, *Al-Monitor*, 4 Οκτωβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/10/after-jordan-will-turkey-take-plunge-assad>

⁵⁴ Burhanettin Duran, “Turkey's foreign policy normalization and Syria”, *Daily Sabah*, 20 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/turkeys-foreign-policy-normalization-and-syria>

⁵⁵ *Reuters*, “Latest round of Syrian constitutional talks fail to make headway”, 22 Οκτωβρίου 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/syrian-constitutional-talks-big-disappointment-un-envoy-2021-10-22/>

διάσταση απόψεων μεταξύ των αντίπαλων πλευρών δεν προβλέπεται να επιτρέψει σύντομα την ομαλοποίηση της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης.⁵⁶

3.1.1.2. Η κατάσταση στο στρατιωτικό πεδίο: κλιμάκωση στη ΒΔ Συρία

Στη βορειοδυτική Συρία, και συγκεκριμένα στην επαρχία Ιντλίμπ, καθώς και σε τμήματα των επαρχιών Χάμα και Χαλέπι, οι κυβερνητικές δυνάμεις με τη συνδρομή της Ρωσικής Πολεμικής Αεροπορίας συνέχισαν να κλιμακώνουν τις επιθέσεις σε βάρος των αντιπολιτευόμενων ομάδων και των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων.⁵⁷ Ο μεγαλύτερος αριθμός επιθέσεων έλαβε χώρα σε τρία μέτωπα όπου βρίσκονται εγκατεστημένα τουρκικά παρατηρητήρια: στην περιοχή Jabal al Zawiyā στο νότιο Ιντλίμπ, περιμετρικά της Σαρακέμπ, και στο δυτικό Χαλέπι.⁵⁸

Στα μέσα Σεπτεμβρίου, ο Πρόεδρος Άσαντ επισκέφθηκε τη Μόσχα για συζητήσεις με το Ρώσο Πρόεδρο, κατά τις οποίες αμφότερες οι πλευρές τόνισαν ότι η παρουσία ξένων δυνάμεων στο συριακό έδαφος χωρίς τη σύμφωνη γνώμη της Δαμασκού ή την εντολή των Ηνωμένων Εθνών συνιστά το σημαντικότερο πρόβλημα εντός της Συρίας, εμμέσως πλην σαφώς αναφερόμενες στο ρόλο της Τουρκίας και των Η.Π.Α..⁵⁹ Παρότι το περιεχόμενο των συζητήσεων δεν έγινε γνωστό, θεωρείται πιθανό ότι συμφωνήθηκε η συνέχιση των επιθέσεων σε βάρος των Τ.Ε.Δ. και της αντιπολίτευσης στη βόρεια Συρία προκειμένου να αποσπαστούν ορισμένα ανταλλάγματα από την Άγκυρα.

⁵⁶ *Tehran Times*, “Iran official discusses Syria with Turkish, Russian diplomats”, 22 Οκτωβρίου 2021, <https://www.tehrantimes.com/news/466267/Iran-official-discusses-Syria-with-Turkish-Russian-diplomats>

⁵⁷ *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, “Putin-Eroghan area | Russian air strikes target vicinity of Turkish post southern Idlib”, 13 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.syriaahr.com/en/222757/>

⁵⁸ Ως τις 22 Σεπτεμβρίου υπολογίζεται ότι έλαβαν χώρα τουλάχιστον 167 ρωσικές αεροπορικές επιδρομές σε βάρος τουρκικών παρατηρητηρίων. Βλ. *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, “Amid Turkish silence | Russian fighters renew bombardment on Putin-Eroghan area”, 22 Σεπτεμβρίου 2021, https://www.syriaahr.com/en/223396/?_cf_chl_jschl_tk_=pmd_n0LzFop0FjkcI2aKB29UV4m_n6nyUjK8qrS4A0cbVObs-1632337139-0-gqNtZGzNAeWjcnBszQk9

⁵⁹ *Επίσημη ιστοσελίδα του Ρώσου Προέδρου*, “Meeting with President of Syria Bashar al-Assad”, 14 Σεπτεμβρίου 2021, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66678>

Στόχος της επιχειρησιακής στρατηγικής της Δαμασκού είναι η ανάκτηση του ελέγχου του αυτοκινητοδρόμου M4, μέσω της απομάκρυνσης από την περιοχή της μετριοπαθούς αλλά και της ακραίας αντιπολίτευσης.⁶⁰ Βάσει των ρωσο-τουρκικών μνημονίων των προηγούμενων ετών, η Άγκυρα είχε αναλάβει τη δέσμευση να απομακρύνει τις συγκεκριμένες ομάδες. Ωστόσο, ουδέποτε συμμορφώθηκε προς τα συμφωνηθέντα. Για το λόγο αυτό, σύμφωνα με ορισμένους αναλυτές, το ενδιαφέρον της Μόσχας και των δυνάμεων του Άσαντ έχει στραφεί προς την ανακατάληψη εδαφών, όπου υπάρχουν τουρκικά παρατηρητήρια, στην περιοχή μεταξύ Ιντλίμπ και Σαρακέμπ, έτσι ώστε να καταστεί εφικτή η προέλαση των καθεστωτικών δυνάμεων επί του συνόλου της περιοχής.⁶¹

Υπό το φως της κλιμάκωσης αυτής, ήδη από τα μέσα Σεπτεμβρίου οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις (Τ.Ε.Δ.) ενισχύθηκαν μέσω της αποστολής στρατιωτικού εξοπλισμού και επιμελητείας, ενώ στις εβδομάδες που ακολούθησαν εγκαθίδρυσαν δύο ακόμη νέα φυλάκια στην περιοχή Aafes κοντά στη Σαρακέμπ επί του αυτοκινητοδρόμου M4, και στην περιοχή Jabal al Zawiyah, η οποία έχει καταστεί ο συχνότερος στόχος των κυβερνητικών επιθέσεων.⁶² Παράλληλα, στο τέλος του μήνα επισκέφθηκε την περιοχή υψηλόβαθμη τουρκική στρατιωτική αντιπροσωπεία προκειμένου να επιθεωρήσει την ετοιμότητα των εγκατεστημένων δυνάμεων και να παρέχει κατευθυντήριες γραμμές στις αντιπολιτευόμενες ομάδες που τελούν υπό την καθοδήγηση των Τ.Ε.Δ., σχετικά με τον τρόπο αντίδρασης στις επερχόμενες καθεστωτικές επιθέσεις εναντίον τουρκικών παρατηρητηρίων.⁶³

⁶⁰ Khaled al-Khateb, “Syrian government eyes control of key highway in northwest”, *Al-Monitor*, 26 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/syrian-government-eyes-control-key-highway-northwest#ixzz7AUUNNgrs>

⁶¹ Ο.π.

⁶² *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, “Turkish military reinforcement | New logistics and military equipment enter Syrian lands at Turkish frontlines with Idlib countryside”, 13 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.syriahr.com/en/222763/>

⁶³ *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, “As high-ranking Turkish delegation visiting Idlib | Turkish forces raise readiness in their posts, while 300 Turkish soldiers leave “de-escalation zone””, 27 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.syriahr.com/en/223861/>

Προς τα τέλη Σεπτεμβρίου, ενόψει επικείμενης επίσκεψης του Τούρκου Προέδρου Ρ.Τ. Έρντογαν στο Σότσι για συζητήσεις με το Ρώσο ομόλογό του, οι επιθέσεις του καθεστώτος και της Ρωσίας εντάθηκαν εν είδει άσκησης πίεσης στην τουρκική πλευρά προκειμένου να συμφωνήσει σε περισσότερες παραχωρήσεις κατά τις διαπραγματεύσεις γύρω από το Συριακό.⁶⁴ Πριν τη συνάντηση των δύο ηγετών, Τούρκοι αξιωματούχοι και φιλοκυβερνητικά δημοσιεύματα επικείμενα να προωθήσουν το αφήγημα ότι ο Πρόεδρος Έρντογαν θα ήταν σε θέση να πιέσει το Κρεμλίνο ώστε να συμφωνηθεί εκκευρία στο Ιντλίμπ ή να επιτευχθεί κάποιος βαθμός συντονισμού που θα ευνοούσε τα τουρκικά συμφέροντα. Το κλίμα αυτό που καλλιεργήθηκε από την Άγκυρα συνδέεται με την επιδίωξη της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής να αποσπάσει μια θετική εξέλιξη μετά την αποτυχία του Τούρκου Προέδρου να εξασφαλίσει μια συνάντηση με τον Αμερικανό ομόλογό του στη Νέα Υόρκη στο περιθώριο της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε..

Παρά ταύτα, τα αποτελέσματα της συνάντησης Έρντογαν-Πούτιν διέψευσαν τις υψηλές προσδοκίες της τουρκικής πλευράς, επιβεβαιώνοντας αφενός μεν την αδύναμη διαπραγματευτική θέση της Άγκυρας, αφετέρου δε το βαθμό ελέγχου που έχει κατορθώσει να ασκεί η Μόσχα στις υποθέσεις της Συρίας. Στις κοινές δηλώσεις των δύο Προέδρων που προηγήθηκαν των συνομιλιών έγιναν μικρές μόνο αναφορές στην κατάσταση στη Συρία, υπογραμμίζοντας την ανάγκη συνέχισης των προσπαθειών συντονισμού για την επίτευξη της ειρήνης, ενώ η πλήρης απουσία δηλώσεων μετά το πέρας των συζητήσεων υποδηλώνει ότι δεν επιτεύχθηκε ουσιαστική πρόοδος όσον αφορά την κατάσταση στο πεδίο.⁶⁵ Απόδειξη του παραπάνω ήταν και η εκ νέου κλιμάκωση των καθεστωτικών επιθέσεων τις αμέσως επόμενες ημέρες, σε συνδυασμό με την παράλληλη ενίσχυση των θέσεων των Τ.Ε.Δ. και της ένοπλης αντιπολίτευσης με στόχο την αύξηση της αποτρεπτικής τους ικανότητας απέναντι στις επιθέσεις. Ενδεικτικά,

⁶⁴ Sultan al-Kanj, "Russia bombs Turkey's allies in Syria ahead of Putin-Erdogan summit", *Al-Monitor*, 28 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/russia-bombs-turkeys-allies-syria-ahead-putin-erdogan-summit#ixzz7AUVMzeks>

⁶⁵ Επίσημη ιστοσελίδα του Ρώσου Προέδρου, "Meeting with President of Turkey Recep Tayyip Erdogan", 29 Σεπτεμβρίου 2021, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66800>

σύμφωνα με το Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ως τα τέλη Οκτωβρίου είχαν μεταφερθεί στο Ιντλίμπ τουλάχιστον 555 τουρκικά στρατιωτικά οχήματα με βαρύ οπλισμό.⁶⁶

Οι παραπάνω εξελίξεις αποτυπώνουν τη δυσμενή συγκυρία που έχει διαμορφωθεί για την Άγκυρα στη βορειοδυτική Συρία, και η οποία έχει επιφέρει τριβές μεταξύ της πολιτικής ηγεσίας και των Ενόπλων Δυνάμεων. Σε μια πρωτοφανή κίνηση, στα μέσα Σεπτεμβρίου έγιναν γνωστές οι παραιτήσεις υψηλόβαθμων αξιωματούχων των Τ.Ε.Δ. που υπηρετούσαν σε θέσεις που σχετίζονται με τις τουρκικές επιχειρήσεις στη Συρία. Η εν λόγω εξέλιξη δύναται να ερμηνευθεί ως μια εκδήλωση της δυσαρέσκειας που έχει ενισχυθεί μεταξύ των τάξεων της τουρκικής στρατιωτικής ελίτ γύρω από τις κυβερνητικές πολιτικές που ακολουθούνται στη Συρία. Κρίνεται πιθανό η ηγεσία των Τ.Ε.Δ. να θεωρεί ότι η στρατηγική που προάγει το Κ.Δ.Α. στη Συρία έχει αποσυνδεθεί από τις πραγματικές συνθήκες που επικρατούν στο επιχειρησιακό πεδίο, με αποτέλεσμα να οδηγείται σε αδιέξοδο, αυξάνοντας παράλληλα το βαθμό του κινδύνου στον οποίο εκτίθενται τα σώματα των ενόπλων δυνάμεων που συμμετέχουν στις τουρκικές επιχειρήσεις στη βόρειο Συρία.⁶⁷

Παράλληλα, συχνά οι τουρκικές δυνάμεις στην περιοχή στοχοποιούνται από επιθέσεις εξτρεμιστικών ομάδων που βρίσκονται σε αντιπαράθεση με την Άγκυρα και την Tahrir al-Sham. Σε δύο επιθέσεις στις 11 Σεπτεμβρίου και στις 15 Οκτωβρίου,⁶⁸ την ευθύνη των οποίων ανέλαβε η εξτρεμιστική οργάνωση Abu Bakr al-Siddiq, σκοτώθηκαν τέσσερις Τούρκοι στρατιώτες και τραυματίστηκαν άλλοι επτά. Παρότι η συχνότητα αυτών των επιθέσεων έχει αυξηθεί επιδεινώνοντας

⁶⁶ Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, “Turkish forces pump new reinforcement towards de-escalation zone”, 28 Οκτωβρίου 2021, https://www.syriahr.com/en/226626/?_cf_chl_jschl_tk=_pmd_75Ri4n94raBcQOfz4CjPvcfz8PzSiYpH9oe32Z7Lci8-1635800550-0-gqNtZGzNAiWjcnBszQll

⁶⁷ Metin Gurcan, “Top generals step down in ominous sign for Turkish military in Syria”, *Al-Monitor*, 29 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/top-generals-step-down-ominous-sign-turkish-military-syria>

⁶⁸ Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, “Idlib IED attack | Six soldiers killed and injured in an explosion in Turkish military convoy”, 15 Οκτωβρίου 2021, <https://www.syriahr.com/en/225416/>

τη θέση της Τουρκίας στη βορειοδυτική Συρία, η Άγκυρα δεν φαίνεται να δίνει τη δέουσα προσοχή σε αυτές.⁶⁹ Απεναντίας, το κύριο ενδιαφέρον της τουρκικής επιχειρησιακής στρατηγικής στη Συρία στρέφεται στη διευθέτηση της κατάστασης στη βορειοανατολική Συρία, όπου έχει απειλήσει επανειλημμένα με διεξαγωγή νέας επιχείρησης σε βάρος των Μονάδων Προστασίας του Λαού (Μ.Π.Λ.).

3.1.1.3. Απειλές για νέα τουρκική επιχείρηση στη ΒΑ Συρία

Στη βορειοανατολική Συρία, καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου λάμβαναν χώρα σφοδρές συγκρούσεις μεταξύ των Τ.Ε.Δ. και ομάδων της αντιπολίτευσης, και των Συριακών Δημοκρατικών Δυνάμεων (Σ.Δ.Δ.). Οι συγκρούσεις εντοπίζονται κυρίως στις επαρχίες αλ Χασάκα και Χαλέπι, και ιδιαίτερα στο Τελ Ριφαάτ, το Τελ Ταμρ, το Τελ Αμπιάντ και την Αίν Ισσα επί του αυτοκινητοδρόμου Μ4.⁷⁰

Στις 10 Οκτωβρίου, ως αποτέλεσμα επίθεσης των Μ.Π.Λ. με αυτοσχέδιο εκρηκτικό μηχανισμό στο βόρειο Χαλέπι σκοτώθηκαν δύο Τούρκοι αστυνομικοί των ειδικών δυνάμεων και τραυματίστηκαν άλλοι δύο.⁷¹ Την ίδια ημέρα προκλήθηκαν παράλληλες εκρήξεις από πυρομαχικά που εκτοξεύθηκαν στην περιοχή Τζαραμπλούς που τελεί υπό τουρκικό έλεγχο, αλλά και στην τουρκική επαρχία Γκαζιαντέπ. Η Άγκυρα έσπευσε να επιρρίψει την ευθύνη για τις εν λόγω επιθέσεις στις Μ.Π.Λ., οι οποίες, ωστόσο, αρνήθηκαν ότι έχουν οποιαδήποτε ανάμειξη.⁷² Οι επιθέσεις αυτές προσέφεραν στην τουρκική ηγεσία την αφορμή για να επαναφέρει στο προσκήνιο το ζήτημα μιας νέας επιχείρησης στη

⁶⁹ Fehim Tastekin, “Turkey’s blind eye to jihadis worsens its predicaments in Syria”, *Al-Monitor*, 16 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/turkeys-blind-eye-jihadis-worsens-its-predicaments-syria>

⁷⁰ *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, “SOHR: Kurdish and Turkey-backed fighters clash in Syria, 11 killed”, 12 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.syriahr.com/en/222726/>

⁷¹ *Πρακτορείο Ανατολού*, “2 Turkish police officers killed in attack by YPG/PKK in northern Syria”, 10 Οκτωβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/2-turkish-police-officers-killed-in-attack-by-ypg-pkk-in-northern-syria/2388312>

⁷² *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, “SOHR: SDF denies involvement in attack in northern Syria amid new Turkish threats”, 12 Οκτωβρίου 2021, <https://www.syriahr.com/en/225122/>

βορειοανατολική Συρία εναντίον των Μ.Π.Α.. Την επομένη ο Πρόεδρος Έρντογαν δήλωσε ότι «η τουρκική υπομονή έχει εξαντληθεί» και ότι «η Τουρκία θα λάβει τα απαραίτητα μέτρα το συντομότερο».⁷³ Έκτοτε και ως τα τέλη Οκτωβρίου, οι δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων και τα δημοσιεύματα φιλοκυβερνητικών μέσων επιχειρήσαν να ενισχύσουν την εντύπωση ότι επικείται η διεξαγωγή μιας νέας μεγάλης κλίμακας επιχείρησης στη βορειοανατολική Συρία, και συγκεκριμένα στην περιοχή του Τελ Ριφαάτ στο βόρειο Χαλέπι.

Η απόφαση της Τουρκίας να προβεί σε εκ νέου απειλές για επιχείρηση στη βορειοανατολική Συρία τη δεδομένη χρονική συγκυρία συνδέεται τόσο με εσωτερικές προεκτάσεις όσο και με την κατάσταση που παρατηρεί να διαμορφώνεται στο πεδίο και ενδέχεται να περιορίσει τις δικές της δυνατότητες δράσης μελλοντικά. Όσον αφορά τις εσωτερικές διαστάσεις μιας τέτοιας απόφασης, μπορεί να γίνει εύκολα αντιληπτό ότι η διεξαγωγή μιας νέας επιχείρησης στη βόρειο Συρία θα μπορούσε να αξιοποιηθεί προκειμένου να ενισχυθούν τα φθίνοντα ποσοστά δημοτικότητας του κυβερνώντος κόμματος, όπως αυτά αποτυπώνονται από τις πρόσφατες δημοσκοπήσεις.⁷⁴ Μια νέα στρατιωτική επιχείρηση εκτός συνόρων θα ήταν σε θέση να αυξήσει το εθνικιστικό αίσθημα, μέσω της προβολής του αφηγήματος μιας υπαρκτής εξωτερικής απειλής, που θα επέτασσε τη συσπείρωση του λαού γύρω από το πρόσωπο της ηγεσίας (rally-round-the-flag effect). Επιπλέον, μια τέτοια επιχείρηση θα μπορούσε να ωφελήσει την κυβερνώσα παράταξη, υπό τον όρο ότι θα επιτύχανε τον αποπροσανατολισμό της τουρκικής κοινής γνώμης από τα σοβαρά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα με τα οποία βρίσκεται αντιμέτωπη.

Το επίσημο αφήγημα που προβάλλει η τουρκική πλευρά προκειμένου να προσδώσει νομιμοποίηση σε μια νέα διασυνοριακή επιχείρηση επικεντρώνεται στην ανάγκη ανάληψης δράσης στην περιοχή όπου, σύμφωνα με την Άγκυρα,

⁷³ *Daily Sabah*, “Turkey to take necessary steps in Syria after YPG attack: Erdoğan”, 11 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/war-on-terror/turkey-to-take-necessary-steps-in-syria-after-ypg-attack-erdogan>

⁷⁴ Fehim Tastekin, “Turkey eyes five new targets for possible offensive in Syria”, *Al-Monitor*, 29 Οκτωβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/10/turkey-eyes-five-new-targets-possible-offensive-syria>

δρουν κourδικές οργανώσεις «με την ανοχή και την υποστήριξη τόσο της Μόσχας όσο και της Ουάσιγκτον», υπονομεύοντας τα τουρκικά συμφέροντα και απειλώντας την τουρκική εθνική ασφάλεια.⁷⁵ Το τουρκικό επιχείρημα στηρίζεται στην άποψη ότι δεν έχουν τηρηθεί οι δεσμεύσεις από την πλευρά των Η.Π.Α. και της Ρωσίας ως προς την απόσυρση των κourδικών δυνάμεων σε απόσταση 30 χλμ. πίσω από τα τουρκικά σύνορα όπως προέβλεπαν τα μνημόνια συνεργασίας που είχαν υπογραφεί το 2019. Συνεπώς, η Άγκυρα ισχυρίζεται ότι έχει καταστεί πλέον μονόδρομος η ανάληψη μονομερούς δράσης είτε στο Ταλ Ριφαάτ είτε στις περιοχές Ain Issa, Τελ Ταμρ και Κομπάνι.⁷⁶ Μια επιτυχής επιχείρηση στις περιοχές αυτές θα διευκόλυνε και την κατάληψη της Μανμπίτζ, επιτρέποντας τη σύνδεση των περιοχών που τέθηκαν υπό τουρκικό έλεγχο κατά τις τρεις προηγούμενες επιχειρήσεις, και την άσκηση μεγαλύτερου ελέγχου στα σύνορα.

Το αίσθημα ανασφάλειας της Τουρκίας στη βόρειο Συρία επιτείνεται, επίσης, από τις εντατικές επαφές που έχει καλλιεργήσει η διοίκηση Μπάιντεν με τις Σ.Δ.Δ., στοιχείο που όχι μόνο συνεισφέρει στην επιδείνωση των αμερικανοτουρκικών σχέσεων αλλά προσφέρει και ένα πρόσθετο κίνητρο για την ανάληψη μονομερούς στρατιωτικής δράσης. Μεταξύ των πρόσφατων κινήσεων που αντιμετωπίστηκαν με έντονη καχυποψία από την Άγκυρα συγκαταλέγονται οι εγγυήσεις που παρείχε η αμερικανική πλευρά για συνέχιση της συνεργασίας με τις κourδικές δυνάμεις με στόχο την καταπολέμηση της απειλής του «Ι.Κ.»,⁷⁷ η εξασφάλιση χρηματοδότησης ύψους \$177 εκ. προς τις Σ.Δ.Δ. στον προς ψήφιση αμυντικό προϋπολογισμό της αμερικανικής κυβέρνησης, και η παραχώρηση των

⁷⁵ Reuters, “Turkey says it will do “what is necessary” after Syria attacks”, 13 Οκτωβρίου 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-says-it-will-do-what-is-necessary-after-syria-attacks-criticises-russia-2021-10-13/?rpc=401&>

⁷⁶ Fehim Tastekin, “Turkey eyes five new targets for possible offensive in Syria”, *Al-Monitor*, 29 Οκτωβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/10/turkey-eyes-five-new-targets-possible-offensive-syria>

⁷⁷ Duvar, “US commander meets with SDF leader Kobani, vows continued support”, 14 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.duvarenglish.com/us-commander-meets-with-sdf-leader-kobani-vows-continued-support-news-58816>

τεθωρακισμένων Bradley για ασκήσεις των κουρδικών δυνάμεων στη Συρία.⁷⁸ Αποκορύφωμα όλων των παραπάνω συνιστά η σαφής αναφορά του Προέδρου Μπάιντεν στον αποσταθεροποιητικό ρόλο της Τουρκίας στη Συρία σε επίσημη επιστολή του προς την Πρόεδρο της Βουλής των Αντιπροσώπων Νάνσι Πελόσι, μέσω της οποίας ο Αμερικανός Πρόεδρος αιτήθηκε την παράταση της κατάστασης έκτακτης ανάγκης που έχει τεθεί σε ισχύ από την τουρκική επιχείρηση του Οκτωβρίου του 2019 στη Συρία.⁷⁹

Ως τα τέλη Οκτωβρίου, η κατάσταση που διαμορφώθηκε στη βορειοανατολική Συρία παρουσίασε ανησυχητική κλιμάκωση. Οι Τ.Ε.Δ. ενίσχυσαν τις θέσεις τους στα βόρεια τμήματα των επαρχιών αλ Ράκα και αλ Χασάκα μέσω της μεταφοράς στις περιοχές αυτές βαρέος οπλισμού και μαχητών από τις υποστηριζόμενες από την Άγκυρα αντιπολιτευόμενες ομάδες που δρουν στο Χαλέπι.⁸⁰ Παράλληλα, σύμφωνα με τον φιλοκυβερνητικό Τύπο, αντιπροσωπεία της συριακής αντιπολίτευσης εκλήθη στην Άγκυρα για να λάβει κατευθυντήριες γύρω από τη διεξαγωγή της νέας επιχείρησης.⁸¹ Την ίδια στιγμή, οι κυβερνητικές δυνάμεις ενισχύθηκαν στο Τελ Ριφαάτ καθώς φαίνεται πως έχει επιτευχθεί ένας βαθμός συνεννόησης μεταξύ του καθεστώτος Άσαντ και των κουρδικών δυνάμεων με σκοπό το συντονισμό ενόψει της επικείμενης τουρκικής επιχείρησης. Επισημαίνεται ότι η Δαμασκός δεν επιθυμεί να επιτρέψει στην Τουρκία να καταλάβει την περιοχή αυτή, την οποία θεωρεί ως στρατηγικής

⁷⁸ *Daily Sabah*, “US equips YPG terror group in Syria with new armored vehicles”, 4 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/war-on-terror/us-equips-ypg-terror-group-in-syria-with-new-armored-vehicles>

⁷⁹ *Επίσημη ιστοσελίδα του Λευκού Οίκου*, “Letter to the Speaker of the House of Representatives and the President of the Senate on the Continuation of the National Emergency with Respect to the Situation in and in Relation to Syria”, 7 Οκτωβρίου 2021, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/10/07/letter-to-the-speaker-of-the-house-of-representatives-and-the-president-of-the-senate-on-the-continuation-of-the-national-emergency-with-respect-to-the-situation-in-and-in-relation-to-syria/>

⁸⁰ *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, “SOHR: Turkey Deploys More Militants In Northeastern Syria Amid Report Of Near Operation Against Kurdish Forces”, 29 Οκτωβρίου 2021, <https://www.syria-hr.com/en/226723/>

⁸¹ *Turkish Minute*, “FSA commanders invited to Ankara to discuss preparations for Syria operation: report”, 25 Οκτωβρίου 2021, <https://www.turkishminute.com/2021/10/25/ommanders-invited-to-ankara-to-discuss-preparations-for-syria-operation-report/>

σημασίας λόγω της σύνδεσης που προσφέρει με το Χαλέπι. Η προέλαση των Τ.Ε.Δ. στο Ταλ Ριφαάτ θα επέκτεινε την παρουσία της υποστηριζόμενης από την Άγκυρα αντιπολίτευσης στην περιοχή, περιορίζοντας το πεδίο ελέγχου της Δαμασκού.⁸²

Βάσει των παραπάνω, εκτιμάται ότι μια στρατιωτική επιχείρηση της Τουρκίας στη βορειοανατολική Συρία μπορεί να οδηγήσει στην προσέγγιση μεταξύ του καθεστώτος Άσαντ και του κουρδικού παράγοντα στην περιοχή με τη διαμεσολάβηση της Μόσχας. Από μια τέτοια εξέλιξη δύνανται να προκύψουν οφέλη για τη Δαμασκό, η οποία θα αποκτήσει μεγαλύτερο έλεγχο στην περιοχή. Ο δρών εκείνος που προβλέπεται να αποκομίσει το σημαντικότερο όφελος βέβαια είναι η Μόσχα, η οποία θα ήταν σε θέση να ενισχύσει το ρόλο του μεσολαβητή που έχει ήδη αναλάβει, αυξάνοντας έτσι την επιρροή της στην περιοχή, κατ'αντιστοιχία με τα αποτελέσματα της τουρκικής επιχείρησης που έλαβε χώρα τον Οκτώβριο του 2019. Σημειώνεται ότι έκτοτε το Κρεμλίνο έχει ενισχύσει τις σχέσεις με τις Σ.Δ.Δ. και τη διοίκηση της Ροζάβα, αντιπροσωπεία των οποίων προσεκλήθη για συνομιλίες στο ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών το Σεπτέμβριο.⁸³ Έχοντας αντιληφθεί το βαθμό επιρροής που πλέον ασκεί η Μόσχα στη βορειοανατολική Συρία, οι κουρδικές δυνάμεις έχουν στραφεί επανειλημμένα προς αυτήν, ζητώντας την προστασία από τουρκικές επιθέσεις.

Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι ο πλέον καθοριστικός παράγων για τη διεξαγωγή μιας νέας τουρκικής επιχείρησης στη βόρειο Συρία είναι η στάση τόσο του Κρεμλίνου όσο και της Ουάσιγκτον. Αφενός, θα πρέπει να εξασφαλιστεί η συγκατάθεση της Μόσχας για τη χρήση του συριακού εναέριου χώρου. Αρκετοί αναλυτές εκτιμούν ότι η Ρωσία θα δεχθεί να επιτρέψει στην Τουρκία να διεξάγει κάποιες μικρής κλίμακας στρατιωτική επιχείρηση σε μια περιοχή που ακόμη δεν έχει αποφασιστεί, αιτούμενη ως αντάλλαγμα να επιτραπεί

⁸² Khaled al-Khateb, "Syrian government forces deploy in response to Turkish threat", *Al-Monitor*, 27 Οκτωβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/10/syrian-government-forces-deploy-response-turkish-threat>

⁸³ Kirill Semenov, "Syrian officials, SDF look to Russia for support against Turkey", *Al-Monitor*, 26 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/syrian-officials-sdf-look-russia-support-against-turkey>

στη Δαμασκό να επεκτείνει τις θέσεις της στο Ιντλίμπ.⁸⁴ Αφετέρου, μολονότι μέχρι και τα τέλη Οκτωβρίου δεν είχε υπάρξει κάποια σαφής αντίδραση από την αμερικανική πλευρά απέναντι στο ενδεχόμενο μιας νέας τουρκικής επιχείρησης, το ζήτημα φαίνεται ότι συζητήθηκε στη συνάντηση των Προέδρων Μπάιντεν και Έρντογαν στο περιθώριο της Συνόδου G20 στις 31 Οκτωβρίου. Οι δηλώσεις του Προέδρου Έρντογαν μετά το πέρας των συνομιλιών μαρτυρούν ότι η θέση της Τουρκίας υπέρ της διεξαγωγής μιας νέας επιχείρησης στη Συρία παρέμεινε η ίδια παρά τα όσα πιθανόν συζητήθηκαν με τον Αμερικανό Πρόεδρο, στοιχείο που ενδέχεται να αποτελεί προάγγελο της νέας στρατιωτικής επιχείρησης το αμέσως επόμενο διάστημα.⁸⁵

3.1.2. Σχέσεις με Ιράκ

Το διάστημα Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου, παρατηρήθηκε αυξημένο επίπεδο επαφών μεταξύ Τούρκων και Ιρακινών αξιωματούχων. Ο Πρόεδρος του Ιράκ, Μπαρχάμ Σαλίχ, συνάντησε τον Ρ.Τ. Έρντογαν στο περιθώριο της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στα τέλη Σεπτεμβρίου, ενώ λίγες ημέρες μετά ο Τούρκος υπουργός Εθνικής Αμύνης Χουλουσί Ακάρ συζήτησε τηλεφωνικά με τον Ιρακινό ομόλογό του την κατάσταση στο βόρειο Ιράκ και το ενδεχόμενο διεξαγωγής μιας νέας κοινής επιχείρησης εναντίον του Ε.Κ.Κ. με σκοπό την προστασία των ιρακινών συνόρων.⁸⁶ Την ίδια περίοδο, εμπορική αντιπροσωπεία με επικεφαλής τον Τούρκο υπουργό Εμπορίου, Μεχμέτ Μους, επισκέφθηκε την πρωτεύουσα της Κουρδικής Αυτόνομης Περιοχής (Κ.Α.Π.), την Αρμπιλ, όπου έγινε

⁸⁴ Metin Gurcan, “Russia hasn’t cleared Turkish attack on strategic Syrian town”, *Al-Monitor*, 18 Οκτωβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/10/russia-hasnt-cleared-turkish-attack-strategic-syrian-town>

⁸⁵ *TRT World*, “Erdogan: Turkey will conduct cross-border operations whenever necessary”, 1 Νοεμβρίου 2021, <https://www.trtworld.com/turkey/erdogan-turkey-will-conduct-cross-border-operations-whenever-necessary-51255>

⁸⁶ *Shafaq*, “Turkey and Iraq to cooperate for securing the border areas, Turkish Foreign Minister says”, 28 Σεπτεμβρίου 2021, <https://shafaq.com/en/Iraq-News/Turkey-and-Iraq-to-cooperate-for-securing-the-border-areas-Turkish-Foreign-Minister-says>

δεκτός από τον πρωθυπουργό Μπαρζανί και πραγματοποιήθηκαν εκτενείς συζητήσεις γύρω από την ενίσχυση της εμπορικής και οικονομικής συνεργασίας.⁸⁷

Σε διάφορες ευκαιρίες η Τουρκία έχει εκφράσει το ενδιαφέρον για μια σειρά από επενδύσεις που σκοπεύει να υλοποιήσει στο βόρειο Ιράκ. Κατά τη συμμετοχή του στη Σύνοδο στη Βαγδάτη στα τέλη Αυγούστου, ο Μεβλούτ Τσαβούσογλου είχε προτείνει την κατασκευή ενός νέου αυτοκινητοδρόμου και μιας σιδηροδρομικής γραμμής που θα συνδέουν το σημείο διέλευσης Faysh Khabur, το οποίο γειτνιάζει με τη βορειοανατολική Συρία, με τη Βαγδάτη και τη Μοσούλη, παρακάμπτοντας το Ιρακινό Κουρδιστάν.⁸⁸ Επιπλέον, έχει προταθεί η δημιουργία μιας βιομηχανικής ζώνης στη Μοσούλη, ενώ στα μέσα Σεπτεμβρίου έγινε γνωστή η υπογραφή μιας προκαταρκτικής συμφωνίας μεταξύ της ιρακινής κυβέρνησης, της τουρκικής εταιρείας Limak και της σουηδικής SEAB για τη δημιουργία ενός διυλιστηρίου, το οποίο θα αξιοποιεί τα κοιτάσματα της συγκεκριμένης περιοχής.⁸⁹ Παράλληλα, λαμβάνουν χώρα συζητήσεις με την Τουρκία για την επαναλειτουργία του αγωγού Κιρκούκ-Τζεϊχάν, ο οποίος είχε τεθεί εκτός λειτουργίας έπειτα από σημαντική φθορά που υπέστη από επιθέσεις του «Ισλαμικού Κράτους».⁹⁰

Όπως γίνεται αντιληπτό, κύριος στόχος τόσο των επαφών που αναπτύσσει η Άγκυρα, όσο και των επενδυτικών προτάσεων που φέρνει στο προσκήνιο, είναι η εδραίωση μιας σφαίρας επιρροής στο βόρειο Ιράκ, μέσω της απόκτησης ερεισμάτων σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο. Ειδικότερα όσον αφορά τη Μοσούλη παραμένει αμείωτο το ενδιαφέρον της Άγκυρας για την περιοχή της εν

⁸⁷ Επίσημη ιστοσελίδα της Κυβέρνησης της Κουρδικής Αυτόνομης Περιοχής, “PM Masrour Barzani meets Turkish Minister of Trade”, 26 Σεπτεμβρίου 2021, <https://gov.krd/english/government/the-prime-minister/activities/posts/2021/september/pm-masrour-barzani-meets-turkish-minister-of-trade/>

⁸⁸ Fehim Tastekin, “What Erdogan missed in skipping Baghdad conference”, *Al-Monitor*, 2 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/what-erdogan-missed-skipping-baghdad-conference>

⁸⁹ *Reuters*, “Iraq signs initial agreement to build oil refinery near Mosul in north”, 16 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/iraq-signs-initial-agreement-build-oil-refinery-near-mosul-north-2021-09-16/?rpc=401&>

⁹⁰ *Daily Sabah*, “Talks underway to reopen Kirkuk-Ceyhan oil pipeline: Iraq”, 30 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/energy/talks-underway-to-reopen-kirkuk-ceyhan-oil-pipeline-iraq>

λόγω πάλαι ποτέ οθωμανικής κτήσης. Μέσω της οικονομικής της διείσδυσης σε καίριας σημασίας τομείς όπως εκείνος της ενέργειας, η Τουρκία προσβλέπει όχι μόνο στα οικονομικά οφέλη που μπορεί να αποκομίσει, αλλά κυρίως στην ενίσχυση της συνολικής παρουσίας της στην ευρύτερη περιοχή. Έτσι, επιχειρεί να αποκτήσει αυξημένες δυνατότητες παρέμβασης και άσκησης ελέγχου στα ζητήματα αυτής, και ιδίως στις υποθέσεις της Κ.Α.Π.. Παρά ταύτα, θα πρέπει να σημειωθεί ότι αν και διαθέτει τη βούληση να προχωρήσει σε σημαντικές επενδύσεις, ο βαθμός στον οποίο αυτές αναμένεται να υλοποιηθούν δεν μπορεί να θεωρηθεί βέβαιος δεδομένων των αντικειμενικών δυσκολιών που συνδέονται με το οικονομικό και πολιτικό κόστος αυτών.

Παράλληλα με τις προσπάθειες επέκτασης της ήπιας ισχύος της στο βόρειο Ιράκ, η Τουρκία εμφανίζεται αποφασισμένη να συνεχίσει την προβολή της στρατιωτικής της ισχύος εκτός των συνόρων της. Οι επιχειρήσεις που ξεκίνησαν στο βόρειο Ιράκ τον περασμένο Απρίλιο εξακολουθούν να λαμβάνουν χώρα χωρίς κάποια αποφασιστική αντίδραση από πλευράς της Βαγδάτης και της Αρμπίλ κατά τους τελευταίους μήνες, στοιχείο που έχει ήδη δημιουργήσει προηγούμενο για τη διατήρηση και επέκταση της τουρκικής παρουσίας στα εδάφη όχι μόνο του Ιρακινού Κουρδιστάν (Νταχούκ, Αβασίν, Μετίνα κ.ά.) αλλά και σε διαμφισβητούμενες περιοχές όπως αυτές του Μαχμούρ και της Σιντζαρ.⁹¹ Προς την κατεύθυνση αυτή εξυπηρετεί και η παράταση που εξασφαλίστηκε στα τέλη Οκτωβρίου από την Τουρκική Βουλή για τη δυνατότητα των Τ.Ε.Δ. να πραγματοποιούν διασυνοριακές επιχειρήσεις στο έδαφος όχι μόνο του Ιράκ αλλά και της Συρίας για τα επόμενα δύο έτη.⁹²

Η επιχειρησιακή στρατηγική που προάγει η Τουρκία στο βόρειο Ιράκ εξακολουθεί να επικεντρώνεται στην ικανότητα των τουρκικών Μ.Ε.Α. να προκαλούν πλήγμα στις τάξεις του Ε.Κ.Κ., εξουδετερώνοντας υψηλόβαθμους

⁹¹ *Shafaq*, “Civilians seriously injured in Turkish bombardment in Sinjar”, 2 Σεπτεμβρίου 2021, <https://shafaq.com/en/Kurdistan/Civilians-seriously-injured-in-Turkish-bombardment-in-Sinjar>

⁹² *Reuters*, “Turkey extends Syria and Iraq military missions by two years”, 26 Οκτωβρίου 2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/10/26/turkey-extends-syria-and-iraq-military-missions-by-two-years>

στόχους της οργάνωσης.⁹³ Η ικανότητα αυτή, καθώς και οι απώλειες που υφίσταται κατά διαστήματα η ίδια η Τουρκία ως αποτέλεσμα επιθέσεων του Ε.Κ.Κ., αξιοποιούνται από τα τουρκικά μέσα και για λόγους εσωτερικής προπαγάνδας προκειμένου να ενισχυθεί το εθνικιστικό αίσθημα που δύναται να ωθήσει τη συσπείρωση γύρω από το πρόσωπο του ηγέτη («rally around the flag effect») υπό το φως της εξωτερικής απειλής που, σύμφωνα με το τουρκικό αφήγημα, συνιστά η τρομοκρατία, ενισχύοντας τα φθίνοντα ποσοστά δημοτικότητας της ηγεσίας.⁹⁴

Αναφορικά με τη δράση των Τ.Ε.Δ. και των τουρκικών μυστικών υπηρεσιών (MIT) στο βόρειο Ιράκ, αξίζει ακόμη να γίνει αναφορά στην πρόσφατη δολοφονία του Yasin Bulut, ενός βετεράνου μαχητή του Ε.Κ.Κ. στην περιοχή της Σουλεϊμανία. Η δολοφονία αυτή, η οποία αποδόθηκε από το Ε.Κ.Κ. σε μέλος της MIT, υποδηλώνει ότι η Άγκυρα έχει πλέον πετύχει να αυξήσει την παρουσία και την επιρροή της επί των εδαφών που ελέγχει η Πατριωτική Ένωση του Κουρδιστάν (Π.Ε.Κ.) στο μεσημβρινό Ιρακινό Κουρδιστάν, και το οποίο παραδοσιακά διατηρούσε στενότερους δεσμούς με το Ε.Κ.Κ..⁹⁵ Συνεπώς, προκύπτουν εύλογα ερωτηματικά αναφορικά με το βαθμό διείσδυσης των τουρκικών υπηρεσιών πληροφοριών όχι μόνο στην περιοχή ελέγχου του Δημοκρατικού Κόμματος του Κουρδιστάν (Δ.Κ.Κ.) με το οποίο η Άγκυρα έχει αναπτύξει στενές σχέσεις, αλλά και σε εκείνη που τελεί υπό τον έλεγχο της Πατριωτικής Ένωσης.

⁹³ Τουρκικό Υπουργείο Αμύνης, “12 PKK/KCK’li Terörist Etkisiz Hâle Getirildi, Terör Örgütünün Sözde Doğu Karargâhı Ele Geçirildi”, 4 Οκτωβρίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/4102021-31661>

⁹⁴ *Daily Sabah*, “Senior PKK terrorist killed in Turkish operation in northern Iraq”, 22 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/war-on-terror/senior-pkk-terrorist-killed-in-turkish-operation-in-northern-iraq>

⁹⁵ Amberin Zaman, “Turkey’s latest attack on PKK militant in Iraqi Kurdistan meant as show of strength”, *Al-Monitor*, 20 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/turkeys-latest-attack-pkk-militant-iraqi-kurdistan-meant-show-strength>

3.1.2.1. Κοινοβουλευτικές εκλογές στο Ιράκ και η Τουρκία

Στις 10 Οκτωβρίου έλαβαν χώρα πρόωρες εκλογές στο Ιράκ για την ανάδειξη της νέας σύνθεσης του κοινοβουλίου. Η τουρκική ηγεσία, όπως ήταν αναμενόμενο, δεν παρέλειψε να αξιοποιήσει τη συγκυρία των εκλογών στη γειτονική χώρα προκειμένου να αυξήσει το βαθμό επιρροής που διαθέτει γύρω από τις πολιτικές εξελίξεις στο Ιράκ.

Λίγες ημέρες πριν από τη διεξαγωγή των εκλογών, ο Τούρκος Πρόεδρος υποδέχθηκε στην Άγκυρα τους επικεφαλής δύο σουνιτικών παρατάξεων, του Συνασπισμού της Προόδου και της Συμμαχίας al-Azm.⁹⁶ Στόχος της Άγκυρας ήταν να συμβάλει στη δημιουργία ενός ενιαίου μετώπου, το οποίο θα ήταν ικανό να συγκεντρώσει την ψήφο του σουνιτικού πληθυσμού. Ωστόσο, η αντιπαλότητα και οι υφιστάμενες διαφωνίες μεταξύ των δύο παρατάξεων απέτρεψαν την επίτευξη των τουρκικών επιδιώξεων. Απεναντίας, ο Μοχάμεντ αλ Χαλμπουσί, επικεφαλής του Συνασπισμού της Προόδου και πρόεδρος του ιρακινού Κοινοβουλίου, και ο επικεφαλής της Συμμαχίας al-Azm, είχαν ξεχωριστές συνομιλίες με τον Ρ.Τ. Έρντογαν αρνούμενοι να συμμετάσχουν σε κοινή συνάντηση.

Μολονότι οι απόπειρες της Άγκυρας να συσπειρώσει το σουνιτικό παράγοντα δεν καρποφόρησαν, θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι η ανάδειξη του Συνασπισμού της Προόδου σε δεύτερη μεγαλύτερη πολιτική δύναμη μετά την παράταξη του κληρικού Μουκτάντα αλ Σαντρ αποτελεί θετική εξέλιξη για την Τουρκία. Βάσει των εκλογικών αποτελεσμάτων, ο ρόλος της σουνιτικής παράταξης έχει αναβαθμιστεί στο πολιτικό σκηνικό, καθώς αναμένεται να συμμετάσχει στο σχηματισμό της νέας κυβέρνησης.⁹⁷ Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την υποχώρηση του ποσοστού της συνδεδεμένης με τα ιρανικά συμφέροντα συμμαχίας Φατάχ,⁹⁸ και την ενίσχυση των ήδη υφιστάμενων σχέσεων της Άγκυρας με το

⁹⁶ *Shafaq*, "Turkey's President meets with two Iraqi rivals", 4 Οκτωβρίου 2021, <https://shafaq.com/en/Iraq-News/Turkey-s-President-meets-with-two-Iraqi-rivals>

⁹⁷ *Kurdistan24*, "Iraqi election authority reports preliminary vote result", 17 Οκτωβρίου 2021, <https://www.kurdistan24.net/en/story/25940>

⁹⁸ Η εν λόγω συμμαχία εκπροσωπεί τις πολιτοφυλακές των «Μονάδων Λαϊκής Κινητοποίησης» (P.M.F.) και προωθεί τις φιλοϊρανικές θέσεις εντός του Ιράκ.

Δημοκρατικό Κόμμα του Κουρδιστάν και το Μέτωπο των Τουρκομάνων, αναμένεται να διευρύνουν το πεδίο δράσης της Τουρκίας στο υπό διαμόρφωση ιρακινό πολιτικό σκηνικό.⁹⁹ Ως απόρροια του παραπάνω, το επόμενο διάστημα προβλέπεται να αυξηθεί ο ανταγωνισμός μεταξύ των αντιπροσώπων (proxies) της Άγκυρας και της Τεχεράνης που λαμβάνει χώρα στο βόρειο Ιράκ, καθώς το Ιράν θα επιχειρήσει να επεκτείνει την επιρροή του μέσω της προσέγγισης της παράταξης του Σαντρ.¹⁰⁰

3.1.2.2. Επίσκεψη αντιπροσωπείας του Ρ.Λ.Κ. στο βόρειο Ιράκ

Μια εξέλιξη που χρήζει αναφοράς και εν μέρει σχετίζεται με τις προσπάθειες της Άγκυρας να ενδυναμώσει έτι περαιτέρω τους δεσμούς με τους κυρίαρχους πολιτικούς δρώντες στο βόρειο Ιράκ πριν από τις εκλογές στη χώρα, είναι η επίσκεψη αντιπροσωπείας της τουρκικής αξιωματικής αντιπολίτευσης στην περιοχή. Στις αρχές Σεπτεμβρίου, για πρώτη φορά αντιπροσωπεία του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (Ρ.Λ.Κ.) πραγματοποίησε επίσκεψη στο βόρειο Ιράκ, όπου είχε πολυάριθμες συναντήσεις με υψηλόβαθμους αξιωματούχους της Κ.Α.Π., καθώς και με στελέχη του Δ.Κ.Κ. και της Π.Ε.Κ.. Παράλληλα, έλαβαν χώρα συνομιλίες με μέλη της κοινότητας των Γιεζίντι και των Τουρκομάνων.¹⁰¹

Η αποστολή της υψηλόβαθμης αντιπροσωπείας της αντιπολίτευσης στην Αρμπίλ επιδέχεται πολλαπλών ερμηνειών. Διακηρυγμένος στόχος της ήταν να αναδειχθεί το κόμμα της τουρκικής αντιπολίτευσης σε κύριο δρώντα που θα συμβάλλει ουσιαδώς στο διάλογο για την προώθηση της ειρήνης και της σταθερότητας στην περιοχή. Η κίνηση αυτή θα πρέπει να συνδεθεί με τους εσωτερικούς πολιτικούς σχεδιασμούς και πιο συγκεκριμένα με τις επιδιώξεις της

⁹⁹ Sinem Cengiz, “Iraqi elections signal stronger Ankara-Baghdad ties”, *Arab News*, 22 Οκτωβρίου 2021, <https://www.arabnews.com/node/1953271>

¹⁰⁰ Katherine Lawlor, “Iran’s Axis of Resistance In Review”, *Institute for the Study of War*, 22 Οκτωβρίου 2021, <https://www.understandingwar.org/backgrounder/iran%E2%80%99s-axis-resistance-review-october-10-20-2021>

¹⁰¹ *Hurriyet*, “CHP delegation visits Iraqi Kurdish politicians”, 6 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.hurriyetdailynews.com/chp-delegation-visits-iraqi-kurdish-politicians-167667>

αξιοματικής αντιπολίτευσης να εδραιώσει στενότερες σχέσεις με τα κουρδικά κόμματα στην περιοχή. Οι εν λόγω επιδιώξεις εντάσσονται στο πλαίσιο των προσπαθειών προσέγγισης του κουρδικού παράγοντα στο εσωτερικό της Τουρκίας για τη δημιουργία ενός ενιαίου αντιπολιτευόμενου μετώπου ενόψει των επερχόμενων εκλογών του 2023.¹⁰² Παράλληλα, ο προσεταιρισμός του κουρδικού στοιχείου του βορείου Ιράκ από την αξιωματική αντιπολίτευση, της οποίας τα ποσοστά ακολουθούν ανοδική πορεία, σηματοδοτεί μια διάθεση συνέχισης της εξωτερικής πολιτικής που έχει εδραιωθεί απέναντι στην Κ.Α.Π. κατά την περίοδο διακυβέρνησης του κυβερνώντος φιλοισλαμικού Κ.Δ.Α..

3.1.3. Οι αναδιατάξεις στη Λιβύη και η Τουρκία

Το διμήνο Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου χαρακτηρίστηκε από έντονη πολιτική κινητοποίηση και αντιπαράθεση στη Λιβύη, δημιουργώντας περαιτέρω προστριβές στην ήδη εύθραυστη ειρήνη που επικρατεί στη χώρα. Οι σημαντικότερες εξελίξεις του διμήνου που έχουν ορισμένες συνέπειες και στις στρατηγικές επιδιώξεις της Τουρκίας, αφορούν: α) την επικύρωση από πλευράς του λιβυκού Κοινοβουλίου, με έδρα το Τομπρούκ στην ανατολική Λιβύη, ενός νέου εκλογικού νόμου για τις προεδρικές εκλογές, β) την ψήφο μομφής του Λιβυκού Κοινοβουλίου προς την προσωρινή κυβέρνηση Ντιμπεϊμπά, γ) την αναβολή των κοινοβουλευτικών εκλογών για τον Ιανουάριο, δ) την υπογραφή του Σχεδίου Δράσης της Κοινής Στρατιωτικής Επιτροπής 5+5 και ε) τη διεξαγωγή στην Τρίπολη του Διεθνούς Συνεδρίου «Πρωτοβουλία για τη Σταθερότητα στη Λιβύη» (Libya Stabilization Initiative), σε επίπεδο υπουργών, υπό την παρουσία εκπροσώπων 27 κρατών και 4 περιφερειακών και διεθνών οργανισμών.¹⁰³ Πιο συγκεκριμένα:

¹⁰² Amberin Zaman, “Turkish opposition courts Kurds in trip to Erbil”, *Al-Monitor*, 7 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/turkish-opposition-courts-kurds-trip-erbil>

¹⁰³ Mohamed Artima, “Libya conference for election support, stability kicks off”, Πρακτορείο Ανατολή, 21 Οκτωβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/africa/libya-conference-for-election-support-stability-kicks-off/2398859>

α) Στις 9 Σεπτεμβρίου ο Πρόεδρος του λιβυκού Κοινοβουλίου, Αγκίλα Σαλέχ, προχώρησε στην επικύρωση ενός νέου νόμου αναφορικά με τη διαδικασία των επικείμενων προεδρικών εκλογών στη χώρα την 24^η Δεκεμβρίου¹⁰⁴. Η συγκεκριμένη κίνηση απορρίφθηκε από τους επικριτές της τόσο για το περιεχόμενό του νόμου, όσο και για τη διαδικασία με την οποία επήλθε η επικύρωσή του. Οι προστριβές με το Ανώτατο Συμβούλιο του Κράτους (High Council of State – HSC) εντάθηκαν, καθώς το τελευταίο χαρακτηρίζει την απόφαση του Σαλέχ ως «μονομερή ενέργεια», καθώς δεν πέρασε από ψηφοφορία για την έγκρισή του από το Κοινοβούλιο¹⁰⁵. Παράλληλα, ο νέος νόμος έγινε αντιληπτός από τους επικριτές του ως ένα πρελούδιο για την υποψηφιότητα του Χαλίφα Χαφτάρ για τις προεδρικές εκλογές. Το άρθρο 12 του νόμου προβλέπει το δικαίωμα υποψηφιότητας σε κάθε πολίτη, εφόσον αυτός έχει απωλέσει το αξίωμα του, είτε πολιτικό είτε στρατιωτικό, 3 μήνες πριν τη διενέργεια των εκλογών¹⁰⁶. Το γεγονός πως στις 22 Σεπτεμβρίου ο Χαφτάρ ανακοίνωσε την απόσυρσή του από το στρατιωτικό του αξίωμα για διάστημα 3 μηνών, έδωσε τροφή στα δημοσιεύματα για την πιθανή υποψηφιότητά του στις επικείμενες προεδρικές εκλογές¹⁰⁷. Ταυτόχρονα, σε περίπτωση ήττας ο νόμος προβλέπει την επιστροφή του υποψηφίου στο προηγούμενο αξίωμά του¹⁰⁸.

β) Στις 21 Σεπτεμβρίου το λιβυκό Κοινοβούλιο απέσυρε την εμπιστοσύνη του προς την προσωρινή Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας του Πρωθυπουργού Ντιμπεϊμπά, με 89 βουλευτές από τους 113 παρόντες να ψηφίζουν υπέρ της

¹⁰⁴ *The Arab Weekly*, “Libya speaker ratifies presidential vote law, sparks controversy”, 12 Οκτωβρίου 2021, <https://theArabweekly.com/libya-speaker-ratifies-presidential-vote-law-sparks-controversy>

¹⁰⁵ Ο.π..

¹⁰⁶ Moustafa Fetouri, “Presidential election law and withdrawal of confidence in government are trouble triggers in Libya”, *Middle East Monitor*, 23 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210923-presidential-election-law-and-withdrawal-of-confidence-in-government-are-trouble-triggers-in-libya/>

¹⁰⁷ *The National*, “Libya’s Haftar steps down from military role ahead of possible run for president”, 22 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.thenationalnews.com/mena/2021/09/22/libyas-haftar-steps-down-from-military-role-to-run-for-president/>

¹⁰⁸ Moustafa Fetouri, “Presidential election law and withdrawal of confidence in government are trouble triggers in Libya”, *Middle East Monitor*, 23 Σεπτεμβρίου 2021.

πρότασης μομφής¹⁰⁹. Το Κοινοβούλιο είχε εκφράσει τη δυσαρέσκειά του στις πολιτικές της κυβέρνησης ξανά κατά το παρελθόν. Στις 4 Σεπτεμβρίου απεστάλη έγγραφο προς την προσωρινή κυβέρνηση, με το οποίο αμφισβητούνταν οι αποφάσεις της σε μια σειρά από θέματα όπως π.χ. η διαχείριση της πανδημίας, το κλείσιμο των συνόρων με την Τυνησία και το πρόβλημα ρευστότητας των τραπεζών¹¹⁰, δείγμα των έντονων διχογνωμιών που επικρατούν ακόμη μεταξύ δυτικής και ανατολικής Λιβύης. Ο Σαλέχ υποστήριξε πως αυτή η απόφαση πάρθηκε υπό το φόβο της υπογραφής από την κυβέρνηση συμβολαίων που θα δημιουργούσαν μεγάλο χρέος στο λαό.¹¹¹ Η απόσυρση της εμπιστοσύνης προκάλεσε την αντίδραση του Ανώτατου Συμβουλίου του Κράτους και του επικεφαλής του, Khalid al-Mishri, ο οποίος την απέρριψε και ζήτησε την αναβολή των προεδρικών εκλογών, μετά από την κίνηση του Κοινοβουλίου.¹¹² Ο al-Mishri έχει δεχτεί κριτική για κωλυσιεργία και πως επιδιώκει με κάθε τρόπο την καθυστέρηση των εκλογών, καθώς η πρόταση για αναβολή των προεδρικών εκλογών είχε εκφραστεί λίγες μέρες πριν από την πρόταση μομφής. Το Ανώτατο Συμβούλιο του Κράτους, παρότι ενέκρινε το προσχέδιο συνταγματικής βάσης (draft constitutional basis) για τις εκλογές, σύμφωνα με τις επιταγές του οδικού χάρτη του Λιβυκού Φόρουμ Πολιτικού Διαλόγου (Libyan Political Dialogue Forum – LPDF), θεωρεί πως πριν από αυτές είναι απαραίτητη η διενέργεια δημοψηφίσματος για το Σύνταγμα της χώρας.¹¹³

¹⁰⁹ Tarek El-Tablawy, “Libya Lawmakers Withdraw Confidence in Unity Government”, *BNN Bloomberg*, 21 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.bnnbloomberg.ca/libya-lawmakers-withdraw-confidence-in-unity-government-1.1655139>

¹¹⁰ Abdulkader Assad, “HoR questioning document accuses Libya's Unity Government of failure”, *Libya Observer*, 4 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.libyaobserver.ly/news/hor-questioning-document-accuses-libyas-unity-government-failure>

¹¹¹ Walid Milad, “Libya parliament speaker says to hand over power after elections”, *Πρακτορείο Ανατολή*, 25 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/africa/libya-parliament-speaker-says-to-hand-over-power-after-elections/2374961>

¹¹² *Daily Sabah*, “Libya's HCS calls for delayed elections after Saleh's fait accompli”, 21 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/world/africa/libyas-hcs-calls-for-delayed-elections-after-salehs-fait-accompl>

¹¹³ Sami Zaptia, “High State Council proposes alternative constitutional basis, parliamentary and presidential rules for holding 24 December elections – Another obstructionist move?”, *Libya Herald*, 20 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.libyaherald.com/2021/09/20/high-state->

Στην απόφαση του λιβυκού κοινοβουλίου αντέδρασε η Τουρκία, όπου μέσω ανακοίνωσης του Υπουργείου Εξωτερικών εκφράζει την άποψη πως μια τέτοια κίνηση «δε συμβάλλει στη σταθερότητα» της Λιβύης, καλώντας όλες τις πλευρές να απέχουν από τέτοιες συγκρούσεις και να επικεντρωθούν στις προτεραιότητες της χώρας.¹¹⁴ Η Άγκυρα, τους τελευταίους μήνες, τηρεί χαμηλά τα επίπεδα αρνητισμού όσον αφορά τη Λιβύη. Αυτή η στάση αποτελεί μέρος της στρατηγικής επαναπροσέγγισης της Αιγύπτου, καθώς οι διαφωνίες με το Κάιρο είναι έντονες στο ζήτημα της Λιβύης. Παράλληλα, οι χαμηλοί τόνοι επιτρέπουν στην Άγκυρα να μην αναδύονται στην επιφάνεια οι συνεχείς παραβιάσεις των ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφάλειας για το εμπάργκο όπλων στη Λιβύη.¹¹⁵

γ) Στις 4 Οκτωβρίου το λιβυκό Κοινοβούλιο προχώρησε στην έγκριση του νόμου για τις κοινοβουλευτικές εκλογές της χώρας¹¹⁶ και στις 5 Οκτωβρίου ανακοίνωσε την αναβολή των κοινοβουλευτικών εκλογών για τον Ιανουάριο, 30 ημέρες μετά από τη διεξαγωγή των προεδρικών εκλογών.¹¹⁷ Ο νόμος για τις κοινοβουλευτικές εκλογές απορρίφθηκε από το HCS, το οποίο ισχυρίζεται πως η διαδικασία για την επικύρωση των νόμων απαιτεί τη σύμφωνη γνώμη του ίδιου και συνεπώς αποτελεί μονομερή ενέργεια¹¹⁸. Το επιχείρημα του HSC είναι νομικής

[council-proposes-alternative-constitutional-basis-parliamentary-and-presidential-rules-for-holding-24-december-elections-another-obstructionist-move/](#)

¹¹⁴ Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκικής Δημοκρατίας, “No: 314, 22 September 2021, Press Release Regarding the Decision of Libyan House of Representatives to Withdraw Vote of Confidence from the Government of National Unity”, 22 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.mfa.gov.tr/no-314-libya-temsilciler-meclisi-nin-milli-birlik-hukumeti-nden-guvenoyunu-cekme-karari-hk.en.mfa>

¹¹⁵ Συμβούλιο Ασφάλειας των Ηνωμένων Εθνών, “Letter dated 8 March 2021 from the Panel of Experts on Libya established pursuant to resolution 1973 (2011) addressed to the President of the Security Council”, S/2021/229, 8 Μαρτίου 2021.

¹¹⁶ France 24, “Libya parliament adopts law on legislative polls”, 4 Οκτωβρίου 2021, <https://www.france24.com/en/live-news/20211004-libya-parliament-adopts-law-on-legislative-polls>

¹¹⁷ Al Jazeera, “Libyan legislative elections delayed until January: Parliament”, 5 Οκτωβρίου 2021,

<https://www.aljazeera.com/news/2021/10/5/libya-legislative-elections-delayed-until-january-parliament>

¹¹⁸ Daily Sabah, “Libya's parliamentary elections rescheduled for January”, 6 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/world/africa/libyas-parliamentary-elections-rescheduled-for-january>

φύσεως, καθώς επικαλείται τη Λιβυκή Πολιτική Συμφωνία (Libyan Political Agreement) του 2015, θεωρώντας πως το Κοινοβούλιο την παραβιάζει.¹¹⁹

δ) Στις 8 Οκτωβρίου, έπειτα από τρεις ημέρες συνομιλιών στη Γενεύη, η Κοινή Στρατιωτική Επιτροπή 5+5 προχώρησε στην υπογραφή ενός συνεκτικού Σχεδίου Δράσης για τη διαδικασία αποχώρησης μισθοφόρων, ξένων μαχητών και ξένων δυνάμεων από τη λιβυκή επικράτεια, με τρόπο σταδιακό, ισορροπημένο και συγχρονισμένο.¹²⁰ Το σχέδιο καλωσορίστηκε από πληθώρα διεθνών δρώντων όπως ο ειδικός απεσταλμένος του Ο.Η.Ε. στη Λιβύη, Ján Kubiš¹²¹, η τριμερής Ελλάδα-Κύπρου-Αιγύπτου¹²² και η κοινή διακήρυξη της Γαλλίας-Γερμανίας-Ιταλίας-Ηνωμένου Βασιλείου-Η.Π.Α.¹²³ και χώρες του αραβικού κόσμου, όπως τα Η.Α.Ε..¹²⁴ Το σχέδιο περιλαμβάνει 4 στάδια για την ολοκλήρωσή του: 1) την απόσυρση των ξένων δυνάμεων σε συμφωνηθέντα σημεία στη Βεγγάζη και την Τρίπολη, 2) την πρόσκληση διεθνών παρατηρητών του Ο.Η.Ε. την εφαρμογή του σχεδίου δράσης, σε συνεργασία με εγχώριους παρατηρητές, 3) τη διαδικασία της επίβλεψης των πραγματικών αριθμών των ξένων δυνάμεων και μισθοφόρων από

¹¹⁹ Sami Zaptia, “High State Council calls on HNEC to cease working with the election laws promulgated unilaterally by HoR”, *Libya Herald*, 13 Οκτωβρίου 2021, <https://www.libyaherald.com/2021/10/13/high-state-council-calls-on-hnec-to-cease-working-with-the-election-laws-promulgated-unilaterally-by-hor/>

¹²⁰ *United Nations Support Mission in Libya*, “United Nations Welcomes the JMC’s Signing of Action Plan for the withdrawal of mercenaries, foreign fighters and foreign forces”, 8 Οκτωβρίου 2021, <https://unsmil.unmissions.org/united-nations-welcomes-jmc%E2%80%99s-signing-action-plan-withdrawal-mercenaries-foreign-fighters-and>

¹²¹ Ο.π..

¹²² *Καθημερινή*, «Το κείμενο της διακήρυξης Ελλάδας-Αιγύπτου-Κύπρου», 19 Οκτωβρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/561547081/to-keimeno-tis-diakiryxis-elladas-aigyptoy-kyproy/>

¹²³ *Πρεσβεία των Η.Π.Α. στη Λιβύη*, “Joint Statement of the Embassies of France, Germany, Italy, the United Kingdom, and the United States”, 25 Οκτωβρίου 2021, <https://ly.usembassy.gov/joint-statement-of-the-embassies-of-france-germany-italy-the-united-kingdom-and-the-united-states/>

¹²⁴ Mohamed Emad, “UAE Welcomes Plan to Withdraw Foreign Forces in Libya”, *Libya Review*, 23 Οκτωβρίου 2021, <https://libyareview.com/17965/uae-welcomes-jmc-plan-to-withdraw-foreign-forces-from-libya/>

τους παρατηρητές, 4) την αποχώρηση από τη Λιβύη σε διαδοχικές δόσεις, βάσει ενός συγκεκριμένου χρονοδιαγράμματος.¹²⁵

Η υπογραφή του Σχεδίου Δράσης και η ευρεία διεθνής αποδοχή του, σε συνδυασμό με την παραδοχή της Λίβυας υπουργού Εξωτερικών, Najla el-Mangoush, πως έχουν αποχωρήσει από τη χώρα μικρή μερίδα μισθοφόρων αποτελεί τη βάση για μια «μετριοπαθή αισιοδοξία»¹²⁶. Παρόλ' αυτά, το πρόσφατο παρελθόν και η περίπλοκη κατάσταση στη χώρα διδάσκει πως οι συζητήσεις δύναται να αποβούν άκαρπες αν δεν ευθυγραμμιστούν με το εθνικό συμφέρον όλων των εμπλεκόμενων κρατών. Το θέμα της απόσυρσης των ξένων δυνάμεων και μισθοφόρων αποτελεί μία από τις δυσκολότερες προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει η Λιβύη. Οι εμπλεκόμενες πλευρές δείχνουν να έχουν εισέλθει εδώ και καιρό σε ένα παίγνιο δειλίας (chicken game), καθώς μια πιθανή αποχώρηση στρατιωτικών ή/και μισθοφορικών δυνάμεων θα σημάνει αυτόματα ίδια απώλεια και όφελος για το αντίπαλο στρατόπεδο. Η παραμέληση των διεθνών κανόνων, όπως το εμπάργκο όπλων¹²⁷, και της προθεσμίας του Ιανουαρίου για αποχώρηση των ξένων δυνάμεων¹²⁸ αναδεικνύουν την πρόθεση των διεθνών πολιτικών δρώντων να θέσουν ως προτεραιότητα το εθνικό τους συμφέρον.

Υπό αυτές τις συνθήκες, η Τουρκία δε δείχνει διατεθειμένη να αποχωρήσει σύντομα, με το πρόσχημα της νομιμοποιημένης παρουσίας των δυνάμεών της στη Λιβύη λόγω της υπογραφής του παράνομου τουρκολιβυκού μνημονίου αμυντικής

¹²⁵ Ο.π.. Βλ. Επίσης, Sami Zaptia, "The 5+5 Joint Military Committee four-stage Action Plan for the withdrawal of foreign forces from Libya leaked: Libya's 218TV", *Libya Herald*, 13 Οκτωβρίου 2021, <https://www.libyaherald.com/2021/10/13/the-55-joint-military-committee-four-stage-action-plan-for-the-withdrawal-of-foreign-forces-from-libya-leaked-libyas-218tv/>

¹²⁶ *Reuters*, "Libya's foreign minister confirms departure of some foreign fighters", 3 Οκτωβρίου 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/libyan-foreign-minister-says-groups-foreign-fighters-left-libya-2021-10-03/>

¹²⁷ Συμβούλιο Ασφάλειας των Ηνωμένων Εθνών, "Letter dated 8 March 2021 from the Panel of Experts on Libya established pursuant to resolution 1973 (2011) addressed to the President of the Security Council", S/2021/229, 8 Μαρτίου 2021.

¹²⁸ *France 24*, "Foreign forces ignore Libya exit deadline under fragile truce", 23 Ιανουαρίου 2021, <https://www.france24.com/en/live-news/20210123-foreign-forces-ignore-libya-exit-deadline-under-fragile-truce>

συνεργασίας του Νοεμβρίου του 2019.¹²⁹ Τουναντίον, η Άγκυρα συνεχώς επαναλαμβάνει τη διάθεσή της να συνεχίσει τη στρατιωτική της συνεργασία με τη Λιβύη στη βάση του παράνομου μνημονίου, ενώ τουρκικά πολεμικά αεροσκάφη συνεχίζουν τις πτήσεις τους προς τη βάση al-Wattiya στη δυτική Λιβύη.¹³⁰

ε) Στις 21 Οκτωβρίου διεξήχθη στην Τρίπολη το Διεθνές Συνέδριο «Πρωτοβουλία για τη Σταθερότητα στη Λιβύη». Στόχος αυτής της Υπουργικής Συνόδου ήταν η διασφάλιση της εφαρμογής των ψηφισμάτων του Ο.Η.Ε. και των αποφάσεων των Συνεδρίων του Βερολίνου 1 και 2 σχετικά με τη Λιβύη.¹³¹ Μετά το πέρας του Συνεδρίου εκδόθηκε κοινό ανακοινωθέν το οποίο δίνει έμφαση στην ανάγκη να γίνουν βήματα για τη δόμηση εμπιστοσύνης για τη διασφάλιση δίκαιων και διαφανών εκλογών, ενώ ταυτόχρονα τονίζει τη δέσμευση στην αρχή της κυριαρχίας και ανεξαρτησίας της Λιβύης και της απόρριψης των εξωτερικών παρεμβάσεων σε εσωτερικές υποθέσεις.¹³² Από λιβυκής πλευράς, ένας επιπρόσθετος σκοπός του Συνεδρίου ήταν η συγκέντρωση υποστήριξης προς το πρόσωπο της λιβυκής προσωρινής κυβέρνησης ενόψει των εκλογών.¹³³ Παρότι από το Συνέδριο δεν προέκυψε κάποια σημαντική απόκλιση από τις θέσεις και στάσεις των εμπλεκόμενων πλευρών, οι Λίβυοι προσέδωσαν μεγάλη σημασία στο γεγονός πως μια πολυπληθής Υπουργική Σύνοδος πραγματοποιείται εντός

¹²⁹ RabiaGolden, "Turkish Ministry of Defense confirms its continued military cooperation with Libya", *Libya Observer*, 3 Οκτωβρίου 2021, <https://www.libyaobserver.ly/inbrief/turkish-ministry-defense-confirms-its-continued-military-cooperation-libya>

¹³⁰ Hasanain Mohamed, "Why are Turkish Military Cargo Planes Landing in Libya?", *Libya Review*, 23 Σεπτεμβρίου 2021, <https://libyareview.com/16834/why-are-turkish-cargo-military-planes-landing-in-libya/>

¹³¹ Hasanain Mohamed, "Al-Mangoush: Unplanned Exit of Mercenaries May Result in Negative Repercussions", *Libya Review*, Οκτωβρίου 2021, <https://libyareview.com/17973/al-mangoush-unplanned-exit-of-mercenaries-from-libya-may-result-in-negative-repercussions/>

¹³² *France 24*, "Libya hosts international conference to drum up support ahead of elections", 21 Οκτωβρίου 2021, <https://www.france24.com/en/africa/20211021-libya-hosts-international-conference-to-drum-up-support-ahead-of-elections>

¹³³ Ο.π.

λιβυκής επικράτειας και πως η Τρίπολη είναι αρκετά ασφαλής για τη φιλοξενία ενός γεγονότος τέτοιου βεληνεκού.¹³⁴

Εν κατακλείδι, το δίμηνο Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου υπήρξε μια χρονική περίοδος έντονης εσωτερικής αντιπαράθεσης και κινητοποίησης σε διεθνές επίπεδο. Παράλληλα με τις εντάσεις και τις ένοπλες συγκρούσεις κατά μήκος της χώρας, μεταξύ των διαφόρων ομάδων και οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στη λιβυκή επικράτεια,¹³⁵ η σύγκρουση μεταξύ ανατολικής-δυτικής Λιβύης παραμένει έντονη, αλλάζοντας απλώς «θέατρο επιχειρήσεων», μεταφερόμενη από το πεδίο της μάχης στο πεδίο της πολιτικής. Το διακύβευμα της ομαλής διεξαγωγής των προεδρικών εκλογών της 24^{ης} Δεκεμβρίου είναι πολύ υψηλό, με όλους τους εμπλεκόμενους να τονίζουν τη σημασία τους. Ο Επικεφαλής του Προεδρικού Συμβουλίου της Λιβύης, Μοχάμεντ Μενφί, από το βήμα της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών υποστήριξε πως η χώρα βρίσκεται σε μια «κρίσιμη καμπή»,¹³⁶ τονίζοντας, αργότερα, τη σημασία της συναίνεσης για την ομαλή διεξαγωγή των εκλογών που πρέπει να πραγματοποιηθούν «ό,τι κι αν συμβεί».¹³⁷ Δύο μήνες πριν από τις εκλογές, τα εμπόδια για τη Λιβύη παραμένουν αρκετά, π.χ. δεν έχει συμφωνηθεί το πλήρες θεσμικό πλαίσιο διεξαγωγής τους¹³⁸ ή ο τύπος πολιτικού συστήματος που θα υιοθετήσει η χώρα με ξεκάθαρη κατανομή εξουσιών μεταξύ Προέδρου και Πρωθυπουργού.¹³⁹ Επιπροσθέτως, δεν

¹³⁴ *Al Jazeera*, “Libyan PM, foreign powers back landmark election in December”, 21 Οκτωβρίου 2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/10/21/libya-conference-gathers-support-ahead-of-landmark-elections>

¹³⁵ Ahmed Elumami, “Worst Tripoli fighting in a year shows limits of Libya peace push”, *Reuters*, 3 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.reuters.com/world/africa/worst-tripoli-fighting-year-shows-limits-libya-peace-push-2021-09-03/?rpc=401&>

¹³⁶ *Daily Sabah*, “Libya at 'critical juncture,' int'l support needed: Menfi”, 24 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/world/africa/libya-at-critical-juncture-intl-support-needed-menfi>

¹³⁷ Ben Kellerman, “Libya's presidency seeks consensus on election law”, *Reuters*, 26 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.reuters.com/world/africa/libyas-presidency-seeks-consensus-election-law-2021-09-25/?rpc=401&>

¹³⁸ *Daily Sabah*, “Libya delegates fail to reach agreement for December elections”, 13 Αυγούστου 2021, <https://www.dailysabah.com/world/africa/libya-delegates-fail-to-reach-agreement-for-december-elections>

¹³⁹ Moustafa Fetouri, “Presidential election law and withdrawal of confidence in government are trouble triggers in Libya”, *Middle East Monitor*, 23 Σεπτεμβρίου 2021.

υπάρχει μηχανισμός διασφάλισης πως το αποτέλεσμα των εκλογών θα τυχάνει καθολικής αποδοχής και νομιμοποίησης από νικητές και ηττημένους. Όσο αυτά τα ζητήματα δεν τυχάνουν έστω μιας προσωρινής επίλυσης, τόσο στενεύει ο κλοιός. Αυτό το ενδεχόμενο αυξάνει τα σενάρια ανεπιτυχούς διεξαγωγής προεδρικών εκλογών και μαζί τους, αυξάνονται οι πιθανότητες αναζωπύρωσης των ενόπλων συγκρούσεων μεταξύ δύσης και ανατολής.

Σε ό,τι αφορά το ρόλο της Τουρκίας στη Λιβύη, οι εξελίξεις επιβεβαιώνουν τη γενικότερη τάση των διεθνών δρώντων, αλλά και την πρόθεση της ίδιας της Λιβύης, να απεμπλακεί από την παρουσία ξένων δρώντων στο εσωτερικό της, χαράσσοντας μια ανεξάρτητη πολιτική. Σε αυτό το πλαίσιο, δύναται να οδηγηθούμε σε περαιτέρω άσκηση πιέσεων προς την Άγκυρα για την απόσυρση τόσο των δυνάμεών της όσο και των Σύρων μισθοφόρων που δρουν εντός της Λιβύης υπό την καθοδήγηση της Άγκυρας. Παρόλ' αυτά, μια τέτοια εξέλιξη δεν είναι προς το συμφέρον της Άγκυρας, καθώς δε θα είναι σε θέση να επηρεάζει τα τεκταινόμενα στο εσωτερικό της Λιβύης. Η απώλεια της εν λόγω επιρροής θα έχει άμεσες συνέπειες στα σχέδια της νεοοθωμανικής ηγεσίας, καθώς το τέλος του άξονος Αγκύρας-Τριπόλεως θα σημαίνει επιπλέον εμπόδια στην υλοποίηση των ηγεμονικών σχεδίων της Τουρκίας στην ευρύτερη Ανατολική Μεσόγειο, επιτρέποντας στην Κύπρο, την Ελλάδα και την Αίγυπτο να εξισορροπήσουν τις απειλές και να προστατεύσουν τα συμφέροντά τους.

3.1.4. Σχέσεις με το Ισραήλ

3.1.4.1. Αντιπαράθεση για την Παλαιστίνη

Κατά τους μήνες Σεπτέμβριο και Οκτώβριο το κλίμα ανάμεσα σε Άγκυρα και Ισραήλ παρέμεινε τεταμένο και χαρακτηρίστηκε από απουσία ουσιαστικών επαφών. Με την ευκαιρία της ομιλίας του στη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε., ο Ρ.Τ. Έρντογαν καταδίκασε *«την καταπίεση που ασκεί το Ισραήλ προς τους Παλαιστινίους, την πολιτική προσάρτησης εδαφών και τους παράνομους εποικισμούς στη Δυτική Όχθη»*, όπως και τις παραβιάσεις γύρω από τα Ιεροσόλυμα, καλώντας

παράλληλα για επανέναρξη των ειρηνευτικών συνομιλιών που αποτελούν «προϋπόθεση για τη σταθερότητα στη Μέση Ανατολή».¹⁴⁰

Κατά τις εβδομάδες που ακολούθησαν, το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών εξέδωσε ανακοινωθέντα με το οποία καταδίκασε α) την απόφαση ισραηλινού ειρηνοδικείου η οποία αναγνώρισε το δικαίωμα της εβραϊκής κοινότητας να προσεύχεται «σιωπηλά» στο τέμενος αλ Άκσα¹⁴¹ και β) την απόφαση του Ανώτατου Συμβουλίου Σχεδιασμού του Ισραήλ υπέρ της έγκρισης της κατασκευής 3.100 νέων οικιστικών μονάδων στη Δυτική Όχθη και το χαρακτηρισμό παλαιστινιακών οργανώσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως τρομοκρατικές.¹⁴²

Αντίστοιχες τοποθετήσεις εκ μέρους του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών αλλά και του Τούρκου Προέδρου αποτελούν επαναλαμβανόμενο φαινόμενο και εντάσσονται στο πλαίσιο των προσπαθειών να αναδειχθεί η Άγκυρα ως προστάτιδα δύναμη του παλαιστινιακού και μουσουλμανικού στοιχείου, ενώ παράλληλα αξιοποιούνται ως ένα πρόσθετο μέσο άσκησης πίεσης προς την ισραηλινή ηγεσία. Θα μπορούσε, ωστόσο, να παρατηρηθεί ότι από τα τελευταία ανακοινωθέντα απουσιάζει η έντονη ρητορική που συνόδευε παρόμοιες δηλώσεις κατά το προηγούμενο διάστημα, και ιδιαίτερα κατά την περίοδο των συγκρούσεων που έλαβαν χώρα τον περασμένο Μάιο στη Γάζα. Μολονότι σαφώς στοχοποιείται το Ισραήλ, η Άγκυρα δείχνει να έχει περιορίσει σε κάποιο βαθμό την ένταση της κριτικής που ασκεί, προκειμένου να μην επιβαρύνει περισσότερο το κλίμα στις σχέσεις με την κυβέρνηση Μπένετ, την οποία δεν έχει κατορθώσει να προσεγγίσει μέχρι στιγμής.

¹⁴⁰ *The Times of Israel*, “Erdogan: Mideast peace impossible if Israel continues ‘oppressing’ Palestinians”, 22 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.timesofisrael.com/erdogan-mideast-peace-impossible-if-israel-continues-oppressing-palestinians/>

¹⁴¹ *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Press Release Regarding the Ruling of an Israeli Court Granting Jews the Right to Perform Prayers in al-Aqsa Mosque”, 7 Οκτωβρίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-332_-israil-mahkemesinin-yahudilerin-mescid-i-aksa-da-ibadet-edebileceklerine-iliskin-aldigi-karar-hk.en.mfa

¹⁴² *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Press Release Regarding Israel's Violations in the Occupied Palestinian Territories”, 23 Οκτωβρίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-356_-israil-in-issgal-altinda-bulunan-filistin-topraklarindaki-ihlalleri-hk.en.mfa

Από το προηγούμενο διάστημα η Άγκυρα έχει εκδηλώσει την πρόθεσή της να ανοίξει ξανά τους διαύλους επικοινωνίας με το Ισραήλ, προάγοντας τις επαφές σε τομείς χαμηλής πολιτικής, χωρίς όμως να έχει γίνει γνωστή η ύπαρξη αξιόλογης προόδου στο πεδίο αυτό. Μια παράμετρος που φαίνεται ότι αποτελεί κίνητρο των συγκεκριμένων τουρκικών επιδιώξεων συνδέεται με τις εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο και δη την αυξανόμενη συνεργασία των δρώντων της περιφέρειας στον αμυντικό και ενεργειακό τομέα χωρίς τη συμμετοχή της Άγκυρας. Ενδεικτικά, εκτιμάται ότι η συμμετοχή της ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας στην πολυμερή άσκηση «Blue Flag '21» από κοινού με την Ινδία, τις Η.Π.Α., την Ιταλία, τη Βρετανία και τη Γερμανία παρουσία του επικεφαλής της εμιρατινής πολεμικής αεροπορίας, σε συνδυασμό με τις πρόσφατες επαφές του Έλληνα υπουργού Εξωτερικών με τους ομολόγους του από το Ισραήλ και τα Η.Α.Ε., έχουν αυξήσει την ανησυχία της Άγκυρας που επιχειρεί να υποβαθμίσει τη σημασία των εν λόγω πρωτοβουλιών.¹⁴³

Την ίδια στιγμή, φαίνεται ότι η Άγκυρα δεν αγνοεί την επιρροή του προ-ισραηλινού λόμπι στις Η.Π.Α. και δεν αποκλείεται να επιθυμεί να αξιοποιήσει και πάλι τις παρεμβάσεις του με στόχο να εξασφαλίσει περισσότερο ευνοϊκές πολιτικές για την ίδια εκ μέρους της ηγεσίας Μπάιντεν. Το παραπάνω προϋποθέτει ωστόσο την ύπαρξη κάποιας θετικής εξέλιξης στις σχέσεις με την κυβέρνηση Μπένετ, η οποία προς το παρόν απουσιάζει. Άλλωστε, η νεοωθομανική ηγεσία αντιλαμβάνεται ότι μια σοβαρή επιδείνωση των σχέσεων με το Ισραήλ δεν είναι προς το συμφέρον της και αναμένεται να επηρεάσει τις σχέσεις της με τις Η.Π.Α.. Είναι ενδεικτικό ότι μέρος του Τύπου εξακολουθεί να τάσσεται κατά της επαναπροσέγγισης με την Τουρκία, τόσο εξαιτίας της στάσης της στο Παλαιστινιακό, της επιρροής που επιχειρεί να ασκήσει μέσω σουνιτικών οργανώσεων, των σχέσεων με τη Χαμάς και την Τεχεράνη όσο και για να μη θέσει

¹⁴³ Ismail Numan Telci, “The politics of military manoeuvres in the Middle East”, *TRT World*, 21 Οκτωβρίου 2021, <https://www.trtworld.com/opinion/the-politics-of-military-manoevres-in-the-middle-east-50944>

σε κίνδυνο το βαθμό εμπάθυνας που έχει επιτευχθεί στις σχέσεις με Κύπρο και Ελλάδα.¹⁴⁴

3.1.4.1. Δράση ισραηλινών δικτύων κατασκοπείας στην Τουρκία

Στις 21 Οκτωβρίου, τουρκικά φιλοκυβερνητικά μέσα εξέδωσαν δημοσιεύματα τα οποία έκαναν αναφορά σε επιχείρηση των τουρκικών μυστικών υπηρεσιών (M.I.T.), η οποία είχε διάρκεια ενός έτους και οδήγησε στη σύλληψη 15 ατόμων που φέρονται να δρούσαν στο πλαίσιο δικτύων κατασκοπείας για λογαριασμό της ισραηλινής Μοσάντ. Οι συλληφθέντες αντιμετωπίζουν την κατηγορία της κατασκοπείας που είχε ως στόχο Παλαιστίνιους φοιτητές σε τουρκικά πανεπιστήμια, και ιδιαίτερα «εκείνους που σκόπευαν να απασχοληθούν στον αμυντικό τομέα».¹⁴⁵ Τα δημοσιεύματα αναφέρονταν επίσης στον τρόπο στρατολόγησης και αμοιβής των μελών, τα οποία ταξίδευαν στο Ζάγκρεμπ, το Βουκουρέστι, τη Ζυρίχη και το Ναϊρόμπι για να λάβουν οδηγίες, και μετέφεραν στη Μοσάντ πληροφορίες για τη δράση Παλαιστίνιων στην Τουρκία. Λίγες ημέρες μετά τα τουρκικά μέσα προέβησαν και στη δημοσίευση των φωτογραφιών των 15 υπόπτων.¹⁴⁶

Οι εν λόγω δημοσιεύσεις έλαβαν χώρα σε μια περίοδο κατά την οποία τα τουρκικά μέσα είχαν προχωρήσει σε παρόμοιες «αποκαλύψεις» περί αντίστοιχων επιχειρήσεων της M.I.T. οι οποίες πέτυχαν να «ξεσκεπάσουν» τη δράση ιρανικών και ρωσικών δικτύων κατασκοπείας σε τουρκικό έδαφος. Ο βαθμός στον οποίο οι πληροφορίες αυτές ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα είναι δύσκολο να επιβεβαιωθεί. Ωστόσο, φαίνεται ότι οι δημοσιεύσεις εντάσσονται στο πλαίσιο των «επιχειρήσεων ψυχολογικού πολέμου». Καταβάλλονται δηλαδή προσπάθειες να

¹⁴⁴ Jonathan Spyer, “Growing relations between Turkey, Russia is concern for Israel – opinion”, *The Jerusalem Post*, 7 Οκτωβρίου 2021, <https://www.jpost.com/opinion/growing-relations-between-turkey-russia-is-concern-for-israel-opinion-681384>

¹⁴⁵ *Daily Sabah*, “Turkey's MIT brings down 15-member Mossad spy network”, 21 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/turkeys-mit-brings-down-15-member-mossad-spy-network/news>

¹⁴⁶ *Times of Israel*, “Turkish media publishes photos of 15 men arrested as alleged Mossad spies”, 25 Οκτωβρίου 2021, <https://www.timesofisrael.com/turkish-media-publishes-photos-of-15-men-arrested-as-alleged-mossad-spies/>

αναδειχθούν οι «επιτυχίες» των τουρκικών υπηρεσιών πληροφοριών στην καταπολέμηση απειλών που προέρχονται από τη δράση δικτύων ξένων συμφερόντων εντός της Τουρκίας. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκεται η αύξηση του κύρους τους ενώπιον της κοινής γνώμης, μέσω της ενίσχυσης του αισθήματος ασφάλειας των πολιτών, η οποία κατ' επέκταση θα μπορούσε να αυξήσει την εμπιστοσύνη στις δυνατότητες της κυβέρνησης του Κ.Δ.Α., τα ποσοστά δημοτικότητας της οποίας ακολουθούν την τρέχουσα περίοδο καθοδική πορεία.

Οι εσωτερικές διαστάσεις με τις οποίες συνδέονται οι αποκαλύψεις για τη δράση κατασκόπων για λογαριασμό της Μοσάντ πιθανόν έγιναν αντιληπτές από το Ισραήλ, καθώς δεν υπήρξε κάποια επίσημη αντίδραση εκ μέρους της κυβέρνησης ή της ηγεσίας της οργάνωσης. Ο πρώην αναπληρωτής επικεφαλής της Μοσάντ και νυν πρόεδρος της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων και Άμυνας της Κνεσέτ, Ram Ben-Barak, αρνήθηκε ότι οι φερόμενοι ως ύποπτοι σχετίζονται με τη Μοσάντ, υποστηρίζοντας παράλληλα ότι η Τουρκία προβαίνει συχνά σε τέτοιες «ψευδείς ανακοινώσεις» στην προσπάθεια να αναβαθμίσει το κύρος των υπηρεσιών ασφαλείας της.¹⁴⁷ Ελλείπει επίσημης αντίδρασης από το Ισραήλ πάντως, ορισμένοι Τούρκοι αναλυτές εκτιμούν ότι η απόφαση της Άγκυρας να προβεί σε αυτές τις δημοσιεύσεις δεν προβλέπεται να επηρεάσει σημαντικά τις τουρκικές προσπάθειες με σκοπό την αναθέρμανση των σχέσεων.¹⁴⁸

3.1.5. Σχέσεις με την Αίγυπτο

3.1.5.1. Ο 2^{ος} γύρος διερευνητικών επαφών

Στις 7-8 Σεπτεμβρίου διεξήχθη στην Άγκυρα ο 2^{ος} γύρος διερευνητικών επαφών ανάμεσα στην Τουρκία και την Αίγυπτο. Κεντρικά θέματα των συνομιλιών υπήρξαν οι διμερείς σχέσεις, η Λιβύη, η Συρία, το Παλαιστινιακό και οι εξελίξεις στην

¹⁴⁷ *Times of Israel*, “Former Mossad deputy denies detainees in Turkey are Israeli spies”, 24 Οκτωβρίου 2021, <https://www.timesofisrael.com/former-mossad-deputy-denies-detainees-in-turkey-are-israeli-spies/>

¹⁴⁸ Fehim Tastekin, “Turkey’s spy-bust bombshell unlikely to further worsen ties with Israel”, *Al-Monitor*, 25 Οκτωβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/10/turkeys-spy-bust-bombshell-unlikely-further-worsen-ties-israel>

Ανατολική Μεσόγειο.¹⁴⁹ Οι δύο πλευρές συμφώνησαν να συνεχίσουν τις επαφές στο μέλλον, αλλά και την ανάγκη για περαιτέρω βήματα όσον αφορά την ομαλοποίηση των μεταξύ τους σχέσεων.¹⁵⁰

Ο νέος γύρος επαφών δεν ανέδειξε κάποια σημαντική εξέλιξη αναφορικά με τη βελτίωση των τουρκοαιγυπτιακών σχέσεων. Η λίστα των ζητημάτων που εκκρεμούν και στα οποία οι 2 πλευρές έχουν άκρως αντίθετες απόψεις είναι ποικίλα. Στην κορυφή σε αυτή τη λίστα βρίσκονται τα ζητήματα της Λιβύης και της τουρκικής υποστήριξης προς τη Μουσουλμανική Αδελφότητα. Η Αίγυπτος, δίχως να απορρίπτει το ενδεχόμενο βελτίωσης των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών κάποια στιγμή στο μέλλον, διατηρεί πιο χαμηλούς τόνους, θέτοντας ως βασική προϋπόθεση την επίλυση των ζητημάτων που εκκρεμούν¹⁵¹, όπως είναι αυτό της αποχώρησης των τουρκικών στρατευμάτων και των μισθοφόρων της Άγκυρας από τη Λιβύη¹⁵² και η παύση της τουρκικής υποστήριξης προς τους Αδελφούς Μουσουλμάνους.¹⁵³ Η Άγκυρα από την άλλη πλευρά, επιδιώκει μέσω της επαναπροσέγγισης με το Κάιρο να ξεπεράσει την τάση απομονωτισμού της από τις περιφερειακές δυνάμεις των υποσυστημάτων της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής, στην οποία έχει περιέλθει ένεκα της αναθεωρητικής της εξωτερικής πολιτικής. Σε αυτή την επαναπροσέγγιση, η Άγκυρα εισέρχεται από μειονεκτική θέση, με εκείνη να έχει μεγαλύτερη ανάγκη το Κάιρο κι όχι το

¹⁴⁹ *Ahram Online*, “Egypt, Turkey to continue exploratory talks in future”, 8 Σεπτεμβρίου 2021, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/422689/Egypt/Politics-/Egypt,-Turkey-to-continue-exploratory-talks-in-fut.aspx>

¹⁵⁰ *Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκικής Δημοκρατίας*, “No: 300, 8 September 2021, Joint Statement on the Second Round of Exploratory Consultations between Turkey and Egypt”, 8 Σεπτεμβρίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-300_-turkiye-misir-istiksafti-istisareleri-ikinci-tur-gorusmelerini-hakkinda-ortak-aciklama.en.mfa

¹⁵¹ *Kathimerini*, “Egypt says more work needed to restore relations with Turkey”, 9 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.ekathimerini.com/news/1167620/egypt-says-more-work-needed-to-restore-relations-with-turkey/>

¹⁵² Mohamed Emad, “Egyptian Prime Minister: Diplomatic Ties with Turkey Dependent on Ending Interference in Libya”, *Libya Review*, 11 Σεπτεμβρίου 2021, <https://libyareview.com/16337/egyptian-prime-minister-diplomatic-ties-with-turkey-dependent-on-ending-interference-in-libya/>

¹⁵³ Menekse Tokyay, “Turkey, Egypt continue rapprochement talks amid loaded regional agenda”, *Arab News*, 9 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.arabnews.com/node/1925976/middle-east>

αντίστροφο. Αυτός είναι και ο λόγος που οι Τούρκοι αξιωματούχοι προσδίδουν μεγαλύτερη σημασία σε αυτές τις συζητήσεις, αλλά και αποφεύγουν την άσκηση κριτικής απευθείας προς την Αίγυπτο με κάθε τρόπο. Παρότι, οι δύο πλευρές βλέπουν θετικά τη μεταξύ τους επαναπροσέγγιση, αυτή παραμένει εύθραυστη.

Στις 9 Σεπτεμβρίου, το Συμβούλιο υπουργών Εξωτερικών του Αραβικού Συνδέσμου, του οποίου είναι μέλος η Αίγυπτος, προχώρησε σε μια δήλωση, κατηγορώντας την Άγκυρα πως παρεμβάλλεται στο εσωτερικό των αραβικών κρατών και υποθάλλει εξτρεμιστικές ομάδες.¹⁵⁴ Η Άγκυρα αντέδρασε απορρίπτοντας αυτές τις κατηγορίες ως «αβάσιμες», κατηγορώντας μόνο συγκεκριμένα κράτη-μέλη του Αραβικού Συνδέσμου, δίχως να τα κατονομάζει, ισχυριζόμενη πως προβάλλουν τη δική τους ατζέντα που δεν «αντηχεί στους φίλους και αδερφικούς αραβικούς λαούς».¹⁵⁵ Η στρατηγική απολογίας της επίρριψης ευθυνών μονάχα σε ένα υποσύνολο των μερών που την κατηγορούν, και όχι στο σύνολό τους, είναι ένα ρητορικό σχήμα που υιοθετεί συχνά η Άγκυρα, καθώς αυτή την περίοδο η απομόνωση της Τουρκίας από τις υπόλοιπες δυνάμεις της περιφέρειάς της έχουν στενέψει τα όποια περιθώριά της για ελιγμούς. Ένα τέτοιο ρητορικό σχήμα υιοθέτησε η Άγκυρα και κατά την αντίδρασή της στην 9^η Τριμερή Σύνοδο Κορυφής Ελλάδας-Κύπρου-Αιγύπτου στις 19 Οκτωβρίου.

3.1.5.2. Η 9^η Τριμερής Σύνοδος Κορυφής Ελλάδας-Κύπρου-Αιγύπτου

Στις 19 Οκτωβρίου ο Πρωθυπουργός της Ελλάδος Κυριάκος Μητσοτάκης, υποδέχτηκε στο Μέγαρο Μαξίμου τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, Νίκο Αναστασιάδη, και τον Αιγύπτιο Πρόεδρο, Αμπντέλ Φατάχ ελ-Σίσι, για την 9^η Τριμερή Σύνοδο Κορυφής. Μετά το πέρας της συνάντησης, οι 3 ηγέτες εξέδωσαν κοινή διακήρυξη στην οποία, μεταξύ άλλων: α) καταδικάζουν τις παράνομες και μονομερείς τουρκικές ενέργειες στην Ανατολική Μεσόγειο, οι οποίες παραβιάζουν την κυπριακή Α.Ο.Ζ. και υφαλοκρηπίδα, τον ελληνικό εθνικό εναέριο χώρο και τα

¹⁵⁴ Middle East Monitor, “Turkey condemns Arab League accusation of 'regional interference'”,

¹⁵⁵ Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκικής Δημοκρατίας, “No: 303, 10 September 2021, Press Release Regarding the Resolutions of the Arab League Targeting Turkey”, 10 Σεπτεμβρίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-303_-arap-ligi-nin-ulkemizi-hedef-alan-kararlari-hk.en.mfa

χωρικά ύδατα και αντιβαίνουν στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS), β) επαναλαμβάνουν τη στήριξη τους στα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφάλειας για το Κυπριακό, και γ) υπενθυμίζουν τον παράνομο χαρακτήρα των δύο τουρκολιβυκών μνημονίων που υπεγράφησαν το 2019¹⁵⁶.

Η αντίδραση της Άγκυρας υπήρξε άμεση, καθώς μέσω δελτίου Τύπου του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών χαρακτηρίζει την κοινή διακήρυξη ως «μια ακόμη έκφραση των εχθρικών πολιτικών του ελληνικού/ελληνοκυπριακού ντουέτου προς την Τουρκία» και το ψευδοκράτος.¹⁵⁷ Η ανακοίνωση, όμως, αποφεύγει την άσκηση άμεσης κριτικής προς το Κάιρο. Αυτή η αποφυγή παραγωγής έντονου αρνητισμού προς την Αίγυπτο, οφείλεται στις προσπάθειες της Άγκυρας να επαναπροσεγγίσει το Κάιρο, αποσπώντας το από τις συνεχώς αναπτυσσόμενες σχέσεις του με την Αθήνα και τη Λευκωσία, προκειμένου να ξεπεράσει η ίδια το τέλμα του απομονωτισμού στο οποίο έχει περιέλθει τα τελευταία έτη στην περιοχή.

3.1.6. Σχέσεις με τον Λίβανο

Όσον αφορά στις σχέσεις της Τουρκίας με τη Βηρυτό, τους τελευταίους μήνες έχει παρατηρηθεί μια έντονη κινητικότητα από την πλευρά της Άγκυρας που αποβλέπει στην απόκτηση ερεισμάτων εντός του Λιβάνου. Καθώς οι ασταθείς πολιτικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούν στη χώρα προσφέρουν το κατάλληλο έδαφος για τη διείσδυση τρίτων δρώντων -κρατικών και μη-, η Τουρκία επιζητά την ανάληψη ενός πιο ενεργού ρόλου στις εσωτερικές υποθέσεις της χώρας. Την πρόθεση αυτή φαίνεται να μαρτυρούν τόσο οι αυξημένες επαφές με Λιβανέζους αξιωματούχους όσο και οι τακτικές ανακοινώσεις του τουρκικού

¹⁵⁶ *Καθημερινή*, «Το κείμενο της διακήρυξης Ελλάδας-Αιγύπτου-Κύπρου», 19 Οκτωβρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/561547081/to-keimeno-tis-diakiryxis-elladas-aigyptoy-kyproy/>

¹⁵⁷ *Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκικής Δημοκρατίας*, “No: 350, 19 October 2021, Press Release Regarding the Declaration Published After the Greece-Egypt-Greek Cypriot Administration Trilateral Summit”, 19 Οκτωβρίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-350_-yunanistan-misir-gkry-uclu-zirvesi-ardindan-yayinlanan-bildiri-hk.en.mfa

Υπουργείου Εξωτερικών που καθιστούν σαφές ότι η Άγκυρα παρακολουθεί στενά τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις.

Κατά το διάστημα που εξετάζεται, οι τουρκικές προσπάθειες για αύξηση της ήπιας ισχύος έναντι της Βηρυτού φαίνεται ότι επικεντρώθηκαν στην ενίσχυση των δεσμών με δύο κυρίως δρώντες. Ο πρώτος είναι ο πρωθυπουργός του Λιβάνου. Από τις πρώτες στιγμές του σχηματισμού της νέας κυβέρνησης, ο Τούρκος Πρόεδρος προσέγγισε το νέο πρωθυπουργό Νατζίμπ Μικάτι, στον οποίο έχει απευθύνει πρόσκληση να επισκεφθεί σύντομα την Άγκυρα.¹⁵⁸ Στόχος της Τουρκίας φαίνεται ότι είναι η εδραίωση σχέσεων με τη νέα εκτελεστική εξουσία της χώρας, προκειμένου να διατηρηθεί το καλό κλίμα της περιόδου διακυβέρνησης Χαρίρι. Ακολουθώντας στενά τις εξελίξεις γύρω από τη νέα κυβέρνηση, η Άγκυρα πιθανόν ευελπιστεί ότι θα κατορθώσει να περιορίσει την επιρροή της Σαουδικής Αραβίας εντός του Λιβάνου μετά την αποπομπή του πρώην πρωθυπουργού Σαάντ Χαρίρι, αποκτώντας πλεονέκτημα στο γεωπολιτικό ανταγωνισμό με το Ριάντ. Ως κύριο εργαλείο της Άγκυρας προς το συγκεκριμένο σκοπό αξιοποιούνται κυρίως ισλαμικοί φορείς που δραστηριοποιούνται εντός του Λιβάνου, επιχειρώντας να ενδυναμώσουν το σουνιτικό στοιχείο της χώρας.¹⁵⁹

Ο δεύτερος είναι ο στρατός του Λιβάνου. Πράγματι, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι στοχευμένες απόπειρες της Τουρκίας να προσεγγίσει την ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων του Λιβάνου. Στα τέλη Σεπτεμβρίου, ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου του Λιβάνου αποδεχόμενος τουρκική πρόσκληση επισκέφθηκε την Άγκυρα, όπου έγινε δεκτός από τους Χουλουσί Ακάρ και Γιασάρ Γκιουλέρ,¹⁶⁰ ενώ λίγες ημέρες αργότερα ζητήματα αμυντικής συνεργασίας τέθηκαν προς συζήτηση μεταξύ του Λιβανέζου αξιωματούχου και του Τούρκου πρέσβη στη Βηρυτό. Παρότι το περιεχόμενο των συνομιλιών δεν κοινοποιήθηκε, φαίνεται ότι

¹⁵⁸ *Al Manar*, “Lebanon’s Mikati Receives Phone Call from Turkey’s Erdogan”, 1 Οκτωβρίου 2021, <https://english.almanar.com.lb/1443059>

¹⁵⁹ *The Arab Weekly*, “Turkey seeks to posture as new ‘protector of Sunnis’ in Lebanon”, 17 Σεπτεμβρίου 2021, <https://thearabweekly.com/turkey-seeks-posture-new-protector-sunnis-lebanon>

¹⁶⁰ *Τουρκικό Υπουργείο Αμύνης*, “Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar, Lübnan Silahlı Kuvvetler Komutanı Korgeneral Joseph Aoun’u Kabul Etti”, 24 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/2492021-66460>

έλαβαν χώρα σε καλό κλίμα, ενώ γίνεται αντιληπτή η αμοιβαία επιθυμία για συνέχισή τους στο μέλλον. Σε ένδειξη της δέσμευσης της Τουρκίας στην παροχή συνδρομής προς το Λίβανο κατά τη σοβαρή κρίση που διανύει, στις αρχές Οκτωβρίου οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις (Τ.Ε.Δ.) απέστειλαν στο λιμάνι της Βηρυτού 60 τόνους ανθρωπιστικής βοήθειας με αποδέκτη τις Ένοπλες Δυνάμεις του Λιβάνου.¹⁶¹

Η καλλιέργεια συνεργατικών σχέσεων με τις Ένοπλες Δυνάμεις του Λιβάνου δύναται να ερμηνευθεί ως ένας τρόπος να συνδράμει η Άγκυρα στην ενίσχυση της παρουσίας και της θέσης της εντός της χώρας, με στόχο να τις αξιοποιήσει ως αντίβαρο υπό το πρίσμα του ανταγωνισμού με τις δυνάμεις της Χεζμπολάχ που διατηρούν το μεγαλύτερο βαθμό ισχύος και επιρροής εντός της χώρας.

Λαμβάνοντας υπόψη την παγιωμένη επιρροή που ασκείται από δρώντες όπως η Τεχεράνη, το Ριάντ και η Δαμασκός εντός του Λιβάνου, οι προσπάθειες της Τουρκίας δεν αναμένεται να αποφέρουν καρπούς άμεσα. Παρά ταύτα, θεωρείται σχεδόν βέβαιη η συνέχισή τους στο μεσοπρόθεσμο, πιθανόν προσβλέποντας στην αξιοποίηση των σχέσεων με δρώντες εντός της χώρας, έτσι ώστε μελλοντικά να αναπτυχθεί μια σφαίρα επιρροής της Άγκυρας. Άλλωστε, οι εσωτερικές συνθήκες που ευνοούν το εμφυλιοπολεμικό κλίμα, όπως μαρτυρούν και οι πρόσφατες εντάσεις, διευκολύνουν τις τουρκικές προσπάθειες. Δεν αποκλείεται, τέλος, η Τουρκία να επιχειρήσει να αξιοποιήσει το Λίβανο και στο πλαίσιο των περιφερειακών επιδιώξεων που προωθεί στην Ανατολική Μεσόγειο, εφόσον επιτευχθεί κάποιος βαθμός σταθεροποίησης του πολιτικοοικονομικού σκηνικού που θα επιτρέψει τη σύναψη μελλοντικών συμφωνιών.

3.1.7. Σχέσεις με Ιράν

Κατά την υπό εξέταση περίοδο, έλαβαν χώρα μια σειρά από επαφές μεταξύ της Τουρκίας και του Ιράν. Πιο συγκεκριμένα, στο περιθώριο της Γενικής Συνέλευσης

¹⁶¹ *Yeni Safak*, “Turkish Defense Ministry delivers 60 tons of aid to Lebanese army”, 7 Οκτωβρίου 2021, <https://www.yenisafak.com/en/news/turkish-defense-ministry-delivers-60-tons-of-aid-to-lebanese-army-3581768>

των Ηνωμένων Εθνών, οι υπουργοί Εξωτερικών Τουρκίας και Ιράν είχαν σύντομες συνομιλίες γύρω από περιφερειακά και διμερή ζητήματα, ενώ ο Ιρανός υπουργός κοινοποίησε στον Μ. Τσαβούσογλου πρόσκληση του Προέδρου Ραϊσί για επίσκεψη του Τούρκου Προέδρου στην Τεχεράνη το επόμενο διάστημα.¹⁶² Επιπλέον, στις αρχές Οκτωβρίου, αντιπροσωπεία του ιρανικού Υπουργείου Εξωτερικών συμμετείχε σε διαβουλεύσεις με τη διακοινοβουλευτική Επιτροπή Φιλίας Ιράν-Τουρκίας στην Άγκυρα, όπου πραγματοποιήθηκαν και συναντήσεις με τον υφυπουργό Εξωτερικών Σεντάτ Ονάλ και τον αναπληρωτή επικεφαλής του Κ.Δ.Α..¹⁶³

Λίγες ημέρες αργότερα, ο Τούρκος υπουργός Εσωτερικών Σουλεϊμάν Σοϊλού επισκέφθηκε την Τεχεράνη για συζητήσεις με τον Ιρανό ομόλογό του, Αχμάντ Βαχίντι, κατά τις οποίες υπογραμμίστηκε το καλό επίπεδο συνεργασίας γύρω από ζητήματα που άπτονται της διασυννοριακής ασφάλειας, με έμφαση στη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών από το Αφγανιστάν και την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, του διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος και του εμπορίου ναρκωτικών.¹⁶⁴ Τα παραπάνω ζητήματα έχουν αποκτήσει αυξημένη σημασία λόγω της διάχυσης της αστάθειας που προκλήθηκε από την αποχώρηση των αμερικανικών δυνάμεων από το Αφγανιστάν και τη νέα τάξη πραγμάτων που διαμορφώθηκε ως απόρροια αυτής, καθιστώντας έτσι επιτακτικότερη τη συνεργασία των δύο κρατών. Μετά το πέρας των συνομιλιών οι δύο υπουργοί υπέγραψαν Μνημόνιο Συνεργασίας στους τομείς της ασφάλειας και της αστυνόμευσης, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας.¹⁶⁵

¹⁶² *Ιρανικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Iran, Turkey Discuss Closer Mutual Cooperation”, 23 Σεπτεμβρίου 2021, <https://en.mfa.ir/portal/newsview/652848>

¹⁶³ *Πρακτορείο Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν*, “Iran deputy FM conducts consultations in Turkey”, 8 Οκτωβρίου 2021, <https://en.irna.ir/news/84496800/Iran-deputy-FM-conducts-consultations-in-Turkey>

¹⁶⁴ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Iranian, Turkish interior ministers meet in Tehran”, 20 Οκτωβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/iranian-turkish-interior-ministers-meet-in-tehran/2397961>

¹⁶⁵ *Επίσημη ιστοσελίδα της Ιρανικής Κυβέρνησης*, “Iran, Turkey sign security-law enforcement MoU”, 20 Οκτωβρίου 2021, <https://irangov.ir/detail/372367>

Παρά την ύπαρξη εκτενών επαφών σε διμερές επίπεδο, οι οποίες επιβεβαιώνουν τις κοινές επιδιώξεις Άγκυρας και Τεχεράνης για διατήρηση ανοικτών διαύλων επικοινωνίας, κατά το τελευταίο διάστημα δεν απουσίασαν οι εντάσεις από τις μεταξύ τους σχέσεις. Οι τελευταίες εντοπίζονται στα τρία θέατρα επιχειρήσεων της Συρίας, του Ιράκ και του Καυκάσου, όπου οι δύο δυνάμεις ανταγωνίζονται με στόχο την εδραίωση σφαιρών επιρροής.

Στον Καύκασο η πρόσφατη κλιμάκωση από πλευράς του Μπακού με τη σύμφωνη γνώμη της Άγκυρας στο πλαίσιο των στρατηγικών επιδιώξεων που επιχειρούν να προωθήσουν μετά τον πόλεμο του Ορεινού Καραμπάχ, έρχεται σε ευθεία ρήξη με την επιδίωξη της Τεχεράνης να διατηρήσει και να αυξήσει το βαθμό επιρροής που ασκεί στο εν λόγω περιφερειακό υποσύστημα. Στα τέλη Σεπτεμβρίου, η διενέργεια κοινών στρατιωτικών ασκήσεων με τη συμμετοχή αζερικών, τουρκικών και πακιστανικών δυνάμεων κοντά στα σύνορα με το Ιράν οδήγησε στη διεξαγωγή ασκήσεων και εκ μέρους των ιρανικών δυνάμεων.

Στα μέσα Οκτωβρίου, τα τουρκικά μέσα δημοσιοποίησαν τη σύλληψη οκτώ ατόμων, μεταξύ των οποίων δύο Ιρανών, οι οποίοι κατηγορούνται ότι σχεδίαζαν την απαγωγή ενός πρώην Ιρανού πιλότου που είχε καταφύγει στην νοτιοανατολική επαρχία Βαν.¹⁶⁶ Ας σημειωθεί ότι η παραπάνω περίπτωση δεν συνιστά μεμονωμένο περιστατικό καθώς είναι γνωστή η εκτενής δράση ιρανικών δικτύων κατασκοπείας εντός της Τουρκίας με στόχο τον εντοπισμό και το βίαιο επαναπατρισμό αντιφρονούντων που έχουν επιλέξει να καταφύγουν στη χώρα λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας αλλά και της δυνατότητας μετακίνησης σε αυτή χωρίς τη χρήση θεωρήσεων εισόδου. Ωστόσο, η επιλογή της Άγκυρας να αναδείξει την εν λόγω υπόθεση στη συγκεκριμένη συγκυρία θα μπορούσε να συνδεθεί με την κλιμάκωση της έντασης που είχε προηγηθεί στην περιοχή του Καυκάσου. Όπως έγινε γνωστό, η επιχείρηση της τουρκικής ΜΙΤ και των αστυνομικών δυνάμεων είχε λάβει χώρα ήδη από τα τέλη Σεπτεμβρίου, ωστόσο

¹⁶⁶ *Daily Sabah*, “Counterespionage: Turkey detains Iranian spies over plot to kidnap ex-soldier”, 13 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/turkey/investigations/counterespionage-turkey-detains-iranian-spies-over-plot-to-kidnap-ex-soldier>

δημοσιοποιήθηκε από τα τουρκικά μέσα στις 13 Οκτωβρίου.¹⁶⁷ Η κίνηση αυτή πιθανόν στόχευε να πλήξει το κύρος της Τεχεράνης εν μέσω των μεταξύ τους εντάσεων, αυξάνοντας παράλληλα το κύρος των τουρκικών μυστικών υπηρεσιών.¹⁶⁸

Η υιοθέτηση προκλητικών συμπεριφορών από αμφότερες τις πλευρές στον Καύκασο προστίθεται στον πάγιο στρατηγικό ανταγωνισμό που λαμβάνει χώρα ανάμεσα σε Άγκυρα και Τεχεράνη στα θέατρα επιχειρήσεων της Συρίας και του Ιράκ. Ειδικότερα όσον αφορά την περίπτωση του Ιράκ, οι δυνάμεις που κατευθύνονται από την Τεχεράνη δεν κρύβουν την έντονη αντίθεσή τους στη δράση της Άγκυρας στο βόρειο τμήμα της χώρας. Η δυσαρέσκεια αυτή συχνά εκδηλώνεται με τη διενέργεια επιθέσεων σε βάρος τουρκικών βάσεων, όπως αυτή στην περιοχή Bashīqa κοντά στη Μοσούλη.¹⁶⁹ Τα αποτελέσματα των εκλογών της 10^{ης} Οκτωβρίου στο Ιράκ, τα οποία δείχνουν να ευνοούν τις δυνάμεις που σχετίζονται με την Άγκυρα, προβλέπεται στο εξής να αυξήσουν τη νευρικότητα της Τεχεράνης το επόμενο διάστημα, συνεπώς και τον μεταξύ τους ανταγωνισμό για επιρροή.

Παρά τις υφιστάμενες εντάσεις πάντως, οι διμερείς επαφές αναμένεται να συνεχιστούν, καθώς αμφότερες οι πλευρές αντιλαμβάνονται τη σημασία του μεταξύ τους συντονισμού για την αντιμετώπιση πιεστικών διμερών και περιφερειακών ζητημάτων, καθώς και για διατήρηση ενός σημαίνοντα ρόλου στο σύνολο των θεάτρων όπου παράλληλα ανταγωνίζονται.

¹⁶⁷ Pinar Tremblay, “Turkish media erupts with news of Iran spy arrests — three weeks late”, *Al-Monitor*, 26 Οκτωβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/10/turkish-media-erupts-news-iran-spy-arrests-three-weeks-late>

¹⁶⁸ Fehim Tastekin, “Turkey’s spy bust escalates rivalry with Iran”, *Al-monitor*, 18 Οκτωβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/10/turkeys-spy-bust-escalates-rivalry-iran>

¹⁶⁹ *Kurdistan24*, “Rocket attack targets Turkish base in Iraq's disputed Bashīqa”, 25 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.kurdistan24.net/en/story/25676-Rocket-attack-targets-Turkish-base-in-Iraq%27s-disputed-Bashīqa>

3.1.8. Σχέσεις με αραβικά κράτη του Περσικού Κόλπου

3.1.8.1. Σχέσεις με τη Σαουδική Αραβία και το Μπαχρέιν

Παρά τις συντεταγμένες προσπάθειες που καταβάλλει η Άγκυρα τους τελευταίους μήνες με στόχο την αναθέρμανση των σχέσεων με τα αραβικά κράτη του Κόλπου, γίνεται αντιληπτό ότι εξακολουθούν να υφίστανται σημαντικά εμπόδια που παρακωλύουν την πραγμάτωση των τουρκικών επιδιώξεων.

Η απουσία προόδου στην επαναπροσέγγιση με τη Σαουδική Αραβία κατέστη εμφανής κατά το τελευταίο δίμηνο, καθώς δεν σημειώθηκαν επαφές μεταξύ των δύο πλευρών. Το Ριάντ εμμένει στην επιφυλακτική στάση των προηγούμενων μηνών, θέτοντας καθυστερήσεις στο ενδεχόμενο της αποκατάστασης των σχέσεων με την Άγκυρα. Η εν λόγω στάση αναμονής εκ μέρους της Σαουδικής Αραβίας πιθανόν αποδίδεται στη μη συμμόρφωση της Άγκυρας με τις επιταγές του Ριάντ, ενώ δεν θα πρέπει να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ύπαρξης κάποιας παράλληλης συμφωνίας με το Κάιρο προκειμένου να εξασφαλιστούν συγκεκριμένα ανταλλάγματα από την Άγκυρα προτού τα δύο κράτη προχωρήσουν σε μια συντονισμένη επαναπροσέγγιση με την Τουρκία.

Στο πλαίσιο αυτό, η ενίσχυση της συνεργασίας με την Αθήνα και τη Λευκωσία, ιδιαίτερα στον αμυντικό τομέα, λειτουργεί για το Ριάντ εκ των πραγμάτων ως ένα μέσο άσκησης πίεσης προς την Άγκυρα, προκειμένου να καταστεί περισσότερο επιτακτική η σημασία της επαναπροσέγγισης και να εξωθηθεί η Τουρκία σε συμμόρφωση με τους κανόνες καλής γειτονίας και συνεργασίας σύμφωνα με τις επιταγές του Διεθνούς Δικαίου. Η ανάπτυξη των ελληνικών συστημάτων Patriot στη Σαουδική Αραβία, καθώς και οι επαφές του Έλληνα πρωθυπουργού με υψηλόβαθμους αξιωματούχους κατά τη διήμερη επίσκεψή του στη χώρα στα τέλη Οκτωβρίου έχουν εντείνει το δίλημμα ασφαλείας της Άγκυρας, όπως επιβεβαιώνουν οι αναφορές των φιλοκυβερνητικών μέσων στην

ύπαρξη συμμαχιών που «στρέφονται κατά της Τουρκίας».¹⁷⁰ Προκειμένου να ανατρέψει την αρνητική αυτή για την ίδια κατάσταση, η Άγκυρα είναι πιθανό να εντείνει έτι περαιτέρω τη διπλωματική της κινητοποίηση προς το σκοπό της αναθέρμανσης και αποκατάστασης των σχέσεων με το Ριάντ.

Παράλληλα, ενδιαφέρον εμφανίζουν οι προσπάθειες της Τουρκίας τους τελευταίους μήνες με στόχο την προσέγγιση του Μπαχρέιν.¹⁷¹ Οι υπουργοί Εξωτερικών των δύο κρατών επικοινωνήσαν τηλεφωνικά στις αρχές Σεπτεμβρίου και μερικές εβδομάδες αργότερα είχαν σύντομες συνομιλίες στο περιθώριο της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε. στη Νέα Υόρκη.¹⁷² Δεδομένων των στενών σχέσεων και της επιρροής που ασκεί το Ριάντ στο Μπαχρέιν, το άνοιγμα που επιχειρεί η Άγκυρα απέναντι στο εν λόγω αραβικό κράτος δύναται να ερμηνευθεί και ως ένα μέσο που υπηρετεί το σκοπό της προσέγγισης του Ριάντ. Από την άλλη πλευρά, η ανάπτυξη των σχέσεων με το Μπαχρέιν μπορεί να καταστεί εφικτή υπό την αίρεση ότι θα εξασφαλιστεί η συγκατάθεση του Ριάντ. Συνεπώς φαίνεται ότι οι προσπάθειες της Τουρκίας προς το συγκεκριμένο σκοπό επίσης υπόκεινται σε σημαντικούς περιορισμούς και δεν προβλέπεται να σημειώσουν αξιόλογη πρόοδο έως ότου οι διάυλοι επικοινωνίας μεταξύ Άγκυρας και Ριάντ αποκατασταθούν σε κάποιο βαθμό.

3.1.8.2. Σχέσεις με το Κατάρ

Περί τα τέλη Οκτωβρίου ο Καταριανός υπουργός Εμπορίου και Βιομηχανίας Mohammed bin Hamad bin Qassim Al Abdullah Al Thani, υποδέχθηκε στη Ντόχα αντιπροσωπεία της Διεύθυνσης Επενδύσεων της Τουρκικής Προεδρίας για

¹⁷⁰ *Yeni Safak*, “Veliaht Prens Selman'la görüşen Miçotakis Türkiye'yi hedef aldı”, 27 Οκτωβρίου 2021, <https://www.yenisafak.com/dunya/veliaht-prens-selmanla-gorusen-micotakis-turkiyeyi-hedef-aldi-3708859>

¹⁷¹ *Daily Sabah*, “Turkey-Bahrain cooperation is developing: King Al Khalifa”, 6 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-bahrain-cooperation-is-developing-king-al-khalifa>

¹⁷² *Πρακτορείο Ειδήσεων του Μπαχρέιν*, “Foreign Minister meets with Turkish counterpart”, 20 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.bna.bh/en/news?cms=q8FmFJgiscL2fwIzON1%2bDjDiHJNCC8hMIXpRVpSX7iE%3d>

συζητήσεις σχετικά με τη διμερή συνεργασία στους τομείς των επενδύσεων, του εμπορίου και της βιομηχανίας.¹⁷³ Παράλληλα, παρουσία της τουρκικής αντιπροσωπείας και του Τούρκου πρέσβη στο Κατάρ, η τουρκική Διεύθυνση Επενδύσεων και η Διεύθυνση Χρηματοοικονομικών Υποθέσεων εγκαινίασαν παραρτήματα στο *Χρηματοοικονομικό Κέντρο του Κατάρ* που εδρεύει στη Ντόχα.¹⁷⁴ Επιπλέον, στις 26 Οκτωβρίου η καταριανή εταιρεία μεταφοράς φυσικού αερίου *Nakilat* και η τουρκική εταιρεία πλωτών ενεργειακών σταθμών *Karpowership* υπέγραψαν μνημόνιο συνεργασίας για τη σύσταση νέας κοινοπραξίας για την από κοινού διαχείριση πλωτών μονάδων επαναεριοποίησης υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG), οι οποίες προβλέπεται να τεθούν σε λειτουργία το 2023.¹⁷⁵

Όπως γίνεται αντιληπτό, η Τουρκία αξιοποιεί το θετικό κλίμα που έχει καλλιεργηθεί στις σχέσεις με το Κατάρ την τελευταία τετραετία προκειμένου να εξασφαλίσει ευνοϊκές επενδύσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να ενισχύσουν την πάσχουσα τουρκική οικονομία. Το Κατάρ έχει επιβεβαιώσει και στο παρελθόν την προθυμία του να προβεί σε σημαντικές επενδύσεις στην Τουρκία σε αντάλλαγμα για τη στήριξη της Άγκυρας σε πολιτικό επίπεδο. Υπενθυμίζεται ότι η σημασία της καίριας στήριξης αυτής αναδείχθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης του Κόλπου του 2017, η οποία τυπικά τερματίστηκε στις αρχές του τρέχοντος έτους με τη Διακήρυξη της αλ-Ούλα. Αντίστοιχα και η Άγκυρα είχε επωφεληθεί από τη στήριξη του Κατάρ στις πιέσεις που δέχτηκε η τουρκική λίρα το 2018. Επιπλέον, μετά τη Διακήρυξη της αλ-Ούλα, καθώς η Ντόχα εξακολουθεί να καταβάλλει προσπάθειες επαναπροσέγγισης των υπόλοιπων αραβικών κρατών, η Τουρκία επιδιώκει να επωφεληθεί και η ίδια προωθώντας τα αιτήματά της για αποκατάσταση των σχέσεων με τον αραβικό κόσμο μέσω του Κατάρ. Παράλληλα, τα δύο κράτη συνεργάζονται στενά γύρω από τα ζητήματα του Αφγανιστάν, όπως

¹⁷³ *The Peninsula*, “Qatar, Turkey review trade relations”, 26 Οκτωβρίου 2021, <https://thepeninsulaqatar.com/article/26/10/2021/Qatar,-Turkey-review-trade-relations>

¹⁷⁴ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Turkish investment, finance bodies open branches in Qatari capital”, 26 Οκτωβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkish-investment-finance-bodies-open-branches-in-qatari-capital/2402929>

¹⁷⁵ *Daily Sabah*, “Qatari, Turkish firms ink deal for joint LNG-to-Powership solution”, 26 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/energy/qatari-turkish-firms-ink-deal-for-joint-lng-to-powership-solution>

υποδηλώνουν πρόσφατες επαφές των δύο πλευρών στην Άγκυρα όπου έλαβαν χώρα σχετικές συζητήσεις.¹⁷⁶ Η Άγκυρα επιχειρεί έτσι να αξιοποιήσει τους στενούς δεσμούς του Κατάρ με την ηγεσία των Ταλιμπάν ως ένα μέσο προκειμένου να αποκτήσει και η ίδια περισσότερα ερείσματα που θα της προσδίδουν ένα μεγαλύτερο ρόλο στις υποθέσεις του Αφγανιστάν.

3.1.8.3. Σχέσεις με τα Η.Α.Ε.

Έπειτα από τα πρώτα βήματα προσέγγισης που παρατηρήθηκαν μεταξύ Τουρκίας και Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων (Η.Α.Ε.) περί τα τέλη Αυγούστου, το διάστημα που ακολούθησε κατέδειξε τη δυναμική αλλά και τους υφιστάμενους περιορισμούς γύρω από το ενδεχόμενο μιας ολικής επαναπροσέγγισης.

Οι επαφές που αναπτύχθηκαν σε διμερές επίπεδο κατά το διάστημα αυτό αφορούσαν κυρίως τομείς χαμηλής πολιτικής. Ενδεικτικά, στο περιθώριο του συνεδρίου «Gastech 2021» στα τέλη Σεπτεμβρίου, ο Τούρκος υφυπουργός Ενέργειας, Αλπαρσλάν Μπαϊρακτάρ, συναντήθηκε με τον υπουργό Ενέργειας των Η.Α.Ε., και δήλωσε ότι το Άμπου Ντάμπι εξετάζει σοβαρά το ενδεχόμενο επενδύσεων στον ενεργειακό τομέα της Τουρκίας, με έμφαση στην ηλεκτροπαραγωγή.¹⁷⁷ Επιπλέον, στο περιθώριο της διεθνούς έκθεσης «Dubai Expo 2020» τουρκική εμπορική αντιπροσωπεία με επικεφαλής τον πρόεδρο του επιχειρηματικού συμβουλίου Η.Α.Ε.-Τουρκίας συζήτησε με εμιρατικούς αξιωματούχους υπό τον υπουργό Εμπορίου πιθανούς τρόπους ενίσχυσης της διμερούς συνεργασίας στους τομείς του εμπορίου και των επενδύσεων.¹⁷⁸ Μετά την επίσκεψη του Ταχνούν μπιν Ζαγιέντ στην Τουρκία τον Αύγουστο, η κοινοπραξία της οποίας προεδρεύει ο ίδιος είχε εκδηλώσει ενδιαφέρον για

¹⁷⁶ *Yeni Safak*, “Turkish, Qatari foreign ministers discuss developments in Afghanistan”, 10 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.yenisafak.com/en/world/turkish-qatari-foreign-ministers-discuss-developments-in-afghanistan-3580035>

¹⁷⁷ *Daily Sabah*, “Turkey talks with UAE on energy investments as tensions ease”, 22 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/energy/turkey-talks-with-uae-on-energy-investments-as-tensions-ease>

¹⁷⁸ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Turkish trade delegation meets UAE officials on trade ties”, 17 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkish-trade-delegation-meets-uae-officials-on-trade-ties/2394834>

επενδύσεις στους τομείς της υγείας, της βιομηχανίας και της επεξεργασίας τροφίμων.¹⁷⁹

Στοχεύοντας στην καλλιέργεια θετικού κλίματος γύρω από μια μελλοντική επαναπροσέγγιση, τα τουρκικά μέσα το τελευταίο διάστημα επικεντρώνονται στην ανάδειξη των πιθανών επενδυτικών ευκαιριών που σκοπεύει να αξιοποιήσει το Άμπου Ντάμπι.¹⁸⁰ Οι αναφορές αυτές ενέχουν εσωτερικές πολιτικές προεκτάσεις, καθώς με αυτό τον τρόπο η τουρκική ηγεσία επιχειρεί να προλειάνει το έδαφος ώστε σε εσωτερικό επίπεδο να γίνει αποδεκτή η αλλαγή στάσης απέναντι στα Εμιράτα, στα οποία μέχρι πρότινος ασκείτο σφοδρή κριτική για ενεργή συμμετοχή στο αποτυχημένο πραξικόπημα, και για επεκτατική εξωτερική πολιτική σε βάρος των συμφερόντων της Άγκυρας σε Μέση Ανατολή και Βόρειο Αφρική. Επιπλέον, δεδομένης της σοβαρής δυσπραγίας με την οποία βρίσκεται αντιμέτωπη η τουρκική οικονομία, η εξασφάλιση εμιρατινών επενδύσεων θα πρέπει να θεωρηθεί ως ένα από τα σημαντικότερα κίνητρα των επιδιώξεων της τουρκικής ηγεσίας για αναθέρμανση των σχέσεων με το Άμπου Ντάμπι. Παράλληλα, όμως, η εν λόγω ανάγκη της Άγκυρας την καθιστά ευάλωτη σε πιέσεις οι οποίες αναμφίβολα θα ασκηθούν προκειμένου τα Η.Α.Ε. να αποσπάσουν ανταλλάγματα σε πολιτικό επίπεδο ώστε να προχωρήσουν σε επενδύσεις.

Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, η επαναπροσέγγιση των Η.Α.Ε. με περιφερειακούς δρώντες όπως η Τουρκία και το Κατάρ την τρέχουσα περίοδο δύναται να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα των μεταβαλλόμενων περιφερειακών ισορροπιών στο υποσύστημα της Μέσης Ανατολής. Οι εν λόγω μεταβολές συνδέονται με την επιθυμία της Ουάσιγκτον να αποδεσμευθεί εν μέρει από τις υποθέσεις του συγκεκριμένου υποσυστήματος, στοιχείο που ωθεί σε αναπροσαρμογή της εξωτερικής πολιτικής των επιμέρους περιφερειακών δρώντων. Το παραπάνω επιβεβαιώνουν πρόσφατες δηλώσεις του διπλωματικού συμβούλου

¹⁷⁹ Ali Bakir, “Testing the waters: The economic factor in Turkey-UAE ties”, *The New Arab*, 16 Σεπτεμβρίου 2021, <https://english.alaraby.co.uk/analysis/testing-waters-economic-factor-turkey-uae-ties>

¹⁸⁰ *Daily Sabah*, “Abu Dhabi wealth funds eye investing billions in Turkey”, 24 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/economy/abu-dhabi-wealth-funds-eye-investing-billions-in-turkey>

του Προέδρου μπιν Ζαγιέντ, Ανουάρ Γκαργκάς, περί της επιθυμίας του Άμπου Ντάμπι να προάγει το διάλογο με κράτη τα οποία αντιμετωπίζονταν με αντιπαλότητα. Στο πλαίσιο αυτό τα Η.Α.Ε. «αξιολογούν θετικά την αναθεώρηση της στάσης της Άγκυρας απέναντι στη Μουσουλμανική Αδελφότητα, τη Σαουδική Αραβία και την Αίγυπτο».¹⁸¹

Ωστόσο, οι αντικειμενικές δυσκολίες που παραμένουν στις διμερείς σχέσεις δεν αναμένεται να επιτρέψουν σύντομα την πλήρη ομαλοποίηση. Άλλωστε, αμφότερα τα κράτη αντιμετωπίζουν με επιφυλακτικότητα τις προθέσεις της άλλης πλευράς λόγω του αρνητικού προηγούμενου που έχει οικοδομηθεί τα τελευταία έτη στη βάση των αντικρουόμενων συμφερόντων τα οποία συνεχίζουν να επιδιώκουν σε μέτωπα όπως το Συριακό και το Λιβυκό. Συνεπώς, μολονότι το επόμενο διάστημα προβλέπεται να συνεχιστούν οι προσπάθειες για ανάπτυξη επαφών σε ποικίλους τομείς χαμηλής πολιτικής ώστε σταδιακά να ενισχυθούν οι δίαυλοι επικοινωνίας, κρίνεται ότι θα απαιτηθεί ένα εύλογο χρονικό διάστημα έως ότου ο αντίκτυπος των προσπαθειών αυτών να μετουσιωθεί σε απτά πολιτικά αποτελέσματα.

3.1.9.4. Οι αποφάσεις του Αραβικού Συνδέσμου για την Τουρκία

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει η Άγκυρα κατά τις προσπάθειες προσέγγισης των αραβικών κρατών αποτυπώνονται από τις αποφάσεις της πρόσφατης συνόδου του Υπουργικού Συμβουλίου του Αραβικού Συνδέσμου και της επιτροπής που έχει συσταθεί για την αντιμετώπιση του τουρκικού παρεμβατισμού στις εσωτερικές υποθέσεις των αραβικών κρατών.¹⁸² Βάσει των αποφάσεων αυτών, τα κράτη μέλη καταδίκασαν και αποδοκίμασαν τις τουρκικές ενέργειες σε Συρία, Λιβύη και Ιράκ,

¹⁸¹ Reuters, "UAE official says time to manage rivalry with Iran and Turkey", 3 Οκτωβρίου 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/uae-official-says-time-manage-rivalry-with-iran-turkey-2021-10-03/?rpc=401&>

¹⁸² Γενική Γραμματεία Αραβικού Συνδέσμου, Πρακτικά της 156^{ης} Υπουργικής Συνόδου, Σεπτέμβριος 2021, <http://www.leagueofarabstates.net/ar/councils/lascouncil/Documents/156th%20Ordinary%20Session%20Resolutions-%20translation.pdf>

απευθύνοντας έκκληση για στενότερο συντονισμό με περιφερειακούς θεσμούς προκειμένου να αναδειχθεί το ζήτημα της τουρκικής παραβατικότητας.

Το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών απάντησε καταδικάζοντας τις αποφάσεις του Αραβικού Συνδέσμου και χαρακτηρίζοντας τις κατηγορίες ως αβάσιμες και υποκινούμενες από την αιζέντα ορισμένων κυβερνήσεων.¹⁸³ Το τουρκικό ανακοινωθέν υπογράμμισε, επίσης, ότι η Άγκυρα «δεν αποδέχεται να καθίστανται αντικείμενο κριτικής ζητήματα που άπτονται της εθνικής της ασφάλειας». Αξίζει να σημειωθεί ότι από τις εν λόγω αποφάσεις του Αραβικού Συνδέσμου απείχαν το Κατάρ αλλά και η Σομαλία, στοιχείο το οποίο δεν παρέλειψε να επαινέσει το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών στη δική του ανακοίνωση, σε ένδειξη του βαθμού εμπάθουσας των σχέσεων που έχει επιτευχθεί τα τελευταία έτη με τα εν λόγω κράτη.

Σημειώνεται ότι οι πρόσφατες αποφάσεις του Αραβικού Συνδέσμου κινούνται στο ίδιο μήκος κύματος με προηγούμενες ανακοινώσεις του οργανισμού που εξέφραζαν την ανησυχία των μελών του σχετικά με τον αποσταθεροποιητικό ρόλο της Τουρκίας στην περιφέρεια. Το γεγονός αυτό λειτουργεί ως επιβεβαίωση του κλίματος δυσπιστίας που εξακολουθεί να προδιαθέτει αρνητικά τα αραβικά κράτη απέναντι στην Τουρκία όσο η ίδια εμμένει στις συγκεκριμένες παρεμβατικές πολιτικές, απομακρύνοντας χρονικά έτι περαιτέρω το ενδεχόμενο της αποκατάστασης των σχέσεων που συνιστά επιδίωξη της Άγκυρας.

3.2. Σχέσεις με χώρες του Καυκάσου

3.2.1. Σχέσεις με Αζερμπαϊτζάν

Τουρκία και Αζερμπαϊτζάν, την περίοδο Σεπτεμβρίου – Οκτωβρίου, είχαν εντατικές επαφές σε διάφορα πεδία με βασικότερο το στρατιωτικό και το διπλωματικό. Έλαβαν χώρα πέντε κοινές στρατιωτικές ασκήσεις με τις τέσσερις από αυτές στο Αζερμπαϊτζάν, εκ των οποίων η μία ήταν σε συνεργασία με το

¹⁸³ Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Press Release Regarding the Resolutions of the Arab League Targeting Turkey”, 10 Σεπτεμβρίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-303_-arap-ligi-nin-ulkemizi-hedef-alan-kararlari-hk.en.mfa

Πακιστάν. Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν μια σειρά από συναντήσεις στρατιωτικών αξιωματούχων στο πεδίο της άμυνας, ενώ εξετάσθηκαν και ζητήματα μεταφορών, οικονομίας, υγείας¹⁸⁴ και θρησκευτικής συνεργασίας.¹⁸⁵ Στις παρακάτω παραγράφους εξετάζονται κυρίως οι πρώτες κατηγορίες, με στοχευμένες αναφορές στα υπόλοιπα.

3.2.1.1. Κοινές στρατιωτικές ασκήσεις και διαβουλεύσεις στον τομέα της άμυνας

Τα κοινά στρατιωτικά γυμνάσια που έλαβαν χώρα συνοπτικά είναι τα παρακάτω:

- Άσκηση Τουρκίας – Αζερμπαϊτζάν στο Μπακού (2 – 12 Σεπτεμβρίου)¹⁸⁶
- Αεροπορικές ασκήσεις των δύο κρατών στο Ικόνιο (2 – 17 Σεπτεμβρίου)¹⁸⁷
- Ασκήσεις των δύο κρατών στο Λατσίβ (6 – 11 Σεπτεμβρίου)¹⁸⁸
- Τριμερής άσκηση «Τρία Αδέρφια» Αζερμπαϊτζάν – Πακιστάν – Τουρκίας στο Μπακού (12 – 20 Σεπτεμβρίου)¹⁸⁹
- Διμερείς ασκήσεις Αζερμπαϊτζάν – Τουρκίας στο Ναχιτσεβάν (20 Σεπτεμβρίου – 8 Οκτωβρίου)¹⁹⁰

¹⁸⁴ *Trend News Agency*, “Turkey negotiating holding clinical trials of domestic vaccine in Azerbaijan”, 12 Σεπτεμβρίου 2021, <https://en.trend.az/azerbaijan/society/3482881.html>.

¹⁸⁵ *Προεδρία Δημοκρατίας Αζερμπαϊτζάν*, “İlham Əliyev Türkiyənin Diyanət İşləri İdarəsinin sədrini qəbul edib”, 29 Οκτωβρίου 2021, <https://president.az/articles/53839>.

¹⁸⁶ *Υπουργείο Αμύνης Αζερμπαϊτζάν*, “Joint training exercises of Azerbaijani and Turkish servicemen started in Baku”, 2 Σεπτεμβρίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/joint-training-exercises-of-azerbaijani-and-turkish-servicemen-started-in-baku-video-37464.html>.

¹⁸⁷ *Azerbaijan State News Agency*, “Military leadership of Azerbaijan and Turkey watches “TurAz Falcon - 2021” joint flight-tactical exercises”, 14 Σεπτεμβρίου 2021, https://azertag.az/en/xeber/Military_leadership_of_Azerbaijan_and_Turkey_watches_quotTurAz_Falcon_2021_quot_joint_flight_tactical_exercises_VIDEO-1875849.

¹⁸⁸ *Azerbaijan State News Agency*, “Azerbaijani-Turkish joint exercises kick off in Lachin district”, 6 Σεπτεμβρίου 2021, https://azertag.az/en/xeber/Azerbaijani_Turkish_joint_exercises_kick_off_in_Lachin_district-1869713. Βλ. επίσης Burak Dağ, “Turkey, Azerbaijan joint military drill in Azerbaijan’s Lachin ends”, *Anadolu Agency*, 11 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/world/turkey-azerbaijan-joint-military-drill-in-azerbaijan-s-lachin-ends/2362107>.

¹⁸⁹ *Daily Sabah*, “Turkey, Azerbaijan, Pakistan launch joint military drills in Baku”, 12 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-azerbaijan-pakistan-launch-joint-military-drills-in-baku>.

Από την οπτική της Άγκυρας οι πέντε ασκήσεις έχουν ως κεντρικό στόχο την προώθηση των σχέσεων στο πεδίο της ασφάλειας για να τεθούν βάσεις συνεργασίας με όρους σκληρής ισχύος στην περιφέρεια, ώστε να σταθεί ικανή αργότερα η ανάληψη επιπρόσθετων πρωτοβουλιών. Από τις παραπάνω ασκήσεις παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον οι τρεις τελευταίες.

Η στρατηγική φύση της περιοχής του Λασιίν είναι τέτοια ώστε αυτός που την ελέγχει έχει υπό την άμεση επιτήρησή του τους διαδρόμους επικοινωνίας και μεταφορών ανάμεσα σε Ορεινό Καραμπάκ και Αρμενία. Ο διάδρομος του Λασιίν βρίσκεται υπό τον έλεγχο των ειρηνευτικών δυνάμεων της Ρωσίας, που ανέλαβαν δράση βάσει της συμφωνίας της 9^{ης} Νοεμβρίου του 2020.¹⁹¹ Οι στρατιωτικές ασκήσεις στην περιοχή εκλαμβάνονται άμεσα ως απειλή από τη Μόσχα, καθώς και την Αρμενία και δυνητικά μπορούν να αυξήσουν τις εντάσεις μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας. Για το λόγο αυτό φαίνεται πως η Άγκυρα και ο τουρκικός Τύπος δεν έκαναν πολλές αναφορές σε αυτή, ενώ αντίστοιχα ο αζερικός Τύπος, οι αρμόδιοι θεσμοί και ορισμένα Υπουργεία το θεώρησαν ως ένα κεντρικό ζήτημα.¹⁹² Το τελευταίο αυτό στοιχείο, σε συνδυασμό με τη σύντομη διάρκεια των ασκήσεων επιτρέπει να ισχυριστεί κανείς ότι η Άγκυρα συμμετείχε στις ασκήσεις αυτές ως μια συμβολική ένδειξη υποστήριξης προς το Μπακού το οποίο προσφάτως έχει λάβει μια περισσότερο επικριτική στάση απέναντι στη Ρωσική ειρηνευτική αποστολή.¹⁹³

¹⁹⁰ Υπουργείο Αμύνης Δημοκρατίας Αζερμπαϊτζάν, “The ‘Indestructible Brotherhood-2021’ joint live fire tactical exercises started in Nakhchivan”, 20 Σεπτεμβρίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/the-invincible-brotherhood-2021-joint-live-fire-tactical-exercises-started-in-nakhchivan-video-37733.html>.

¹⁹¹ Υπουργείο Εξωτερικών Ρωσικής Ομοσπονδίας, “Statement by the President of the Republic of Azerbaijan, the Prime Minister of the Republic of Armenia and the President of the Russian Federation”, 10 Νοεμβρίου 2021, https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4419267.

¹⁹² Joshua Kucera, “Azerbaijan and Turkey conduct joint military exercises in shadow of Russian peacekeepers”, *Eurasianet*, 10 Σεπτεμβρίου 2021, <https://eurasianet.org/azerbaijan-and-turkey-conduct-joint-military-exercises-in-shadow-of-russian-peacekeepers>.

¹⁹³ Vasif Huseynov, “Azerbaijan Increasingly Critical of Russia’s Peacekeeping Mission in Karabakh”, *Eurasia Daily Monitor*, Vol: 18. Issue: 144, 22 Σεπτεμβρίου 2021, <https://jamestown.org/program/azerbaijan-increasingly-critical-of-russias-peacekeeping-mission-in-karabakh/>.

Η τριμερής άσκηση με τη συμμετοχή των δύο κρατών και το Πακιστάν ήταν η πρώτη που λάμβανε χώρα στο Ν. Καύκασο. Οι αντιδράσεις σε αυτήν ήταν ποικίλες και προήλθαν από διάφορες δυνάμεις όπως το Ιράν, καθώς και την Ινδία. Οι υπουργοί Εξωτερικών αμφότερων κρατών επισκέφτηκαν αμέσως την Αρμενία με σκοπό τη σύσφιξη σχέσεων με το Ερεβάν.¹⁹⁴ Η προσπάθεια της Άγκυρας και του Μπακού να προσκαλέσουν ακόμη μία δύναμη, όπως το Πακιστάν, να συμμετάσχει σε ασκήσεις στο έδαφός τους, είχε ως αποτέλεσμα την ενεργοποίηση διλημμάτων ασφαλείας από περιφερειακούς δρώντες. Τέτοιες είναι οι περιπτώσεις του Ιράν και της Ινδίας με το πρώτο, να αποτελεί μέρος του υποσυστήματος του Καυκάσου, και το δεύτερο, μια ανταγωνιστική προς το Πακιστάν δύναμη, να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες με αποδέκτη την Αρμενία, οι οποίες δεν είχαν επαναληφθεί στο παρελθόν. Η Άγκυρα με την κίνηση της αυτή κατόρθωσε να εισάγει μια νέα δύναμη στην εξίσωση ασφαλείας του Ν. Καυκάσου, αυτή του Ισλαμαμπάντ. Ωστόσο, η κίνηση αυτή επέφερε τις απαραίτητες εξισοροποιητικές κινήσεις από το Νέο Δελχί. Ανάλογα με τον χαρακτήρα που θα λάβουν οι σχέσεις Αρμενίας – Ινδίας θα είναι σε θέση να κρίνει κανείς την αποτελεσματικότητα της στρατηγικής κίνησης της Τουρκίας.

Η τρίτη άσκηση εξετάζεται σε ξεχωριστό χωρίο σχετικά με τις Αζερο – Ιρανικές διαφορές και το ρόλο της Άγκυρας παρακάτω.

Στο πεδίο των στρατιωτικών διαβουλεύσεων και της εκπαίδευσης έλαβαν χώρα μια σειρά από υψηλόβαθμες συναντήσεις αξιωματούχων αμύνης,¹⁹⁵ ενώ

¹⁹⁴ Υπουργείο Εξωτερικών Δημοκρατίας της Αρμενίας, “Remarks by Foreign Minister of Armenia Ararat Mirzoyan during the joint press conference with Foreign Minister of Iran Hossein Amir Abdollahian”, 4 Οκτωβρίου 2021, https://www.mfa.am/en/press-conference/2021/10/04/Armenia_Iran_press_point/11111. Βλ. επίσης Υπουργείο Εξωτερικών Δημοκρατίας της Αρμενίας, “HH AG naxarar Ararat Mirzoyani xosqy' yev ratasxannery' Iragroghneri harcerin Hndkastani AG naxarar Soubramanyam Jayshankari het hamategh mamouli asoulisin”, 13 Οκτωβρίου 2021, https://www.mfa.am/hy/press-conference/2021/10/13/fm_arm_india/11126.

¹⁹⁵ Υπουργείο Αμύνης Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν, “Chief of the General Staff of the Azerbaijan Army visits Anitkabir”, 13 Σεπτεμβρίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/chief-of-the-general-staff-of-the-azerbaijan-army-visits-anitkabir-37615.html>. Βλ. επίσης, Busra Nur Cakmak, “Turkish president receives Azerbaijani defense minister, chief of general staff”, *Anadolu Agency*, 14 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkish-president-receives-azerbaijani-defense-minister-chief-of-general-staff/2364869>, Υπουργείο Αμύνης

ανακοινώθηκαν και συγκεκριμένες δράσεις για την ενίσχυση της διαλειτουργικότητας των ενόπλων δυνάμεων των δύο κρατών.¹⁹⁶ Οι κινήσεις αυτές έχουν ως στόχο τη διατήρηση υψηλού επιπέδου συνεργασίας στο πεδίο της σκληρής ισχύος, ώστε να διαθέτει η Άγκυρα έναν ισχυρό βραχίονα στην περιφέρεια. Αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι οι εξελίξεις στην περιοχή κινούνται με πολύ γρήγορους ρυθμούς και η Τουρκία επιθυμεί να αποτελέσει μέρος των διαδικασιών. Βασικός της σύμμαχος και εταίρος είναι το Μπακού. Με την υπογραφή της Συμφωνίας της Σουσά το καλοκαίρι του 2021 να έχει θέσει τις βάσεις για την ανάπτυξη μιας συμμαχικής σχέσης, καθώς και με το περιφερειακό υποσύστημα να βρίσκεται σε μια περίοδο μετάβασης, οι κοινές δράσεις των δύο κρατών στο πεδίο της άμυνας και της ασφάλειας έχουν μια σταθερή εξελικτική τροχιά, με κινητήριο μοχλό τη στρατιωτική εκπαίδευση.¹⁹⁷

3.2.1.2. Η Αζερό – Ιρανική κλιμάκωση και ο ρόλος της Άγκυρας

Από τα μέσα Σεπτεμβρίου έως και τα τέλη Οκτωβρίου εκδηλώθηκε μια αντιπαράθεση μεταξύ του Μπακού και της Τεχεράνης. Αφορμή αποτέλεσε η σύλληψη Ιρανών οδηγών, οι οποίοι κινούνταν προς το Ορεινό Καραμπάχ μέσω

Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν, “The Chairman of the Supreme Assembly of the Nakhchivan Autonomous Republic met with a delegation of the Turkish Ministry of National Defense”, 30 Σεπτεμβρίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/the-chairman-of-the-supreme-assembly-of-the-nakhchivan-autonomous-republic-met-with-a-delegation-of-the-turkish-ministry-37847.html>, και *Υπουργείο Αμύνης Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν*, “Chief of the General Staff of the Azerbaijan Army meets with the Deputy Minister of National Defense of Turkey”, 27 Σεπτεμβρίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/chief-of-the-general-staff-of-the-azerbaijan-army-meets-with-the-deputy-minister-of-national-defense-of-turkey-37807.html>.

¹⁹⁶ *Υπουργείο Εθνικής Αμύνης Τουρκικής Δημοκρατίας*, “Terörle Mücadele Başta Olmak Üzere Devam Eden Faaliyetlerimize İlişkin Basın Bilgilendirme Toplantısı Düzenlendi”, 5 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/592021-76843>. Βλ. επίσης *Trend News Agency*, “Azerbaijan, Turkey to expand exchange of experience in mobilization, conscription”, 22 Σεπτεμβρίου 2021, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3487814.html>.

¹⁹⁷ *Υπουργείο Αμύνης Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν*, “Representatives of the Turkish National Defense University visited special military-educational institutions”, 27 Οκτωβρίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/representatives-of-the-turkish-national-defense-university-visited-special-military-educational-institutions-38132.html>.

διεθνώς αναγνωρισμένων εδαφών του Αζερμπαϊτζάν.¹⁹⁸ Πέραν των συλλήψεων αυτών, το Μπακού αύξησε και τους δασμούς που πλήρωναν οι μεταφορείς για τη χρήση των οδικών δικτύων. Η άρνηση του Μπακού να απελευθερώσει τους κρατούμενους μεταφορείς και η συμμετοχή ξένων δυνάμεων στο πεδίο της ασφάλειας του Αζερμπαϊτζάν¹⁹⁹ έδωσε τη βάση στη Τεχεράνη για την έναρξη στρατιωτικών ασκήσεων μεγάλου βεληνεκούς στα ιρανοαζερικά σύνορα.²⁰⁰

Η Άγκυρα κατά τη διάρκεια της κρίσεως διατήρησε μια υποστηρικτική στάση προς το Μπακού, δίχως να κρύβει, ωστόσο, την επιθυμία της να αναμικθεί στο ζήτημα. Αρχικά, με την έναρξη των πολεμικών ασκήσεων του Ιράν, η Τουρκία και το Αζερμπαϊτζάν αποφάσισαν αμέσως τη συνέχιση των στρατιωτικών ασκήσεων που είχαν ξεκινήσει στις 20 Σεπτεμβρίου στο Ναχτσεβάν.²⁰¹ Η ολοκλήρωση των εν λόγω γυμνασίων είχε σχεδιαστεί για το τέλος του μήνα. Ωστόσο, με την έναρξη των ιρανικών ασκήσεων, η λήξη τους μετατέθηκε για τις 8 Οκτωβρίου.²⁰² Σε συνάντηση που είχαν ο Ιρανός αναπληρωματικός υπουργός Εξωτερικών με τον Τούρκο ομόλογό του στην Άγκυρα, ανάμεσα στα ζητήματα που συζητήθηκαν αποτέλεσε κι εκείνο της έντασης με το Αζερμπαϊτζάν.²⁰³

Η κρίση σταδιακά κόπασε, με τους υπουργούς Εξωτερικών του Αζερμπαϊτζάν και του Ιράν να συμφωνούν σε αποκλιμάκωση της κατάστασης.²⁰⁴

¹⁹⁸ Heydar Isayev & Ani Mejlumyan, "Azerbaijan starts charging Iranian trucks supplying Armenia", *Eurasianet*, 14 Σεπτεμβρίου 2021, <https://eurasianet.org/azerbaijan-starts-charging-iranian-trucks-supplying-armenia>.

¹⁹⁹ Συγκεκριμένα το Ισραήλ, αλλά και η Τουρκία μαζί με το Πακιστάν.

²⁰⁰ *Reuters*, "Iran holds border war games amid tense relations with Azerbaijan", 1 Οκτωβρίου 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/iran-holds-border-war-games-amid-tense-relations-with-azerbaijan-2021-10-01/>.

²⁰¹ *Yeni Şafak*, "Joint Turkish-Azerbaijani drills continue in Nakhchivan", 5 Οκτωβρίου 2021, <https://www.yenisafak.com/en/news/joint-turkish-azerbaijani-drills-continue-in-nakhchivan-3581642>.

²⁰² *Radio Free Europe/Radio Liberty*, "Turkey And Azerbaijan Launch Joint Military Drills", 6 Οκτωβρίου 2021, <https://www.rferl.org/a/turkey-azerbaijan-military-drills-/31495171.html>.

²⁰³ *ISNA*, "Iran, Turkey discuss bilateral relations, regional developments", 9 Οκτωβρίου 2021, <https://en.isna.ir/news/1400071711382/Iran-Turkey-discuss-bilateral-relations-regional-developments>.

²⁰⁴ *Daily Sabah*, "Azerbaijan, Iran agree on dialogue to resolve disagreements", 13 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/world/azerbaijan-iran-agree-on-dialogue-to-resolve-disagreements/news>.

Υστερα από αυτό το Ιράν αποδέχτηκε τους όρους του Αζερμπαϊτζάν, το οποίο απελευθέρωσε τους κρατούμενους οδηγούς.²⁰⁵ Με το πέρας της οξείας φάσης της κρίσεως ο Πρόεδρος Έρντογαν έκανε ορισμένες δηλώσεις απευθυνόμενος προς την ιρανική ηγεσία, οι οποίες απαντήθηκαν αμέσως από την Τεχεράνη. Συγκεκριμένα ανέφερε πως «το Ιράν δε θα είναι εχθρικό προς το Αζερμπαϊτζάν λόγω του σημαντικού αζερικού πληθυσμού που κατοικεί στη χώρα».²⁰⁶ Παράλληλα ο Έρντογαν τόνισε πως «θεωρεί ότι το νέο πολιτικό καθεστώς στο Ιράν δε θα επαναλάβει μια τέτοια λανθασμένη κίνηση».²⁰⁷ Οι δηλώσεις αυτές απαντήθηκαν από τον επικεφαλής του Ανώτατου Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας του Ιράν, Shamkhani, ο οποίος ανέφερε πως «Ο φυλετικός φόβος ανήκει σε μια κυβέρνηση που αντιμετωπίζει [τις φυλές του] με το ξίφος και τη διάκριση, όχι στο Ιράν το οποίο είναι ο παράδεισος των φυλών».²⁰⁸ Οι δηλώσεις αυτές του Έρντογαν και η γενικότερη στάση που τήρησε η Τουρκία κάνουν εμφανή την επιθυμία της Άγκυρας να παίξει καίριο ρόλο σε ζητήματα της περιφέρειας, ενώ παράλληλα υπονομεύει στο διπλωματικό μέτωπο άλλες δυνάμεις του υποσυστήματος.

Με την κρίση να έχει κοπάσει προσωρινά οι σχέσεις Τουρκίας – Ιράν σε σχέση με αυτό το ζήτημα προβλέπεται να μην παρουσιάσουν κάποια επιδείνωση. Ωστόσο, ειδήσεις του τουρκικού Τύπου σχετικά με την ανακάλυψη και τη σύλληψη ιρανικών κατασκοπευτικών δικτύων οφείλουν να παραμείνουν υπό παρακολούθηση καθώς δύνανται να δημιουργήσουν νέα πεδία διαφωνιών.²⁰⁹

²⁰⁵ *Tasnim News Agency*, “FM: Iran Determined to Boost Ties with Azerbaijan”, 24 Οκτωβρίου 2021, <https://www.tasnimnews.com/en/news/2021/10/24/2595015/fm-iran-determined-to-boost-ties-with-azerbaijan>.

²⁰⁶ *Προεδρία Τουρκικής Δημοκρατίας*, “President Erdoğan speaks to journalists following visits to Angola, Togo and Nigeria”, 21 Οκτωβρίου 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/ENGLISH/haberler/detay/president-erdogan-speaks-to-journalists-following-visits-to-angola-togo-and-nigeria>.

²⁰⁷ Ο.π.

²⁰⁸ *Tasnim News Agency*, “Shamkhani Rejects Erdogan’s Comments on Iran-Azerbaijan Row”, 24 Οκτωβρίου 2021, <https://www.tasnimnews.com/en/news/2021/10/24/2595028/shamkhani-rejects-erdogan-s-comments-on-iran-azerbaijan-row>.

²⁰⁹ Ferdi Turkten, “Turkish intelligence busts Iranian espionage network in eastern Turkey”, *Anadolu Agency*, 13 Οκτωβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkish-intelligence-busts-iranian-espionage-network-in-eastern-turkey/2391280>.

3.2.1.3. Ζητήματα οικονομίας και μεταφορών

Στο πεδίο της οικονομίας και των μεταφορών τα δύο κράτη είχαν διαβουλεύσεις σχετικά με ζητήματα ψηφιακής οικονομίας²¹⁰, μεταφορών²¹¹ και ενίσχυσης των διμερών οικονομικών σχέσεων γενικότερα.²¹² Βασικό γεγονός στο πεδίο αυτό αποτελεί η επίσκεψη του Προέδρου Έρντογαν στο Αζερμπαϊτζάν στις 26 Οκτωβρίου για τα εγκαίνια του νέου αεροδρομίου στο Fuzuli.²¹³ Ο Τούρκος Πρόεδρος κατά την επίσκεψή του εγκαινίασε μια σειρά από μεταφορικά δίκτυα, όπως το δρόμο Horadiz-Jabrail-Zangilan-Agband, που χαρακτηρίζεται από τον Αζερικό Τύπο ως ο «διάδρομος του Ζανγκεζούρ», το αεροδρόμιο στο Fuzuli, καθώς και ορισμένα «έξυπνα» πάρκα.²¹⁴

Η τρίτη αυτή κατά σειρά επίσκεψη μετά το πέρας του Β' Πολέμου του Ορεινού Καραμπάχ έρχεται με αφορμή τα εγκαίνια ενός αεροδρομίου μεγάλης στρατηγικής σημασίας για τις ανακτηθείσες περιοχές του Αζερμπαϊτζάν. Η ακολουθία του Τούρκου Προέδρου εμπειρείχε τους υπουργούς Περιβάλλοντος και

²¹⁰ *Azerbaijan State News Agency*, “Roadmap for Azerbaijani-Turkish Working Group on digital transformation signed”, 16 Σεπτεμβρίου 2021, https://azertag.az/en/xeber/Roadmap_for_Azerbaijani_Turkish_Working_Group_on_digital_transformation_signed-1877769.

²¹¹ *Azerbaijan State News Agency*, “Azerbaijani delegation attends 12th Transport and Communications Council”, 7 Οκτωβρίου 2021, https://azertag.az/en/xeber/Azerbaijani_delegation_attends_12th_Transport_and_Communications_Council-1895903. *Trend News Agency*, “Azerbaijan, Georgia, Turkey discuss further cooperation on BTK railway”, 7 Οκτωβρίου 2021, <https://en.trend.az/business/transport/3495240.html>.

²¹² *Azerbaijan State News Agency*, “Azerbaijan, Turkey discuss development of economic cooperation”, 15 Οκτωβρίου 2021, https://azertag.az/en/xeber/Azerbaijan_Turkey_discuss_development_of_economic_cooperation-1900241. Βλ. επίσης *Trend News Agency*, “Economies of Azerbaijan, Turkey complement each other -Turkish trade minister”, 10 Σεπτεμβρίου 2021, <https://en.trend.az/business/3481914.html>.

²¹³ *Προεδρία Τουρκικής Δημοκρατίας*, “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev tarafından Zengilan'in Ağalı köyünde resmî törenle karşılandı”, 26 Οκτωβρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/131123/cumhurbaskani-erdogan-azerbaycan-cumhurbaskani-aliyev-tarafindan-zengilan-in-agali-koyunde-resm-torende-karsilandi>.

²¹⁴ *Προεδρία Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν*, “İlham Əliyevin Füzuli və Zəngilan rayonlarına səfəri”, 26 Οκτωβρίου 2021, <https://president.az/articles/53761>.

Αστικοποίησης, Μεταφορών και Υποδομών, Εξωτερικών και Εθνικής Αμύνης.²¹⁵ Αν και δεν προστέθηκε τίποτε νεότερο στο πλαίσιο των σχέσεων των δύο κρατών, ο Έρντογαν κατόρθωσε να εργαλειοποιήσει την επίσκεψη αυτή για άλλη μια φορά, ώστε να αναδείξει την Τουρκία ως μια σημαντική δύναμη που έχει λόγο σε περιφερειακά ζητήματα του Ν. Καυκάσου. Σε δηλώσεις του αναφέρθηκε και πάλι στις διαδικασίες ομαλοποίησης των σχέσεων στην περιοχή, ενώ τόνισε πως η διαδικασία αυτή δεν πρέπει να πέσει «θύμα» της εγκώριας πολιτικής σκληρής ορισμένων χωρών, εννοώντας φυσικά το Ερεβάν.²¹⁶

3.2.2. Αρμενοτουρκική επαναπροσέγγιση και περιφερειακή συνεργασία

3.2.2.1. Αρμενοτουρκική επαναπροσέγγιση

Οι αρμενοτουρκικές σχέσεις, κατά την υπό εξέταση περίοδο, συνέχισαν στο ίδιο πλαίσιο και κατεύθυνση περί ομαλοποίησης των μεταξύ τους σχέσεων. Συγκεκριμένα, στις αρχές και προς τα μέσα Σεπτεμβρίου ο πρωθυπουργός της Αρμενίας Πασινιάν επανέλαβε τη θέση του περί δυνατότητας διαλόγου για την ομαλοποίηση των σχέσεων Άγκυρας – Ερεβάν.²¹⁷ Μερικές ημέρες αργότερα, ο Έρντογαν αποκάλυψε πως ο Πασινιάν είχε ζητήσει από τον Γεωργιανό πρωθυπουργό να μεσολαβήσει για τον ορισμό συνάντησης ανάμεσα στους δύο.²¹⁸ Σύμφωνα με όσα ειπώθηκαν σχετικά με το θέμα, ο Έρντογαν φαίνεται να διάκειται θετικά στην προοπτική συνάντησης και διαλόγου, ενώ έθεσε και ορισμένους όρους

²¹⁵ *Προεδρία Τουρκικής Δημοκρατίας*, “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev tarafından Zengilan’ın Ağali köyünde resmî törenle karşılandı”, 26 Οκτωβρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/131123/cumhurbaskani-erdogan-azerbaycan-cumhurbaskani-aliyev-tarafından-zengilan-in-agali-koyunde-resm-torenle-karsilandi>.

²¹⁶ *Προεδρία Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν*, “Azərbaycan və Türkiyə prezidentlərinin mətbuat üçün bəyanatları”, 26 Οκτωβρίου 2021, <https://president.az/articles/53758>.

²¹⁷ *NewsAm*, “Armenia PM: Government is ready to consider signals coming from Ankara”, 15 Σεπτεμβρίου 2021, <https://news.am/eng/news/662972.html>. Βλ. επίσης Siranush Ghazanchyan, “Armenia sees opportunity for discussion on normalization of relations with Turkey: Pashinyan responds to Erdogan”, *Public Radio of Armenia*, 8 Σεπτεμβρίου 2021, <https://en.armradio.am/2021/09/08/armenia-sees-opportunity-for-discussion-on-normalization-of-relations-with-turkey-pashinyan-refers-to-erdogann-statement/>.

²¹⁸ *NewsAm*, “Turkey’s Erdogan: Georgia premier conveyed Armenia PM’s proposal to hold meeting”, 19 Σεπτεμβρίου 2021 <https://news.am/eng/news/663515.html>.

όπως το άνοιγμα του διαδρόμου που θα ενώνει Τουρκία – Αζερμπαϊτζάν, μέσω της Αρμενικής επικράτειας.²¹⁹

Η διαδικασία αυτή της ανταλλαγής δηλώσεων σε διπλωματικό επίπεδο, φέρεται να είναι μέρος μιας προσπάθειας ελέγχου των προθέσεων και βελτίωσης της εικόνας των δύο κρατών. Οι όροι που τίθενται από την αρμενική πλευρά όπως εκφράστηκαν από το Συμβούλιο Ασφαλείας είναι οι εξής:²²⁰

- α) Ομαλοποίηση δίχως προϋποθέσεις.
- β) Επένδυση κυρίως σε υφιστάμενα σιδηροδρομικά και οδικά δίκτυα (κατασκευής Ε.Σ.Σ.Δ.).
- γ) Άνοιγμα διαδρόμων από Τουρκία προς Αζερμπαϊτζάν υπό αρμενική κυριαρχία.
- δ) Διάκριση των διμερών σχέσεων Αρμενίας – Τουρκίας με εκείνες μεταξύ Αρμενίας - Αζερμπαϊτζάν.

Η Άγκυρα με τη σειρά της έχει θέσει και αυτή συγκεκριμένες προϋποθέσεις, οι οποίες δημιουργούν σημαντικά εμπόδια στην εκκίνηση της διαδικασίας ομαλοποίησης. Αρχικά, ο Τσαβούσογλου δήλωσε πως «η Αρμενία οφείλει να αντιληφθεί πως η κατοχή εδαφών γειτονικών κρατών δεν επιτυγχάνει τίποτε».²²¹ Το αφήγημα της Αρμενίας ως θύτη και του Αζερμπαϊτζάν ή της Τουρκίας ως θύματα, εκτός του ότι είναι μεροληπτικό, δεν αποτελεί καλή βάση για διάλογο. Η επόμενη προϋπόθεση που έχει τεθεί στο τραπέζι αναφέρθηκε πάλι από τον Τσαβούσογλου και σχετίζεται με το Μπακού. Συγκεκριμένα ο υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας δήλωσε στις 27 Σεπτεμβρίου, πως η Άγκυρα θα συντονίσει την εξωτερική πολιτική

²¹⁹ *Daily Sabah*, “Turkey ready for dialogue with Armenia: Erdoğan”, 19 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-ready-for-dialogue-with-armenia-erdogan>.

²²⁰ *Armenpress*, “Relations with Turkey must be normalized without preconditions’ – Armenia’s Security Council Secretary”, 24 Σεπτεμβρίου 2021, <https://armenpress.am/eng/news/1063919.html>.

²²¹ *Trend News Agency*, “Armenia should understand that occupation of neighboring countries will not achieve anything - Turkish FM”, 10 Σεπτεμβρίου 2021, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3482308.html>.

της προς την Αρμενία, με το Αζερμπαϊτζάν.²²² Τέλος, μια ακόμη προϋπόθεση που έχει τεθεί σχετίζεται με την υπογραφή Ειρηνευτικής Συμφωνίας, έτσι όπως έχει οριστεί από το Αζερμπαϊτζάν. Μολονότι οι όροι της Συμφωνίας αυτής δεν έχουν γίνει ξεκάθαροι, η αδύναμη θέση της αρμενικής πλευράς προοιωνίζει τον υποβιβασμό του περιφερειακού της ρόλου.

Οι προϋποθέσεις που έχουν τεθεί στο τραπέζι ακόμη και σε επίπεδο δηλώσεων αποτελούν μέρος της διπλωματικής διαδικασίας για την εξέταση των προθέσεων όλων των εμπλεκόμενων πλευρών. Σε μια πιθανή συνάντηση, τα όσα θα συζητηθούν ενδέχεται να τεθούν σε εντελώς διαφορετικές βάσεις, χωρίς, ωστόσο, να μπορεί κανείς να τα γνωρίζει εκ των προτέρων. Είναι δεδομένο, ωστόσο, πως η αρμενοτουρκική ομαλοποίηση βρίσκεται σε άμεση συσχέτιση με τις αζεροαρμενικές και αζεροτουρκικές σχέσεις και για το λόγο αυτό οι διάφορες πρωτοβουλίες περιφερειακής συνεργασίας οφείλουν να βρουν μια βιώσιμη λύση στα ζητήματα.

3.2.2.2. Προωθούμενα σχέδια περιφερειακής συνεργασίας

Αυτό που παρατηρείται στην περιφέρεια και στις προσπάθειες ομαλοποίησης είναι πως υπάρχουν τέσσερα σχέδια συνεργασίας μέσω των οποίων μπορεί να κινηθεί η διαδικασία. Αυτά είναι το Ρωσικό (τριμερής Αζερμπαϊτζάν – Αρμενία – Ρωσία), το Γεωργιανό (μεσολάβηση ανάμεσα σε Αρμενία – Αζερμπαϊτζάν με τη στήριξη της Δύσης), της Ομάδας Μινσκ (Γαλλία, Ρωσία, Η.Π.Α., Αρμενία και Αζερμπαϊτζάν) και τέλος εκείνο της δομής 3 + 3 που έχει προταθεί από την Άγκυρα (τρία κράτη του Ν. Καυκάσου + Ιράν, Ρωσία, Τουρκία). Το κάθε σχέδιο έχει και ένα διαφορετικό όραμα για την περιοχή και εξυπηρετεί και άλλα συμφέροντα.

Το Ρωσικό σχέδιο έχει ως στόχο τη διατήρηση ενισχυμένου ελέγχου σε όλα τα επίπεδα του Ν. Καυκάσου. Τα κυριότερα μέσα για την επίτευξη του σκοπού αυτού αποτελούν οι τριμερείς διαβουλεύσεις σε επίπεδο εκτελεστικής εξουσίας -

²²² *Daily Sabah*, “Turkey to coordinate Armenia rapprochement with Azerbaijan”, 27 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-to-coordinate-armenia-rapprochement-with-azerbaijan>.

αλλά πιο πρόσφατα και στο πεδίο της θρησκευτικής ηγεσίας.²²³ Η Μόσχα επίσης διαθέτει ισχυρά οικονομικά, στρατιωτικά και διπλωματικά ερείσματα στο πεδίο των διμερών της σχέσεων με αμφότερα κράτη, τα οποία μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν ως μοχλοί πίεσης για την προώθηση των σχεδίων της.

Το Γεωργιανό σχέδιο αποτελεί μια νέα πρωτοβουλία, η οποία έχει ως στόχο να περιορίσει τη δομή 3 + 3 η οποία θα την αναγκάσει να συνεργαστεί με τη Ρωσία. Σε διαβουλεύσεις της με το Αζερμπαϊτζάν και την Αρμενία, η Τιφλίδα ξεκαθάρισε πως προτιμά μια δομή αποκλειστικά ανάμεσα στα τρία κράτη του Ν. Καυκάσου, αρχικώς, η οποία μελλοντικά μπορεί να εμπλουτιστεί με περιφερειακούς δρώντες.²²⁴ Η πρόταση της Γεωργίας έχει ως σκοπό τον περιορισμό του ρόλου περιφερειακών δρώντων και την ενίσχυση της δράσης διεθνών παικτών με προέλευση τη Δύση. Δεν είναι ωστόσο φανερός ακόμη ο ακριβής τρόπος με τον οποίο θα εφαρμοστεί και θα λειτουργήσει η δομή αυτή. Προς μια αντίθετη κατεύθυνση κινείται η μορφή 3 + 3 που έχει προταθεί από την Άγκυρα. Στόχος αυτής της προσπάθειας αποτελεί η ενίσχυση του ρόλου της Τουρκίας μαζί με τους περιφερειακούς δρώντες (Ρωσία, Ιράν) σε βάρος της Δύσης. Τη στήριξη της προς τη δομή αυτή έχει εκφράσει και η Μόσχα καθώς και το Ιράν.²²⁵ Μόνος δρών που φέρει αντίρρηση είναι η Τιφλίδα.²²⁶

²²³ *Azernews*, “Religious leaders call for peace, prevention of illegal arms use”, 14 Οκτωβρίου 2021, <https://www.azernews.az/nation/184384.html>. Βλ. επίσης *Asbarez*, “Religious Leaders of Armenia, Russia and Azerbaijan Discuss Karabakh”, 13 Οκτωβρίου 2021, <https://asbarez.com/religious-leaders-of-armenia-russia-and-azerbaijan-discuss-karabakh/>.

²²⁴ *CommonspaceEU*, “Georgia launches ‘Peaceful Neighbourhood Initiative’ but gives few details”, 25 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.commonspace.eu/index.php/news/georgia-launches-peaceful-neighbourhood-initiative-gives-little-details>. Βλ. επίσης *Επίσημη Ιστοσελίδα Κυβέρνησης της Γεωργίας*, “Irakli Garibashvili’s meeting with Nikol Pashinyan in Yerevan”, 9 Οκτωβρίου 2021, http://gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=557&info_id=80547.

²²⁵ *Daily Sabah*, “Russia offers 3+3 format Caucasus regional platform”, 6 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/russia-offers-33-format-caucasus-regional-platform>.

²²⁶ Για το λόγο αυτό έχει προταθεί από την Τουρκία και η μορφή 3 + 2. Benyamin Poghosyan, “Georgian Peaceful Neighborhood Initiative: New mark on the South Caucasus geopolitical map” <https://armenianweekly.com/2021/10/20/georgian-peaceful-neighborhood-initiative-new-mark-on-the-south-caucasus-geopolitical-map/>. Βλ. Επίσης, *Agenda.Ge*, “Georgian FM responds to media ‘misinterpretation’, says Georgia ‘not considering to participate’ in regional platform with Russia”, 9 Οκτωβρίου 2021, <https://agenda.ge/en/news/2021/3070>.

Τέλος, πρόσφατα η Ομάδα Μινσκ έκανε ορισμένες προσπάθειες για την επανέναρξη της διαδικασίας, η οποία με το πέρας του Β' Πολέμου του Ορεινού Καραμπάχ (Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2020), είχε αδρανοποιηθεί.²²⁷ Η Ομάδα αυτή αποτελεί έναν συμβιβασμό ανάμεσα στη Δύση και τη Μόσχα, καθώς και ένα από τα λίγα σημεία συνεργασίας. Παράλληλα, παραγκωνίζει την Άγκυρα και περιορίζει το διπλωματικό της ρόλο στα θέματα ομαλοποίησης και ολοκλήρωσης της περιοχής. Για το λόγο αυτό παραμένει ανοικτό ερώτημα το κατά πόσο το Μπακού θα συμμετάσχει σε παραγωγικό διάλογο βάσει του σχεδίου αυτού, μιας και θεωρεί πως βρίσκεται σε δυσμενή διαπραγματευτική θέση. Η ρευστή αυτή κατάσταση στην περιοχή έχει αναγκάσει την Άγκυρα να εντατικοποιήσει τους διαθέσιμους διπλωματικούς μηχανισμούς.

3.2.3. Τουρκία – Γεωργία

Οι σχέσεις Τουρκίας – Γεωργίας είχαν εξελίξεις κυρίως στη βάση του τριμερούς άξονα Αζερμπαϊτζάν – Γεωργία – Τουρκία. Συγκεκριμένα τα τρία κράτη στις αρχές Οκτωβρίου πραγματοποίησαν μια σειρά από κοινές δράσεις όπως: στρατιωτικές ασκήσεις, συναντήσεις, και διαβουλεύσεις. Στην πρώτη κατηγορία τα τρία κράτη συμμετείχαν σε κοινά στρατιωτικά γυμνάσια την περίοδο 4 – 8 Οκτωβρίου στην Τιφλίδα.²²⁸ Στο πεδίο των συναντήσεων και των διαβουλεύσεων Μπακού, Τιφλίδα και Άγκυρα, πραγματοποιήθηκε μια μεταξύ των υπουργών Αμύνης των κρατών και μια μεταξύ των εκπροσώπων των κοινοβουλίων τους. Τέλος υπεγράφη πρωτόκολλο σε επίπεδο υπουργών με αντικείμενο το πεδίο των μεταφορών.²²⁹

²²⁷ *Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη*, “Statement by the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group”, 24 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.osce.org/minsk-group/498948>. Βλ. επίσης *Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη*, “Statement by the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group”, 8 Οκτωβρίου 2021, <https://www.osce.org/minsk-group/500524>.

²²⁸ *Υπουργείο Αμύνης Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν*, “Eternity-2021’ Exercises started in Georgia”, 4 Οκτωβρίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/quot-eternity-2021-exercises-started-in-georgia-37872.html>.

²²⁹ *Υπουργείο Εθνικής Αμύνης Τουρκικής Δημοκρατίας*, “Gürcistan-Türkiye-Azerbaycan Savunma Bakanları Toplantısı’nın Sekizincisi Telavi’de Gerçekleştirildi”, 5 Οκτωβρίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/5102021-14724>. Βλ. επίσης, *Trend News Agency*,

Τα συμφέροντα που εξυπηρετεί για το κάθε συμμετέχον κράτος η τριμερής αυτή συνεργασία, ποικίλουν. Με τη Γεωργία να αναζητά την εξισορρόπηση των ρωσικών συμφερόντων στην περιοχή, το Αζερμπαϊτζάν την ενδυνάμωσή του, καθώς και τη διατήρηση ισορροπιών στην εξωτερική πολιτική του, ενώ την Τουρκία να επιχειρεί να αυξήσει τη σφαίρα επιρροής της, δημιουργούνται εκ των πραγμάτων παράλληλα πεδία συνεργασίας και ανταγωνισμού με περιφερειακές δυνάμεις, όπως η Ρωσία και το Ιράν. Ένας από τους βασικότερους λόγους που η Άγκυρα προωθεί ενεργά το τελευταίο διάστημα τον τριμερή αυτό άξονα, αποτελούν οι ραγδαίες εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα στο διπλωματικό πεδίο του Καυκάσου (όπως αναλύονται παραπάνω). Η Τουρκία, ενεργοποιώντας και ενδυναμώνοντας τον άξονα αυτό, επιδεικνύει τα διπλωματικά, πολιτικά και οικονομικά ερείσματα που διαθέτει στην περιοχή. Τυχόν εξελίξεις στο υποσύστημα και την περιφέρεια, οφείλουν να λάβουν υπόψη τα συμφέροντα του άξονα αυτού και κατά προέκταση και εκείνα της Άγκυρας.

Στο προσεχές διάστημα, οπότε αναμένονται σημαντικές εξελίξεις στον Καύκασο, οι δράσεις του άξονα αυτού προβλέπεται να ενισχυθούν περαιτέρω, κυρίως στο διπλωματικό πεδίο, με σκοπό τον συντονισμό, ει δυνατόν, των θέσεων τους σε μια κοινώς αποδεκτή βάση.

3.3. Σχέσεις με Κεντρική και Δυτική Ασία

3.3.1. Σχέσεις με Κεντρική Ασία

Στις σχέσεις Τουρκίας-Κεντρικής Ασίας γίνανε προσπάθειες σύσφιξης και ενδυνάμωσης των δεσμών. Εντατικές διαβουλεύσεις παρατηρήθηκαν με την

“Azerbaijan, Georgia, Turkey discuss further co-op on BTK railway”, 7 Οκτωβρίου 2021, <https://en.trend.az/business/transport/3495240.html> και *Επίσημη Ιστοσελίδα Κοινοβουλίου Γεωργίας*, “Annual Sitting of Foreign Relations Committee of Georgian, Turkish, Azerbaijani Parliaments”, 19 Οκτωβρίου 2021, <https://parliament.ge/en/media/news/sakartvelo-turkети-azerbaijanis-parlamentebis-sagareo-urtiertobata-komitetebis-morigi-skhdoma-gaimarta>.

Κιργιζία²³⁰, ενώ αναπτύχθηκαν επαφές και με το Καζακστάν²³¹ και το Τατζικιστάν.²³²

3.3.1.1. Το 10^ο Οικονομικό Φόρουμ Κιργιζίας–Τουρκίας

Στις 10 Σεπτεμβρίου έλαβε χώρα το 10^ο Οικονομικό Φόρουμ της Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Επιχειρηματική Συνεργασία Κιργιζίας–Τουρκίας.²³³ Συμμετείχαν ο Τούρκος Αντιπρόεδρος, μαζί με τον Κιργιζιο επικεφαλής του Συμβουλίου Υπουργών. Συζητήθηκαν ζητήματα οικονομικής και επιχειρηματικής συνεργασίας, σύμπραξης έναντι του κινήματος Γκιουλέν, ενώ παράλληλα τέθηκε και ο συμβολικός στόχος αύξησης των διμερών εμπορικών σχέσεων στο \$1 δις..

Η Άγκυρα επιθυμεί διακαώς τον περιορισμό των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων “Sepat”, στην Κιργιζία, καθώς αυτά θεωρείται πως σχετίζονται με το κίνημα του Γκιουλέν. Προς το στόχο αυτό προωθεί το άνοιγμα αντίστοιχων ιδρυμάτων της Maarif, ενώ παράλληλα ασκεί πιέσεις για το κλείσιμο εκείνων της “Sepat”.²³⁴ Παράλληλα, η τουρκική ηγεσία, επενδύει στην ενίσχυση των οικονομικών και πολιτικών σχέσεων της με την Κιργιζία, στο πλαίσιο διαμόρφωσης μιας

²³⁰ Vladimir Rozanskij, “Ankara dictates conditions for cooperation with Bishkek”, *AsiaNews*, 16 Σεπτεμβρίου 2021, <http://asianews.it/news-en/Ankara-dictates-conditions-for-cooperation-with-Bishkek-54069.html>.

²³¹ *Kazinform*, “Kazakh Majilis Chairman, Turkish Parliament Speaker meet”, 27 Σεπτεμβρίου 2021, https://www.inform.kz/en/kazakh-majilis-chairman-turkish-parliament-speaker-meet_a3841385. Βλ. επίσης *Kazinform* “Kazakh Senate Speaker meets with Turkish Grand National Assembly Speaker”, 27 Σεπτεμβρίου 2021, https://www.inform.kz/en/kazakh-senate-speaker-meets-with-turkish-grand-national-assembly-speaker_a3841441.

²³² Asia Plus, “Tajik parliament speaker meets with Turkish president in Ankara to discuss cooperation”, 14 Οκτωβρίου 2021, <https://asiaplustj.info/en/news/tajikistan/politics/20211014/tajik-parliament-speaker-meets-with-turkish-president-in-ankara-to-discuss-cooperation>. Βλ. επίσης Daily Sabah, “Şentop discusses Turkey-Tajikistan ties with counterpart”, 14 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/sentop-discusses-turkey-tajikistan-ties-with-counterpart>.

²³³ Abdullah Yasin Guler, “In Kyrgyzstan, Turkish vice president, businesspeople talk economic ties”, *Anadolu Agency*, 10 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/in-kyrgyzstan-turkish-vice-president-businesspeople-talk-economic-ties/2360928>.

²³⁴ *Daily Sabah*, “Turkish VP highlights importance of education in anti-terror fight”, 11 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/war-on-terror/turkish-vp-highlights-importance-of-education-in-anti-terror-fight>.

ενεργητικής στρατηγικής για την Κεντρική Ασία. Τα ανταλλάγματα που φέρεται να προσφέρει έως τώρα η Τουρκία είναι η τεχνογνωσία σε γραφειοκρατικά ζητήματα, καθώς και σε θέματα ψηφιακής οικονομίας, οι άμεσες ξένες επενδύσεις, και τέλος η πώληση οπλικών συστημάτων, όπως, π.χ., τα τουρκικά Μ.Ε.Α. Bayraktar.²³⁵

3.3.1.2. Επαφές με Τατζικιστάν και Καζακιστάν

Ως προς το Τατζικιστάν στις 14 Οκτωβρίου ο Πρόεδρος του Κοινοβουλίου του Τατζικιστάν, Μ. Ζοκιρζόντα, επισκέφτηκε την Άγκυρα όπου συνάντησε τον ομόλογό του Μ. Σέντοπ, τον Μ. Τσαβούσογλου και τον Πρόεδρο Έρντογαν.²³⁶

Κατά την επίσκεψη του Ζοκιρζόντα υπογράφηκε Πρωτόκολλο για τη διακοινοβουλευτική συνεργασία μεταξύ των δύο κρατών, ενώ επίσης επαναλήφθηκαν στόχοι που είχαν τεθεί παλαιότερα, όπως αυτός της αύξησης του διμερούς εμπορίου σε \$1 δις..²³⁷

Στις 27 Σεπτεμβρίου ο Τούρκος Πρόεδρος του Κοινοβουλίου είχε επισκεφτεί το Καζακιστάν όπου διαβουλευτήκε με τον ομόλογό του και συναντήθηκε με τον πρώην Πρόεδρο της χώρας Ναζαρμπάγεφ.²³⁸ Η επίσκεψη του Σέντοπ είχε ως στόχο τη συμμετοχή στην 5^η ολομέλεια της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης των Τουρκόφωνων Κρατών.²³⁹ Η Συνέλευση αυτή αποτελείται από το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακιστάν, την Κιργιζία και την Τουρκία και έχει ως σκοπό την

²³⁵ *Daily Sabah*, “Kyrgyzstan becomes latest buyer of Turkish combat drones”, 22 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/defense/kyrgyzstan-becomes-latest-buyer-of-turkish-combat-drones>. *Daily Sabah*, “Tech-focused deals to strengthen Turkish, Kyrgyz business ties”, 10 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/tech/tech-focused-deals-to-strengthen-turkish-kyrgyz-business-ties>.

²³⁶ *Asia Plus*, “Tajik parliament speaker meets with Turkish president in Ankara to discuss cooperation”, 14 Οκτωβρίου 2021, <https://asiaplustj.info/en/news/tajikistan/politics/20211014/tajik-parliament-speaker-meets-with-turkish-president-in-ankara-to-discuss-cooperation>.

²³⁷ *Daily Sabah*, “Şentop discusses Turkey-Tajikistan ties with counterpart”, 14 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/sentop-discusses-turkey-tajikistan-ties-with-counterpart>.

²³⁸ *Kazinform*, “Nursultan Nazarbayev and Mustafa Şentop hold talks”, 27 Σεπτεμβρίου 2021, https://www.inform.kz/en/nursultan-nazarbayev-and-mustafa-entop-hold-talks_a3841574.

²³⁹ *The Astana Times*, “Turkistan Hosts Tenth Session of TURKPA”, 30 Σεπτεμβρίου 2021, <https://astanatimes.com/2021/09/turkistan-hosts-tenth-session-of-turkpa/>.

προώθηση και τη στήριξη του διακοινοβουλευτικού διαλόγου. Η εν λόγω συνάντηση πραγματοποιήθηκε με αφορμή την μεταβίβαση της Προεδρίας του οργανισμού από το Αζερμπαϊτζάν στο Καζακστάν.

Οι επαφές που είχε η Άγκυρα με το Τατζικιστάν, το Καζακστάν και τα κράτη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης των Τουρκόφωνων Κρατών, σχετιζόνταν με θέματα χαμηλής πολιτικής. Ωστόσο, οι προσπάθειες συντονισμού των δράσεων της Άγκυρας με τον τουρκικό κόσμο, σε διμερή αλλά και πολυμερή βάση, έχει εντατικοποιηθεί το τελευταίο διάστημα, όπως γίνεται φανερό από το παράδειγμα της Κιργιζίας.

Το βασικό αίτιο που ωθεί την Άγκυρα στην ανάπτυξη σχέσεων με τα κράτη της Κεντρικής Ασίας αλλά και του τουρκόφωνου κόσμου, σχετίζεται με τις βλέψεις της για την απόκτηση ηγεμονικού ρόλου. Βασική τακτική προς επίτευξη του στόχου αυτού είναι η προώθηση διπλωματικών σχημάτων, μεταφορικών υποδομών, καθώς και η ενίσχυση των επιχειρηματικών σχέσεων ανάμεσα στα κράτη αυτά. Οι ενέργειες αυτές εάν στεφθούν με επιτυχία θα της προσφέρουν πολιτική και οικονομική επιρροή τόσο στην περιοχή όσο και σε σχέση με γειτονικά κράτη.

Παράλληλα, ένας ακόμη λόγος που η Άγκυρα ενισχύει τις δράσεις της στην Κ. Ασία, σχετίζεται με τον ρωσικό παράγοντα. Η Τουρκία επιχειρεί να διαδραματίσει το ρόλο του εναλλακτικού εταίρου στην περιοχή, έτσι ώστε να κατορθώσει να συνδιαλέγεται υπό καλύτερους όρους με τη Μόσχα σε διμερές επίπεδο. Η τακτική αυτή, ωστόσο, δύναται να επιφέρει υψηλά κόστη δίχως τα απαραίτητα ανταποδοτικά οφέλη. Ένα γεγονός που αναδεικνύει το σενάριο αυτό σχετίζεται με το παράδειγμα της Κιργιζίας. Το Μπισκέκ εάν και προμηθεύτηκε τα τουρκικά Μ.Ε.Α., «εξισορρόπησε» την αγορά αυτή αποκτώντας και αντίστοιχα ρωσικά Μ.Ε.Α..²⁴⁰ Από το παράδειγμα αυτό συμπεραίνει κανείς δύο πράγματα: Πρώτον, ότι η Τουρκία επιθυμεί να εισέλθει στο πεδίο της ασφάλειας της Κεντρικής Ασίας, και δεύτερον, αναγκαστικά θα βρεθεί αντιμέτωπη με τη Μόσχα,

²⁴⁰ *Hurriyet Daily News*, “Kyrgyzstan orders Turkey’s Bayraktar TB2 drones”, 24 Οκτωβρίου 2021, <https://www.hurriyetdailynews.com/kyrgyzstan-orders-turkeys-bayraktar-tb2-drones-168841>.

η οποία αποτελεί το βασικό εταίρο των κρατών αυτών στο αντίστοιχο πεδίο. Η εξάπλωση αυτή και η διεύρυνση των πεδίων ανταγωνισμού, σε μια περιοχή όπου άλλες δυνάμεις έχουν σταθερές βάσεις ισχύος, αυξάνει δραστικά το διπλωματικό κόστος για την Άγκυρα, πράγμα το οποίο μπορεί να επιφέρει τα αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα. Στην περίπτωση, ωστόσο, που η Άγκυρα παραμένει σε χαμηλότερα πεδία συνεργασίας, η πιθανότητα δημιουργίας τριβών με τη Μόσχα μειώνεται. Ο χαρακτήρας που θα λάβουν οι εξελίξεις αυτές αναμένεται να ξετυλιχτεί την προσεχή περίοδο.

3.3.2. Σχέσεις με Αφγανιστάν

Κατά την περίοδο εξέτασης οι σχέσεις Τουρκίας – Αφγανιστάν παρουσίασαν μια σειρά από εξελίξεις αυξημένου ενδιαφέροντος, ωστόσο δεν υπήρξε κάποια σημαίνουσα αλλαγή στην πορεία αυτών. Συγκεκριμένα, η Άγκυρα είχε διαβουλεύσεις με διάφορα κράτη της Δύσης ως προς το Αφγανικό,²⁴¹ καθώς και με τη Ρωσία και κράτη της Κεντρικής Ασίας.²⁴² Η σημαντικότερη εξέλιξη σχετίζεται με την επίσκεψη αντιπροσωπίας των Ταλιμπάν στην Άγκυρα με σκοπό την εξέταση διμερών ζητημάτων. Σε γενικές γραμμές η Άγκυρα διατηρεί δημοσίως αποστάσεις από τους Ταλιμπάν. Ωστόσο, κρυφά φαίνεται να συζητάει μια σειρά από ζητήματα, όπως η διαχείριση του αεροδρομίου της Καμπούλ, καθώς και την παρουσία της στη χώρα στο πεδίο της ασφάλειας. Οι προσπάθειές της, ωστόσο, δεν έχουν αποφέρει ακόμη τα επιθυμητά αποτελέσματα. Παρακάτω εξετάζεται η επίσκεψη της αντιπροσωπίας των Ταλιμπάν και αναλύονται οι κινήσεις και οι προσπάθειες της Τουρκίας ως προς το Αφγανικό γενικότερα.

Η Άγκυρα διατηρεί ανοιχτούς τους διαύλους επικοινωνίας της με τους Ταλιμπάν, μέσω του πρέσβη της στη Ντόχα, καθώς και εκείνον στην Καμπούλ, να

²⁴¹ *Daily Sabah*, “US working closely with Turkey, Qatar on Kabul airport: Blinken”, 4 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/us-working-closely-with-turkey-qatar-on-kabul-airport-blinken>.

²⁴² *Daily Sabah*, “Turkey, Uzbekistan to cooperate in Afghanistan, FM Çavuşoğlu says”, 26 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-uzbekistan-to-cooperate-in-afghanistan-fm-cavusoglu-says>.

έρχονται σε επαφή με στελέχη της προσωρινής κυβέρνησης της χώρας.²⁴³ Οι επαφές αυτές βρίσκονταν σε χαμηλότερα διπλωματικά και πολιτικά επίπεδα. Στις 14 Οκτωβρίου, ωστόσο, έλαβε χώρα μια υψηλόβαθμη επίσκεψη του υπηρεσιακού Υπουργού Εξωτερικών των Ταλιμπάν στην Άγκυρα όπου συζητήθηκαν ζητήματα επενδύσεων, αναγνώρισης, ανθρωπιστικής βοήθειας, αερομεταφορών και διπλωματικής στήριξης.²⁴⁴ Η Τουρκία φαίνεται να συμφωνεί με την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας καθώς και διπλωματικής στήριξης σε ζητήματα ξεπαγώματος περιουσιακών στοιχείων του Αφγανιστάν από τις Η.Π.Α..²⁴⁵ Η Άγκυρα φαίνεται να στηρίζει το Αφγανιστάν σε αυτά τα θέματα με πρόσχημα την αποφυγή μιας παρατεταμένης ανθρωπιστικής κρίσης στη χώρα, η οποία δύναται να αυξήσει τα προσφυγικά ρεύματα. Στα θέματα αναγνώρισης και αερομεταφορών, ωστόσο, καμία από τις δύο πλευρές δε φαίνεται να κατορθώνει να επιτυγχάνει τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Στο ζήτημα της αναγνώρισης των Ταλιμπάν, η Άγκυρα διατηρεί μια μετριοπαθή στάση, όπως και η υπόλοιπη διεθνής κοινότητα. Για να προβεί σε μια αντίστοιχη κίνηση η Τουρκία ζητά από τους Ταλιμπάν τον σχηματισμό μιας συμμετοχικής κυβέρνησης, η οποία θα εκπροσωπεί όλες τις εθνοτικές και θρησκευτικές ομάδες της χώρας.²⁴⁶ Παράλληλα, η Άγκυρα φέρεται ως ο προασιπτής των ανθρωπίνων και των έμφυλων δικαιωμάτων στο Αφγανιστάν,

²⁴³ *Anadolu Agency*, “Turkish ambassador in Kabul meets Taliban’s acting deputy premier”, 29 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/turkish-ambassador-in-kabul-meets-taliban-s-acting-deputy-premier/2378395>.

²⁴⁴ Suzan Fraser and Kathy Gannon, “Afghan Taliban delegation in Turkey for high-level talks”, *Associated Press*, 14 Οκτωβρίου 2021, <https://apnews.com/article/afghanistan-recep-tayyip-erdogan-qatar-doha-european-union-0c783ad346fc408aa5256fa62134bc7a>. Βλ. επίσης, *Daily Sabah*, “Taliban delegation visits Ankara to discuss Turkey-Afghanistan ties”, 14 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/taliban-delegation-visits-ankara-to-discuss-turkey-afghanistan-ties>.

²⁴⁵ *Daily Sabah*, “Taliban invite Turkey to play active role in Afghanistan”, 17 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/taliban-invite-turkey-to-play-active-role-in-afghanistan>.

²⁴⁶ Jeyhun Aliyev and Faruk Zorlu, “In talks with Taliban, Turkey underlines need for inclusive Afghan government”, *Anadolu Agency*, 14 Οκτωβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/politics/in-talks-with-taliban-turkey-underlines-need-for-inclusive-afghan-government/2392381>.

ζητώντας την ίση μεταχείριση των γυναικών.²⁴⁷ Αποτελεί παράδοξο πως ένα κράτος που βρίσκεται στις χαμηλότερες κατατάξεις σε ζητήματα ισότητας φύλων, αυτοπροβάλλεται ως υπερασπιστής των δικαιωμάτων αυτών σε τρίτα κράτη.²⁴⁸ Ωστόσο, η Τουρκία προβάλλει τον εαυτό της ως ένα κράτος που προστατεύει τις δυτικές αξίες στο Αφγανιστάν, με απώτερο σκοπό να βελτιώσει την εικόνα της διεθνώς και ει δυνατόν να ενισχύσει τη διαπραγματευτική της θέση σε άλλα ζητήματα.

Ένα εξίσου σημαντικό θέμα για την Τουρκία αποτελεί αυτό της διαχείρισης του αεροδρομίου της Καμπούλ. Προσφάτως φαίνεται πως το αεροδρόμιο έχει ξεκινήσει τα πρώτα δρομολόγιά του. Ωστόσο, ο ρόλος της Άγκυρας σε αυτή τη διαδικασία δεν είναι εκείνος που οι Τούρκοι αξιωματούχοι επιδιώκουν.²⁴⁹ Η Τουρκία επιθυμεί διακαώς την ανάληψη της ασφάλειας του αεροδρομίου. Εντούτοις, οι Ταλιμπάν αρνούνται να της το προσφέρουν, καθώς προτιμούν να αποφύγουν την παρουσία ξένων δυνάμεων στο έδαφός τους. Για το λόγο αυτό φαίνεται πως η Άγκυρα έχει φέρει στο τραπέζι μια νέα πρόταση, εκείνη της παροχής της ασφάλειας του αεροδρομίου από ιδιωτικές εταιρείες ασφάλειας, έχοντας κατά νου πιθανότατα την τουρκική SADAT.²⁵⁰ Παρά ταύτα κατά την περίοδο εξέτασης δεν υπήρξε πρόοδος σχετικά με την εν λόγω πρόταση. Έως τις μέρες μας φαίνεται πως το αεροδρόμιο της Καμπούλ έχει ξεκινήσει σταδιακά τη λειτουργία του για συγκεκριμένες χώρες, όπως το Πακιστάν και το Κατάρ.²⁵¹ Οι εξελίξεις αυτές ίσως θέσουν στο περιθώριο την Άγκυρα και δυσχεράνουν τις μελλοντικές διαπραγματεύσεις για τα ζητήματα ασφαλείας του αεροδρομίου.

²⁴⁷ Ο.π.

²⁴⁸ Επίσημη Ιστοσελίδα Ηνωμένων Εθνών, *UN Women: Europe and Central Asia. Turkey*, χρονολόγητο, <https://eca.unwomen.org/en/where-we-are/turkey>.

²⁴⁹ *Aljazeera*, “First foreign commercial jet since Taliban return lands in Kabul”, 13 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/13/afghanistan-first-foreign-commercial-flight-taliban-kabul-airport>.

²⁵⁰ *Daily Sabah*, “Kabul airport security can be given to company, Çavuşoğlu says”, 7 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/kabul-airport-security-can-be-given-to-company-cavusoglu-says>.

²⁵¹ *The National News*, “Sixth Qatari passenger flight departs from Kabul”, 6 Οκτωβρίου 2021, <https://www.thenationalnews.com/world/2021/10/06/sixth-qatari-passenger-flight-departs-from-kabul/>.

Τέλος, η Τουρκία προσπαθεί να αναλάβει νέες διπλωματικές πρωτοβουλίες προτείνοντας νέες δομές για το Αφγανικό στο πλαίσιο της G20, καθώς και του Τουρκικού Συμβουλίου.²⁵² Τα αποτελέσματα αμφοτέρων πρωτοβουλιών, ωστόσο, ήταν κάτω του προσδοκώμενου. Η ομάδα εργασίας για το Αφγανιστάν στις G20 αποτέλεσε τελικώς Ιταλική πρωτοβουλία και η διακήρυξή της είχε κατά βάση ένα συμβουλευτικό και υποστηρικτικό ρόλο για τα συμμετέχοντα κράτη.²⁵³ Αντίστοιχα η ομάδα εργασίας για το Αφγανιστάν του Τουρκικού Συμβουλίου, συμφώνησε στο συντονισμό των δράσεων των κρατών και στη δημιουργία μηχανισμών για περαιτέρω διαβουλεύσεις.²⁵⁴ Η ανάληψη διπλωματικών πρωτοβουλιών, σε διεθνές και περιφερειακό πλαίσιο σχετικά με το Αφγανικό θέμα, αποτελεί καίριο ζήτημα για την Τουρκική εξωτερική πολιτική, καθώς μόνη της κινδυνεύει να απομονωθεί από άλλες αντίστοιχες πρωτοβουλίες που έχουν οργανωθεί από τη Μόσχα²⁵⁵ και το Ιράν.²⁵⁶

Οι τουρκικές δράσεις προς το Αφγανικό ζήτημα συνοψίζονται στις διαπραγματεύσεις με το καθεστώς, έτσι ώστε να αποκτήσουν τα απαραίτητα μέσα άσκησης πίεσης, στην προσπάθεια ανάληψης πολυμερών πρωτοβουλιών για να αποφευχθεί η διπλωματική απομόνωση του κράτους από τις εξελίξεις, και τέλος η

²⁵² *Turkic Council*, “Extraordinary Meeting of Foreign Ministers of the Turkic Council on the situation in Afghanistan convened in Istanbul”, 27 Σεπτεμβρίου 2021, https://www.turkkon.org/en/haberler/extraordinary-meeting-of-foreign-ministers-of-the-turkic-council-on-the-situation-in-afghanistan-convened-in-istanbul_2345. Βλ. επίσης, Jeyhun Aliyev, “Turkey proposes creation of working group on Afghanistan within G20”, *Anadolu Agency*, 12 Οκτωβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/world/turkey-proposes-creation-of-working-group-on-afghanistan-within-g20/2389998>.

²⁵³ *Επίσημη Ιστοσελίδα G20 Ιταλίας*, “Chair’s Summary of the G20 Meeting on Afghanistan”, 12 Οκτωβρίου 2021, <https://www.g20.org/chairs-summary-of-the-g20-meeting-on-afghanistan.html>.

²⁵⁴ *Turkic Council*, “Extraordinary Meeting of Foreign Ministers of the Turkic Council on the situation in Afghanistan convened in Istanbul”, 27 Σεπτεμβρίου 2021, https://www.turkkon.org/en/haberler/extraordinary-meeting-of-foreign-ministers-of-the-turkic-council-on-the-situation-in-afghanistan-convened-in-istanbul_2345.

²⁵⁵ *Υπουργείο Εξωτερικών Ρωσικής Ομοσπονδίας*, “Ο zasedaniy Moskovskogo formata konsultatsiy po Afganistanu”, 20 Οκτωβρίου 2021, https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4913922.

²⁵⁶ Maziar Motamedi, “Iran to host multilateral conference on Afghanistan on October 27”, *Aljazeera*, 18 Οκτωβρίου 2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/10/18/tehran-to-host-multilateral-conference-on-afghanistan>.

μεσολάβηση με τη Δύση για την ενίσχυση της ανθρωπιστικής βοήθειας, έτσι ώστε να αποφευχθεί πιθανή ανθρωπιστική κρίση, που δύναται να αυξήσει τις προσφυγικές ροές προς την Τουρκία. Οι τουρκικές προσπάθειες αναμένεται να συνεχιστούν στα ίδια πεδία -έχοντας την ασφάλεια του αεροδρομίου της Καμπούλ στο επίκεντρο- με πιο εντατικές διαβουλεύσεις με τα γειτονικά κράτη, όπως αυτά της Κεντρικής Ασίας και το Πακιστάν. Ωστόσο, μια πρόχειρα σχεδιασμένη στρατηγική σε ένα ασταθές περιβάλλον δύναται να έχει κόσμη δίχως να φέρει τα επιθυμητά οφέλη.²⁵⁷

3.4. Σχέσεις με την Ουκρανία

Στις σχέσεις της με το Κίεβο η Άγκυρα κινείται σταθερά προς τη σύσφιξη των διμερών δεσμών των δύο κρατών κυρίως στα πεδία της διπλωματίας και της ασφάλειας. Η συνάντηση ανάμεσα στους Προέδρους των δύο χωρών,²⁵⁸ η επίσκεψη του Τσαβούσογλου στην Ουκρανία²⁵⁹ καθώς και η στήριξη σε ζητήματα Κριμαίας σχετίζονται με την ενίσχυση της διπλωματικής συνεργασίας ανάμεσα στα δύο κράτη. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η στήριξη που παρέχει η Άγκυρα προς το Κίεβο στο ζήτημα της Κριμαίας, όπου υπάρχει σημαντική μειονότητα Τατάρων για την οποία ενδιαφέρεται η Τουρκία.²⁶⁰ Από την άλλη οι συζητήσεις για την αγορά 24 επιπρόσθετων Μ.Ε.Α. Bayraktar (βλέπε 1.1.3.) από την Τουρκία,²⁶¹ σε

²⁵⁷ Galip Dalay, "Will Turkey's Afghanistan ambitions backfire?", *Chatham House*, 6 Οκτωβρίου 2021, <https://www.chathamhouse.org/2021/10/will-turkeys-afghanistan-ambitions-backfire>

²⁵⁸ *Επίσημη Ιστοσελίδα Προεδρίας Ουκρανίας*, "President met with the President of Turkey within the 76th UN General Assembly", 22 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.president.gov.ua/en/news/glava-derzhavi-na-polyah-76-yi-genasambleyi-oon-proviv-zustr-70741>.

²⁵⁹ *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, "Sayın Bakanımızın Türkiye-Ukrayna Ortak Stratejik Planlama Grubu'nun 9. Toplantısına katılmak üzere Ukrayna'ya ziyareti, 7-8 Ekim 2021", 7 – 8 Οκτωβρίου 2021, <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-ukraynayi-ziyareti-8-10-2021.tr.mfa>.

²⁶⁰ *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, "Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Tanju Bilgiç'in Kırım Tatar Milli Meclis Birinci Başkan Yardımcısı Nariman Celal'in Gözaltına Alınması Hakkındaki Soruya Cevabı", 4 Σεπτεμβρίου 2021 https://www.mfa.gov.tr/sc_-37_-kirim-tatar-milli-meclis-birinci-baskan-yardimcisi-nariman-celal-in-gozaltina-alinmasi-hk-sc.tr.mfa.

²⁶¹ Talha Yavuz, "Ukraine plans to purchase 24 more Turkish drones", *Anadolu Agency*, 13 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/world/ukraine-plans-to-purchase-24-more-turkish-drones/2362975>.

συνδυασμό με το διάλογο για συμπαραγωγή των εν λόγω Μ.Ε.Α. σε Ουκρανικό έδαφος, σχετίζονται με τον αμυντικό τομέα.²⁶² Στα παραπάνω οφείλει να προστεθεί και το Μνημόνιο που υπεγράφη ανάμεσα στα δύο κράτη σχετικά με τη δημιουργία ενός κοινού κέντρου για την εκπαίδευση, συντήρηση, επισκευή και τον εκσυγχρονισμό Μ.Ε.Α. Bayraktar.²⁶³

Την περίοδο Σεπτεμβρίου – Οκτωβρίου έγινε περισσότερο ευδιάκριτη η πορεία που λαμβάνουν οι σχέσεις Άγκυρας – Κιέβου. Η Άγκυρα ενισχύει τις σχέσεις της με την Ουκρανία για μια σειρά από αιτίες. Πρώτη και βασικότερη είναι η εξισορρόπηση των σχέσεών της με τη Μόσχα. Η εμβάθυνση των Ρωσοτουρκικών σχέσεων σε πεδία όπως η οικονομία καθώς και η ασφάλεια, έως τώρα είχαν ως αποτέλεσμα η Άγκυρα να επιδεινώσει τις σχέσεις της με τη Δύση και να αποκτήσει δυσανάλογα οφέλη σε σύγκριση με τα κόστη.²⁶⁴ Η ασυμμετρία αυτή – προς όφελος της Μόσχας – στις σχέσεις των δύο κρατών, ωθεί την Τουρκία στην αναζήτηση και δημιουργία εξισοροποιητικών αξόνων. Ένας από αυτούς είναι και ο ουκρανοτουρκικός.

Ένας δεύτερος λόγος σύσφιξης των διμερών διπλωματικών σχέσεων σχετίζεται με την αξία της Ουκρανίας για τη Δύση. Η Άγκυρα αντιλαμβανόμενη πως η στήριξη στο Κίεβο βρίσκεται υψηλά στην ατζέντα της Δύσης, επιχειρεί να εκμεταλλευτεί την πραγματικότητα αυτή ώστε να αποκτήσει ερείσματα για τη βελτίωση ή τουλάχιστον τη γεφύρωση των σχέσεων της με τις Η.Π.Α. και τα υπόλοιπα συμμαχικά κράτη.²⁶⁵ Για το λόγο αυτό η Τουρκία φέρεται να στηρίζει

²⁶² *Ukrinform*, "Kuleba: All obstacles to production of Bayraktar drones in Ukraine removed", 8 Οκτωβρίου 2021, <https://www.ukrinform.net/rubric-defense/3329593-kuleba-all-obstacles-to-production-of-bayraktar-drones-in-ukraine-removed.html>.

²⁶³ *Επίσημη Ιστοσελίδα Προεδρίας Ουκρανίας*, "Ukraine and Turkey signed a Memorandum on construction of joint drone training and testing center", 29 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.president.gov.ua/en/news/ukrayina-j-turechchina-pidpisali-memorandum-shodo-budivnictv-70845>

²⁶⁴ Galip Dalay, "Turkish-Russian Relations in Light of Recent Conflicts", German Institute for International and Security Affairs, SWP Research Paper 2021/RP 05, Βερολίνο, 4 Αυγούστου 2021, <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2021RP05/>.

²⁶⁵ Asli Aydıntaşbaş & Joanna Hosa, "West wishes: Turkey's growing relationship with Ukraine", *European Council on Foreign Relations*, 12 Μαΐου 2021, <https://ecfr.eu/article/west-wishes-turkeys-growing-relationship-with-ukraine/>.

πάγιες θέσεις της Δύσης, προασπίζοντας τα δικαιώματα των Τατάρων της Κριμαίας, ενώ παράλληλα κατηγορεί τη Μόσχα ως ένα κράτος που κατέχει ξένα εδάφη.

Οι εξελίξεις ανάμεσα στα δύο κράτη αναδεικνύουν την προσπάθεια δημιουργίας μιας στρατηγικής σχέσης, η οποία θα εξισορροπεί τη Μόσχα για αμφότερα κράτη. Η Άγκυρα επιχειρεί επίσης να εργαλειοποιήσει τη στήριξη που προσφέρει προς το Κίεβο, έτσι ώστε να ενισχύσει τη διαπραγματευτική της θέση με τη Δύση. Στο άμεσο μέλλον και εντός των επόμενων μηνών προβλέπεται να υπάρχουν συχνές επαφές ανάμεσα στα δύο κράτη, κυρίως λόγω της προετοιμασίας για τη 10^η συνάντηση του Στρατηγικού Συμβουλίου Υψηλού Επιπέδου Τουρκίας – Ουκρανίας προσεχώς.²⁶⁶

3.5. Σχέσεις με τη Ρωσία

Επίκεντρο των Ρωσοτουρκικών σχέσεων της περιόδου αυτής αποτέλεσε η συνάντηση Έρντογαν – Πούτιν στο Σότσι στις 29 Σεπτεμβρίου, όπου συζητήθηκαν καίρια ζητήματα όπως το Συριακό, η Λιβύη, ο Ν. Καύκασος και το Αφγανικό, καθώς και οι διμερείς σχέσεις στο πεδίο της ασφάλειας, της ενέργειας, και της οικονομίας. Άλλα ζητήματα που παρουσιάζουν ενδιαφέρον εξέτασης σχετίζονται με λεκτικές αντιπαράθεσεις σχετικά με το Κριμαϊκό.

3.5.1. Αντιπαράθεση Άγκυρας – Μόσχας περί Τατάρων της Κριμαίας

Ως προς το Κριμαϊκό στις 4 Σεπτεμβρίου ο εκπρόσωπος Τύπου του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών εξέφρασε τις ανησυχίες του για τη σύλληψη του Αντιπροέδρου της Εθνικής Συνέλευσης Τατάρων της Κριμαίας.²⁶⁷ Παράλληλα, με

²⁶⁶ Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Sayın Bakanımızın Türkiye-Ukrayna Ortak Stratejik Planlama Grubu’nun 9. Toplantısına katılmak üzere Ukrayna’ya ziyareti, 7-8 Ekim 2021”, 7 – 8 Οκτωβρίου 2021, <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-ukraynaya-ziyareti-8-10-2021.tr.mfa>.

²⁶⁷ Ο θεσμός της Εθνικής Συνέλευσης αποτελεί το εκτελεστικό όργανο του Κουρουλταϊ των Τατάρων της Κριμαίας, το οποίο είναι ο υψηλότερος ιεραρχικά αντιπροσωπευτικός οργανισμός των Τατάρων της περιοχής. Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Tanju Bilgiç’in Kırım Tatar Milli Meclis Birinci Başkan Yardımcısı Nariman Celal’in Gözaltına

το πέρας των κοινοβουλευτικών εκλογών στη Ρωσία, το Υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκίας δήλωσε πως «δεν αναγνωρίζει την παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας» και για το λόγο αυτό οι εκλογές που πραγματοποιήθηκαν στην Κριμαία δεν έχουν καμία «νομική ισχύ για την Τουρκία».²⁶⁸ Οι αντιδράσεις της Μόσχας ήταν άμεσες, με τον εκπρόσωπο Τύπου της Προεδρίας, Πεσκόβ, να δηλώνει πως «δε δεχόμαστε παρόμοιου είδους δηλώσεις και το λέμε ανοιχτά αυτό στους Τούρκους συναδέλφους μας», ενώ επίσης τόνισε πως «το ζήτημα της Κριμαίας είναι πέραν κάθε πιθανού διαλόγου».²⁶⁹ Ο Πεσκόβ ξεκαθάρισε πως αν και υπάρχουν σημαντικές διαφωνίες σχετικά με το ζήτημα, αυτό δεν τίθεται ως εμπόδιο για την ανάπτυξη των σχέσεών τους, καθώς και την επικείμενη συνάντηση του Έρντογαν στη Ρωσία.²⁷⁰ Αξίζει να αναφερθεί επίσης πως ακριβώς έπειτα από τις δηλώσεις του υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας, η Μόσχα απαγόρευσε την εισαγωγή φρούτων και κηπευτικών από την Τουρκία στη βάση της ανακάλυψης ιών σε αυτά.²⁷¹

Οι διαφωνίες ως προς την Κριμαία σχετίζονται με την προσπάθεια της Άγκυρας να περιορίσει τις τακτικές παραβίασης των δικαιωμάτων των Τατάρων της Κριμαίας από τη Μόσχα.²⁷² Η Ρωσία προσπαθεί γενικότερα να διαχειριστεί τον τουρκικό παράγοντα στην επικράτειά της και πιο συγκεκριμένα να μειώσει τα

Alınması Hakkındaki Soruya Cevabı”, 4 Σεπτεμβρίου 2021 https://www.mfa.gov.tr/sc_-37_-kirim-tatar-milli-meclis-birinci-baskan-yardimcisi-nariman-celal-in-gozaltina-alinmasi-hk-sc.tr.mfa.

²⁶⁸ Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Tanju Bilgiç’in Kırım’da Gerçekleştirilen Seçimler Hakkındaki Soruya Cevabı”, 20 Σεπτεμβρίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/sc_-40_-kirim-da-gerceklestirilen-secimler-hk-sc.tr.mfa.

²⁶⁹ TASS, “Russia regrets Turkey’s refusal to recognize Duma election results in Crimea — Kremlin”, 24 Σεπτεμβρίου 2021, <https://tass.com/politics/1340559>. Βλ. επίσης TASS, “Russia will never revise its stance on Crimea at all, insists Kremlin”, 21 Σεπτεμβρίου 2021, <https://tass.com/politics/1340585>.

²⁷⁰ TASS, “Erdogan’s Crimea statements don’t ruin prospects for his upcoming visit: Kremlin spokesman”, 26 Σεπτεμβρίου 2021, <https://tass.com/politics/1342583>.

²⁷¹ TASS, “Rosselkhoznadzor obnaruzhil virusy vo fruktakh i pomidorakh iz Turtsii, 24 Σεπτεμβρίου 2021, <https://tass.ru/ekonomika/12496193>.

²⁷² Τα περιστατικά σύλληψης Τατάρων της Κριμαίας αποτελεί μια συνήθης τακτική προς το σκοπό αυτό βλ. Yulia Gorbunova, “Russian Authorities Arrest Crimean Tatar Lawyer While Representing His Clients”, *Human Rights Watch*, 26 Οκτωβρίου 2021, <https://www.hrw.org/news/2021/10/26/russian-authorities-arrest-crimean-tatar-lawyer-while-representing-his-clients>.

πιθανά εργαλεία που μπορεί να χρησιμοποιήσει η Άγκυρα για να αυξήσει την επιρροή της ως προς αυτή. Η Τουρκία με τις αντιδράσεις τις αυτές κατορθώνει να τονώσει και να ενισχύσει τις σχέσεις της με την Ουκρανία, ενώ παράλληλα στρέφει την προσοχή του διεθνούς παράγοντα προς τη Μόσχα κατηγορώντας την, τόσο ως ένα κράτος που κατέχει ξένα εδάφη, όσο και ως μια χώρα που καταπατά τα δικαιώματα των μειονοτήτων της. Με την τακτική της αυτή, ωστόσο, δεν επιτυγχάνει τα επιθυμητά αποτελέσματα, καθώς οι επιλεκτικές οικονομικές κυρώσεις της Ρωσίας εκτός από συμβολικό χαρακτήρα, αποσκοπούν και στην μείωση των εισαγωγών από την Τουρκία, με την ταυτόχρονη ενίσχυση των εξαγωγών προς αυτή.

Οι αντιδικίες αυτές, ωστόσο, δεν αποτελούν ικανό παράγοντα επιδείνωσης της ρωσοτουρκικής συνεργασίας αν και αποτελούν ένδειξη της περίπλοκης σύμπραξης που έχουν οικοδομήσει, με έντονα χαρακτηριστικά ανταγωνισμού σε διάφορες περιφέρειες, αλλά και έναν ικανό πολιτικό διάλογο για τη διατήρηση της γενικότερης συνεργασίας τους.

3.5.2. Συνάντηση Έρντογαν-Πούτιν στο Σότσι

Στις 29 Σεπτεμβρίου πραγματοποιήθηκε η συνάντηση των Προέδρων της Τουρκίας και της Ρωσίας στο Σότσι της περιφέρειας Κρασνοντάρ.²⁷³ Διάφοροι αναλυτές τόνισαν πως απογοητευμένος ο Έρντογαν από το γεγονός πως δεν κατόρθωσε να συναντήσει τον Πρόεδρο των Η.Π.Α., με σκοπό να γεφυρώσει το χάσμα που έχει δημιουργηθεί, εναποθέτει τις ελπίδες του σε μια συνεννόηση με τον Πούτιν, ώστε να μειώσει τις τριβές σε διάφορα μέτωπα.²⁷⁴ Θέματα που βρέθηκαν εντός της ατζέντας ήταν το Συριακό, η Λιβύη, το Αφγανικό, ο Ν.

²⁷³ Προεδρία Ρωσικής Ομοσπονδίας, “Meeting with President of Turkey Recep Tayyip Erdogan”, 29 Σεπτεμβρίου 2021, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66800>.

²⁷⁴ Resul Serdar Atas, “Disappointed by the US, Turkey cautiously looks to Russia”, *Aljazeera*, 29 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/29/turkey-russia-us-erdogan-putin-summit-sochi>. Βλ. επίσης, Asli Aydintasbas, “Opinion: Erdogan is struggling with Biden. Now he has to make good with Putin”, *The Washington Post*, 29 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.washingtonpost.com/opinions/2021/09/29/erdogan-putin-biden-turkey-balancing-act/>.

Καύκασος, καθώς και οι γενικότερες διμερείς σχέσεις στα πεδία της οικονομίας, της ενέργειας και της ασφάλειας.²⁷⁵

Η συνάντηση διήρκησε 2 ώρες και 45 λεπτά και δεν υπήρξε κοινή συνέντευξη Τύπου των δύο Προέδρων μετά το πέρας αυτής. Αυτό υποδηλώνει πως η συνάντηση δεν είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα για τον Έρντογαν. Παράλληλα, ένα ακόμη στοιχείο που υποδηλώνει τη βαρύτητα που έδωσε το Κρεμλίνο στη συνάντηση αυτή, προκύπτει από την υποδοχή που έτυχε ο Τούρκος Πρόεδρος στο αεροδρόμιο. Στην υποδοχή του Έρντογαν δεν παρίσταντο υψηλά ιστάμενοι Ρώσοι αξιωματούχοι, αλλά ο αναπληρωτής κυβερνήτης της περιφέρειας του Κρασνοντάρ, ο Δήμαρχος του Σότσι, ο επικεφαλής της Διεύθυνσης Πρωτοκόλλου του Ρωσικού Υπουργείου Εξωτερικών και προσωπικό της Τουρκικής Πρεσβείας.²⁷⁶ Τέλος, δεν πέρασε απαρατήρητη η απουσία του υπουργού Εξωτερικών της χώρας, Μ. Τσαβούσογλου, καθώς και του υπουργού Εθνικής Αμύνης Χ. Ακάρ από την ακολουθία του Έρντογαν. Ο Πρόεδρος της Τουρκίας είχε μαζί του τον αρχηγό των Τουρκικών Μυστικών Υπηρεσιών Χ. Φιντάν, τον εκπρόσωπο Τύπο και τον Επικεφαλής της Διεύθυνσης Επικοινωνίας της Προεδρίας.²⁷⁷

3.5.2.1. Το ζήτημα της Συρίας και της Ιντλίμπ

Αν και η κατάσταση στη βόρεια Συρία -και ιδιαίτερα στην επαρχία Ιντλίμπ- αποτέλεσε ένα από τα κυριότερα ζητήματα που απασχόλησαν τη συνάντηση του Ρ.Τ. Έρντογαν με το Ρώσο Πρόεδρο, οι πληροφορίες που έγιναν γνωστές σχετικά

²⁷⁵ Προεδρία Τουρκικής Δημοκρατίας, “Sayın Cumhurbaşkanımızın Rusya Federasyonu’nu Ziyaretlerine İlişkin Basın Açıklaması”, 28 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/130718/sayin-cumhurbaskanimizin-rusya-federasyonu-nu-ziyaretlerine-iliskin-basin-aciklamasi>. Βλ επίσης, Προεδρία Ρωσικής Ομοσπονδίας, “On September 29, Sochi will host talks between Vladimir Putin and President of Turkey Recep Tayyip Erdogan”, 29 Σεπτεμβρίου 2021, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66789>.

²⁷⁶ Προεδρία Τουρκικής Δημοκρατίας, “<https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/130726/president-erdogan-in-russia>”, 29 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/130726/president-erdogan-in-russia>.

²⁷⁷ Metin Gurcan, “Erdogan's personalized diplomacy with Putin may have been point of Sochi summit”, *Al-Monitor*, 30 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/erdogans-personalized-diplomacy-putin-may-have-been-point-sochi-summit>.

με τα αποτελέσματα αυτής ήταν εξαιρετικά περιορισμένες και δεν μαρτυρούν την επίτευξη κάποιας ουσιαστικής συμφωνίας ή συντονισμού μεταξύ των δύο.

Στη διάρκεια της επιστροφής του από το Σότσι, ο Πρόεδρος Έρντογαν δήλωσε ότι κατάφερε να συζητήσει με τον ομόλογό του την εύρεση μιας «μόνιμης, οριστικής και βιώσιμης λύσης» για την κατάσταση στη Συρία και ότι αμφότερες οι πλευρές συμφώνησαν να συνεχίσουν τις προσπάθειες συντονισμού στα επίπεδα της ηγεσίας, των υπουργείων Αμύνης και των υπηρεσιών πληροφοριών.²⁷⁸ Παρόλ' αυτά, εν αντιθέσει με όσα διεμήνυαν Τούρκοι αξιωματούχοι κατά το διάστημα που προηγήθηκε της κρίσιμης συνάντησης, η πραγματικότητα απέδειξε ότι ο Τούρκος Πρόεδρος δεν ήταν σε θέση να αποσπάσει από το Κρεμλίνο εγγυήσεις για τον τερματισμό των επιθέσεων σε βάρος των Τ.Ε.Δ. και της ένοπλης αντιπολίτευσης στο Ιντλίμπ, οι οποίες κλιμακώθηκαν ξανά τις ημέρες που ακολούθησαν.²⁷⁹

Η απουσία ουσιαστικού αποτελέσματος από τις συζητήσεις γύρω από το Συριακό δεν προμηνύουν θετικές εξελίξεις για τη θέση της Τουρκίας στη βορειοδυτική Συρία, καθώς οι επιθέσεις εναντίον της αναμένεται να συνεχιστούν το επόμενο διάστημα. Οι επιθέσεις αυτές αξιοποιούνται από τη Μόσχα ως ένα μέσο άσκησης πίεσης προκειμένου να οδηγηθεί η Άγκυρα να προβεί σε παραχωρήσεις στο μέτωπο του Συριακού, επιτρέποντας στο καθεστώς Άσαντ να επεκτείνει τον έλεγχό του στη βορειοδυτική Συρία. Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να παρατηρηθεί ότι οι κινήσεις της Ρωσίας παραμένουν προσεκτικές, με σκοπό να αποφευχθεί κατά το δυνατό η πρόκληση σημαντικού πλήγματος στην πρόοδο που έχει επιτευχθεί στις ρωσο-τουρκικές σχέσεις.

3.5.2.2. Τα ζητήματα της Λιβύης, του Αφγανιστάν και του Καυκάσου

Από τις δηλώσεις που έκαναν αργότερα οι αρχηγοί των κρατών ελάχιστα έκαναν αναφορά στη Λιβύη, το Αφγανιστάν και τον Καύκασο. Ίσως να μπορούσε να

²⁷⁸ Reuters, "Turkey, Russia to continue working to solve problems in Syria's Idlib -NTV", 30 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-russia-continue-working-solve-problems-syrias-idlib-ntv-2021-09-30/?rpc=401&>.

²⁷⁹ Fehim Tastekin, "Erdogan-Putin summit highlights Turkey's fragile balancing act", *Al-Monitor*, 29 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/erdogan-limps-away-putin-meeting>

διακριθεί η περίπτωση του Καυκάσου, όπου ο Πούτιν δήλωσε πως «η συνεργασία στο ρωσοτουρκικό κοινό παρατηρητήριο στο Ορεινό Καραμπάχ συνεχίζεται. Η συνεργασία αυτή αποτελεί σημαντική εγγύηση για τη σταθερότητα στην περιοχή».²⁸⁰

Το γεγονός πως δεν έγινε ιδιαίτερη μνεία στα ζητήματα αυτά εξηγείται από τη σύντομη διάρκεια της συζήτησης και την σημαντικότητα άλλων θεματικών στην ατζέντα όπως το Συριακό και το ενεργειακό.

3.5.2.3. Θέματα οικονομίας και ενέργειας

Στο πεδίο της οικονομίας οι ηγέτες των κρατών τόνισαν την επιθυμία τους για συνέχιση των υπαρχόντων εγχειρημάτων όπως π.χ. το πυρηνικό εργοστάσιο στο Άκουγιου, καθώς και την ενίσχυση των δεσμών στο πεδίο του τουρισμού και του εμπορίου.²⁸¹ Συζητήθηκε επίσης και η πιθανή από κοινού κατασκευή δύο επιπρόσθετων πυρηνικών εργοστασίων.²⁸²

Ένα κρίσιμο πεδίο για το οποίο επιθυμεί ο Έρντογαν να βρει σύντομα λύση είναι το ενεργειακό. Με τα συμβόλαια που είχε με τη Μόσχα για την εισαγωγή υδρογονανθράκων να πλησιάζουν στο τέλος τους με το πέρας του έτους, ο Πρόεδρος της Τουρκίας επιχείρησε να βρει κάποια λύση και στο ζήτημα αυτό. Ωστόσο, η αύξηση των ενεργειακών τιμών που έχει παρατηρηθεί τον τελευταίο καιρό δεν προσφέρει το πλεονέκτημα στην Άγκυρα για τις διαπραγματεύσεις

²⁸⁰ NewsAm, “Putin: Russian-Turkish ceasefire monitoring center on Armenian-Azerbaijani border is guarantee for regional stability”, 29 Σεπτεμβρίου 2021, <https://news.am/eng/news/665085.html>.

²⁸¹ Προεδρία Τουρκικής Δημοκρατίας, “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Rusya Devlet Başkanı Putin ile bir araya geldi”, 29 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/130728/cumhurbaskani-erdogan-rusya-devlet-baskani-putin-ile-bir-araya-geldi>. Βλ επίσης, Προεδρία Ρωσικής Ομοσπονδίας, “Meeting with President of Turkey Recep Tayyip Erdogan”, 29 Σεπτεμβρίου 2021, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66800>.

²⁸² Hurriyet Daily News, “Erdoğan, Putin discuss warplanes, submarine cooperation”, 30 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.hurriyetcailynews.com/erdogan-putin-discuss-warplanes-submarine-cooperation-168266>.

αυτές.²⁸³ Δεν υπήρξαν συγκεκριμένες δηλώσεις ως προς αυτό το ζήτημα, πράγμα που αναδεικνύει ότι ο Έρντογαν δεν κατόρθωσε να καταλήξει σε κάποια συναίνεση με τον Πούτιν στο εν λόγω ζήτημα. Η θεματική αυτή ωστόσο αποτελεί ένα κρίσιμο πεδίο στο οποίο η Άγκυρα επιχειρεί να βρει κάποια άμεση λύση, καθώς πιθανές αυξήσεις σε μεγάλο βαθμό στις τιμές εν μέσω χειμώνα θα πλήξουν έτι περισσότερο τη δημοτικότητα της κυβέρνησης.

3.5.2.4. Ζητήματα συνεργασίας στα θέματα ασφάλειας

Στο πεδίο της ασφάλειας και της αμυντικής συνεργασίας συζητήθηκαν ζητήματα όπως η απόκτηση επιπρόσθετων συστημάτων S-400 και η συνεργασία των αμυντικών βιομηχανιών αμφοτέρων χωρών στα πεδία των μηχανών αεροσκαφών, αεροσκαφών καθώς και υποβρυχίων.²⁸⁴

Αν και τον τελευταίο καιρό η αγορά των S-400 αναφερόταν συχνά από διάφορους επίσημους και ανεπίσημους διαύλους, οι δηλώσεις σε σχέση με αυτήν έγιναν περισσότερο έντονες την αμέσως επόμενη ημέρα από την αποτυχημένη προσπάθεια συνάντησης του Έρντογαν με τον Πρόεδρο Μπάιντεν. Σε δηλώσεις του ο Έρντογαν ανέφερε πως «κανείς δεν είναι ικανός να παρέμβει σε σχέση με το τι αμυντικά συστήματα θα αποκτήσουμε, από ποιο κράτος και σε τι επίπεδο [...] εμείς είμαστε οι μόνοι που μπορούμε να λάβουμε αυτές τις αποφάσεις».²⁸⁵ Οι αναφορές αυτές αποτελούν μια διπλωματική κίνηση παραπλάνησης μέσω της οποίας ο Πρόεδρος της Τουρκίας επιχειρεί να παρουσιάσει την Άγκυρα ως ένα κράτος με εναλλακτικές πηγές απόκτησης οπλικών συστημάτων, καθώς και σύναψης συνεργασιών στον τομέα της ασφάλειας. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσονται και οι μετέπειτα δηλώσεις του σχετικά με τη συνεργασία Άγκυρας – Μόσχας στο πεδίο

²⁸³ Fehim Tastekin, “Erdogan-Putin summit highlights Turkey's fragile balancing act”, Al-Monitor, 29 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/erdogan-limps-away-putin-meeting>.

²⁸⁴ Hurriyet Daily News, “Erdogan, Putin discuss warplanes, submarine cooperation”, 30 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.hurriyetaidailynews.com/erdogan-putin-discuss-warplanes-submarine-cooperation-168266>.

²⁸⁵ Alarabiya News, “Turkey's Erdogan vows to proceed with new S-400 delivery from Russia”, 25 Σεπτεμβρίου 2021, <https://english.alarabiya.net/News/world/2021/09/25/Turkey-s-Erdogan-vows-to-proceed-with-new-S-400-delivery-from-Russia>.

της αμυντικής βιομηχανίας με την πιθανότητα συμπαραγωγής αεροσκαφών, μηχανών για αεροσκάφη, και υποβρυχίων.²⁸⁶

Τα λεγόμενα του Έρντογαν έχουν δύο παραλήπτες. Ο ένας είναι η εσωτερική πολιτική σκηνή της Τουρκίας με στόχο την ανάδειξη της χώρας ως μια δύναμη που συνεργάζεται σχεδόν σε ίσο επίπεδο με τη Ρωσία. Αποκτώντας τη δυνατότητα να κερδίσει τεκνογνωσία σε κρίσιμα ζητήματα αμυντικής βιομηχανίας, ο Πρόεδρος της Τουρκίας φαίνεται ως το άτομο που μπορεί να πραγματοποιήσει με μια μεγάλη δύναμη προασπίζοντας τα εθνικά συμφέροντα του κράτους. Δεύτερος παραλήπτης αποτελούν τα κράτη της Δύσης. Έχοντας τη δυνατότητα η Τουρκία να διαπραγματευτεί και να αποκτήσει τα όσα επιθυμεί και από εναλλακτικούς παρόχους, όπως η Ρωσία, φέρεται να μην εξαρτάται από τις Δυτικές δυνάμεις για τις ανάγκες ασφαλείας της. Η προσπάθεια αυτή παραπλάνησης, όμως, δεν έχει ευοδωθεί, καθώς οι δυνάμεις της Δύσης παρακολουθούν το διαπραγματευτικό παιχνίδι που επιχειρεί να παίξει η Τουρκία.

Η πραγματικότητα απέχει αρκετά από τα στοιχεία που επιθυμεί να αναδείξει ο Πρόεδρος της Τουρκίας. Έως αυτή τη στιγμή κάθε συνεργασία με τη Μόσχα σε κρίσιμους τομείς όπως τα πυρηνικά ή τα οπλικά συστήματα των S-400, φαίνεται ότι δημιουργούν περισσότερα προβλήματα στη χώρα, παρά λύσεις. Αν και μεσοπρόθεσμα η Άγκυρα αποκτά ένα πιθανό διαπραγματευτικό χαρτί με τους Δυτικούς, μακροπρόθεσμα προσδέεται στο άρμα της Μόσχας δίχως τις απαραίτητες εγγυήσεις ή τη δυνατότητα ασφαλούς υπαναχώρησης.

3.6. Σχέσεις με Η.Π.Α.

3.6.1. Συνάντηση Έρντογαν-Μπάιντεν στη Σύνοδο των G20 και τα F-16

Ο Τούρκος Πρόεδρος Ρ.Τ. Έρντογαν είχε συνάντηση με τον Αμερικανό Πρόεδρο, Τζο Μπάιντεν, στις 31 Οκτωβρίου στο πλαίσιο της Συνόδου Κορυφής των G20 στη Ρώμη. Παρόντες στη συνάντηση 1 ώρα και 10 λεπτών ήταν και οι υπουργοί

²⁸⁶ Selcan Hacaoglu & First Kozok, “Erdogan Discussed Warplane, Submarine Cooperation With Putin”, *Bloomberg*, 30 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-09-30/erdogan-says-talked-warplane-submarine-cooperation-with-putin>.

Εξωτερικών των δύο χωρών. Τα θέματα συζήτησης περιλάμβαναν την πολιτική διαδικασία στη Συρία, την αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας σε Αφγανούς σε ανάγκη, τις προεδρικές εκλογές στη Λιβύη, την κατάσταση στην Ανατολική Μεσόγειο και το Νότιο Καύκασο. Η αμερικανική πλευρά εξέφρασε τις ανησυχίες της για την κατοχή του ρωσικού αντιαεροπορικού και αντιπυραυλικού οπλικού συστήματος S-400 από πλευράς Τουρκίας και τόνισε τη σημασία των ισχυρών δημοκρατικών θεσμών, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου.²⁸⁷ Η ανακοίνωση της τουρκικής Προεδρίας εστίασε στη θετική ατμόσφαιρα των συζητήσεων, αναφέροντας πως οι δύο ηγέτες συμφώνησαν στο σχηματισμό ενός κοινού μηχανισμού, κατόπιν της αμοιβαίας επιθυμίας για περαιτέρω ενίσχυση των αμερικανοτουρκικών σχέσεων, πως συζητήθηκαν κοινά βήματα για την αύξηση του διμερούς όγκου εμπορίου και πως υπογραμμίστηκε η βάση της στρατηγικής συνεργασίας και της συμμαχίας του NATO.²⁸⁸

Κεντρικό σημείο των συνομιλιών ήταν το τουρκικό αίτημα για την αγορά 40 μαχητικών αεροσκαφών F-16 Block 70/72 της Lockheed Martin και τον εκσυγχρονισμό 80 τεμαχίων των εν ενεργεία F-16 του τουρκικού στόλου.²⁸⁹ Το ζήτημα των F-16 προέκυψε προσφάτως με τον Τούρκο Πρόεδρο να ισχυρίζεται πως αποτελεί αίτημα της Ουάσινγκτον,²⁹⁰ αλλά με τον εκπρόσωπο του Αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών να απορρίπτει αυτούς τους ισχυρισμούς.²⁹¹

²⁸⁷ *Λευκός Οίκος*, “Readout of President Biden’s Meeting with President Recep Tayyip Erdogan of Turkey”, 31 Οκτωβρίου 2021, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/10/31/readout-of-president-bidens-meeting-with-president-recep-tayyip-erdogan-of-turkey/>

²⁸⁸ *Προεδρία της Τουρκικής Δημοκρατίας*, “President Erdoğan meets with U.S. President Biden”, 31 Οκτωβρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/132250/president-erdogan-meets-with-us-president-biden>

²⁸⁹ Humeyra Pamuk και Mike Stone, “Turkey asks U.S. to buy 40 F-16 jets to upgrade Air Force –sources”, *Reuters*, 8 Οκτωβρίου 2021, https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-seeks-40-f-16-jets-upgrade-air-force-sources-2021-10-07/?utm_campaign=Turkey%20recap&utm_medium=email&utm_source=Revue%20newsletter

²⁹⁰ *Η Καθημερινή*, «Νέο άνοιγμα Ερντογάν στις ΗΠΑ», 17 Οκτωβρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/world/561544531/erntogan-oi-ipa-mas-proteinan-f-16-se-antallagma-gia-toys-f-35/>

²⁹¹ Selcan Hacaoglu, “U.S. Denies Making Any Financing Offers on Turkey’s F-16 Request”, *Bloomberg*, 19 Οκτωβρίου 2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-10-19/u-s-denies-making-any-financing-offers-on-turkey-s-f-16-request>

Το συγκεκριμένο αίτημα αποτελεί συνέχεια των τουρκικών προσπαθειών για την εξεύρεση άμεσων ή έμμεσων τρόπων αποζημίωσης για τη δαπάνη ύψους 1,4\$ δις για τη συμμετοχή της Τουρκίας στο εξοπλιστικό πρόγραμμα των F-35, από το οποίο διαγράφηκε το 2019. Το πρόγραμμα εκσυγχρονισμού των τουρκικών F-16 κοστολογείται στα 6\$ δις, με μερίδα του τουρκικού Τύπου να διατείνεται πως η κυβέρνηση Μπάιντεν την υποστηρίζει.²⁹² Μετά τη συνάντησή τους, ο Ρ.Τ. Έρντογαν ισχυρίστηκε πως ο Αμερικανός Πρόεδρος εμφάνισε «θετική διάθεση» στην προοπτική πώλησης των μαχητικών αεροσκαφών F-16,²⁹³ ενώ δημοσιεύματα του διεθνούς Τύπου αναφέρουν πως ο Τζο Μπάιντεν μετέφερε στον Τούρκο ομόλογό του πως μια τέτοια πώληση θα πρέπει να λάβει την έγκριση του αμερικανικού Κογκρέσου.²⁹⁴ Ένα τέτοιο ενδεχόμενο, αυτή τη χρονική περίοδο, δε φαίνεται να συγκεντρώνει πολλές πιθανότητες, λόγω της αρνητικής προδιάθεσης του αμερικανικού κογκρέσου προς την Τουρκία. Ως αντίδραση στα δημοσιεύματα του διεθνούς Τύπου για το τουρκικό αίτημα των F-16, βουλευτές του Κογκρέσου απέστειλαν διακομματική επιστολή στον Πρόεδρο Μπάιντεν και τον υπουργό Εξωτερικών Άντονι Μπλίνκεν για την αποτροπή ενδεχόμενης πώλησης νέων αεροσκαφών F-16 και πακέτων εκσυγχρονισμού.²⁹⁵ Αυτή η επιστολή φαίνεται να χαίρει της υποστήριξης οργανώσεων που πρόσκεινται στα λόμπι Ελλάδας, Αρμενίας, Ισραήλ, Κούρδων, αλλά και της Ινδίας, μέσω του Ινδοαμερικανικού Ιδρύματος (Hindu American Foundation).²⁹⁶

²⁹² *Daily Sabah*, “Biden administration reportedly backs Turkey’s \$6B F-16 deal request”, 12 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/defense/biden-administration-reportedly-backs-turkeys-6b-f-16-deal-request>

²⁹³ Merve Aydogan, “Biden showed 'positive attitude' regarding F-16 jets: Turkish president”, *Πρακτορείο Ανατολή*, 31 Οκτωβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/europe/biden-showed-positive-attitude-regarding-f-16-jets-turkish-president/2408271>

²⁹⁴ *Middle East Eye*, “US-Turkey: Biden says Erdogan's request for F-16s has to go through process”, 31 Οκτωβρίου 2021, <https://www.middleeasteye.net/news/us-turkey-ties-biden-erdogan-f-16-process-talks>

²⁹⁵ Patricia Zengerle, “U.S. lawmakers express concern over reports of potential Turkey F-16 purchase”, *Reuters*, 27 Οκτωβρίου 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/us-lawmakers-express-concern-over-reports-potential-turkey-f-16-purchase-2021-10-26/>

²⁹⁶ *Yeni Safak*, “Hindistan anti Türk lobiye katıldı”, 30 Οκτωβρίου 2021, https://www.yenisafak.com/dunya/hindistan-anti-turk-lobiye-katildi-3709320?fbclid=IwAR1R_tqv7lXrcng5yGTSGDqwG5_aPVIVaj90gFEhaXEXeIpdqdYmPebSmU

Το συγκεκριμένο τουρκικό αίτημα για τα F-16 αποσκοπεί στην κινητοποίηση της αμερικανικής αμυντικής βιομηχανίας, η οποία θα μπορούσε δυνητικά να κάμψει τις αντιστάσεις και τις πιέσεις της αμερικανικής κυβέρνησης και του Κογκρέσου απέναντι στην Τουρκία. Σε αυτές τις προσπάθειες, η Τουρκία δεν αποφεύγει τις προκλήσεις και τους τακτικισμούς για την άσκηση πιέσεων προς την αμερικανική πλευρά. Κατά τη διάρκεια του διμήνου, η τουρκική ηγεσία συνέχισε να διατείνεται πως οι Η.Π.Α. θα πρέπει να αποδεχτούν το γεγονός πως η Άγκυρα διαθέτει στην κατοχή της πυραύλους S-400.²⁹⁷ Ο Ρ.Τ. Έρντογαν σε συνέντευξή του στο αμερικανικό δίκτυο CBS ανέφερε την πρόθεση της Τουρκίας να προχωρήσει σε νέα παραγγελία για S-400 από τη Ρωσία,²⁹⁸ τη στιγμή που η ρωσική εταιρεία εισαγωγών/εξαγωγών προϊόντων άμυνας *Rosoboronexport* αναμένει την ολοκλήρωση ενός 2^{ου} συμβολαίου για εξαγωγές S-400 προς την Τουρκία μέχρι το τέλος του έτους.²⁹⁹ Οι Η.Π.Α. τηρούν μια ξεκάθαρη στάση προς αυτά τα σενάρια, δηλώνοντας πως σε περίπτωση υλοποίησής τους, η Τουρκία θα γίνει στόχος νέου πακέτου κυρώσεων.³⁰⁰

Επιπροσθέτως, η Άγκυρα θέτει στο τραπέζι των συνομιλιών νέες και παλαιές προτάσεις της για την κάμψη των αμερικανικών πιέσεων. Ο Μεβλούτ Τσαβούσογλου επανέλαβε την πρόθεση της Άγκυρας να στραφεί στην αγορά Patriot, εφόσον το εγκρίνει το αμερικανικό Κογκρέσο.³⁰¹ Πριν από τη συνάντηση Μπάιντεν- Έρντογαν, ο Τσαβούσογλου είχε ισχυριστεί πως «αν οι Η.Π.Α. δε θέλουν να επιλυθεί το θέμα των F-35 ή αν το Κογκρέσο το εμποδίσει, τότε η Τουρκία θα

²⁹⁷ *Bianet*, “Foreign minister: Turkey may buy Patriot missiles if allowed by US Congress”, 8 Σεπτεμβρίου 2021, <https://m.bianet.org/english/world/249949-foreign-minister-turkey-may-buy-patriot-missiles-if-allowed-by-us-congress>

²⁹⁸ *CBS News*, “Transcript: Turkish President Recep Tayyip Erdoğan on “Face the Nation,” September 26, 2021”, 26 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.cbsnews.com/news/transcript-turkish-president-recep-tayyip-erdogan-face-the-nation-09-26-2021/>

²⁹⁹ Πρακτορείο TASS, “Rosoboronexport expects another contract on S-400 shipment to Turkey to be inked this year”, 25 Αυγούστου 2021, <https://tass.com/defense/1329881>

³⁰⁰ *Kathimerini*, “US warns of more sanctions against Turkey over S-400”, 27 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.ekathimerini.com/news/1168614/us-warns-of-more-sanctions-against-turkey-over-s-400/>

³⁰¹ *Bianet*, “Foreign minister: Turkey may buy Patriot missiles if allowed by US Congress”, 8 Σεπτεμβρίου 2021, <https://m.bianet.org/english/world/249949-foreign-minister-turkey-may-buy-patriot-missiles-if-allowed-by-us-congress>

σκεφτεί άλλες επιλογές, όπως τα Su-35 ή τα Su-57».³⁰² Παρότι, οι συγκεκριμένες δηλώσεις είχαν πραγματοποιηθεί με σκοπό την άσκηση πιέσεων ενόψει της συνάντησης των δύο ηγετών στη Ρώμη, η ρητορική του Τσαβούσογλου επιρρίπτει δυνητικές ευθύνες προς την Ουάσινγκτον, σε περίπτωση που η Άγκυρα στραφεί ξανά προς τη Μόσχα για την κάλυψη των εξοπλιστικών της αναγκών. Η Άγκυρα χρησιμοποιεί κατ'εξακολούθησιν το διπλωματικό χαρτί της Μόσχας στις συνδιαλλαγές της με τις Η.Π.Α., λειτουργώντας συμπληρωματικά στην έμφαση της τουρκικής ηγεσίας στο θέμα της ανεξαρτησίας για τις αποφάσεις στα ζητήματα εξοπλισμών. Παρόλα αυτά, το συγκεκριμένο ρητορικό σχήμα αποτελεί επανάληψη της τουρκικής στρατηγικής απολογίας στην κριτική που της ασκείται για την αγορά των S-400 και πως αυτή ήταν μονόδρομος, εξαιτίας της μη πώλησης των πυραύλων Patriot από τις Η.Π.Α..

Πέραν των συζητήσεων επί των τουρκικών εξοπλισμών, οι δύο ηγέτες συζήτησαν τόσο το θέμα του Αφγανιστάν, όσο και τις εξελίξεις στη Συρία. Από τη μία πλευρά, το ζήτημα του Αφγανιστάν αποτέλεσε το βασικό πυλώνα για τη μερική αναθέρμανση των διμερών αμερικανοτουρκικών σχέσεων, με τις ηγεσίες των δύο κρατών να παρουσιάζονται ευγνώμονες για την εξαιρετική τους συνεργασία στο θέμα του αεροδρομίου της Καμπούλ.³⁰³ Από την άλλη πλευρά, το συριακό υπήρξε σημείο αντιπαράθεσης και αμοιβαίων κατηγοριών από τις δύο πλευρές κατά τη διάρκεια του διμήνου. Η τουρκική ηγεσία συνέχισε τις κατηγορίες της προς τις Η.Π.Α. για τη στήριξη της προς τις κουρδικές οργανώσεις στη Συρία, τις οποίες η Άγκυρα αντιλαμβάνεται ως τρομοκρατικές.³⁰⁴ Στις κατηγορίες απάντησε ο Πρόεδρος Μπάιντεν με νέες κατηγορίες κατά των τουρκικών ενεργειών και επιθέσεων στη βορειοανατολική Συρία, οι οποίες «υπονομεύουν την ειρήνη,

³⁰² *Hurriyet Daily News*, “US should deliver F-35s we paid for: Turkish FM”, 28 Οκτωβρίου 2021, <https://www.hurriyetdailynews.com/us-should-deliver-f-35s-we-paid-for-turkish-fm-168945>

³⁰³ *Daily Sabah*, “US, Turkey continue to work on Afghanistan, regional issues”, 22 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/us-turkey-continue-to-work-on-afghanistan-regional-issues>

³⁰⁴ Dilara Hamit, “Turkey seeks amicable relations with NATO ally US, not hostile: President”, *Πρακτορείο Ανατολή*, 23 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/politics/turkey-seeks-amicable-relations-with-nato-ally-us-not-hostile-president/2373318>

ασφάλεια και σταθερότητα στην περιοχή» και αποτελούν «απειλή για την εθνική ασφάλεια και εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α.».³⁰⁵

Συμπερασματικά, το τελευταίο δίμηνο υπήρξε διάστημα διακυμάνσεων στις αμερικανοτουρκικές σχέσεις. Οι συνδιαλλαγές των δύο χωρών καταλήγουν να θερμαίνονται σε επιμέρους τομείς, όπως η συνεργασία στο Αφγανιστάν, αλλά και να παραμένουν ψυχρές σε ζητήματα όπως οι τουρκικοί εξοπλισμοί και η Συρία. Η Άγκυρα προσπαθεί να κατευνάσει την αμερικανική σκληρή στάση στο θέμα των εξοπλισμών της, με την πρόταση για τα F-16 να αποτελεί το πιο πρόσφατο εύρημα που αναμένεται να απασχολήσει το επόμενο διάστημα. Παρόλ' αυτά, η τουρκική στρατηγική, που επιδιώκει την ευελιξία μεταξύ Ρωσίας και Η.Π.Α., φαίνεται να επαναλαμβάνει τα ίδια βήματα με το παρελθόν και την ανακοίνωση της παραγγελίας για τους S-400, που στη συνέχεια οδήγησε στη διαγραφή της Τουρκίας από το πρόγραμμα των F-35 και την επιβολή των αμερικανικών κυρώσεων στο πλαίσιο του Νόμου για την Αντιμετώπιση των Αντιπάλων της Αμερικής διά των Κυρώσεων (CAATSA).³⁰⁶

3.6.2. Επίσκεψη Έρντογαν στη Νέα Υόρκη

Ο Τούρκος Πρόεδρος επισκέφθηκε τη Νέα Υόρκη κατά το διάστημα 20 – 22 Σεπτεμβρίου, με αφορμή την 76^η Σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε.. Κατά την παρουσία του εκεί, ο Τούρκος Πρόεδρος προχώρησε σε μια σειρά από πολυάριθμες συναντήσεις με το γ.γ. του Ο.Η.Ε. Αντόνιο Γκουτέρες³⁰⁷ και ομολόγους του άλλων κρατών, όπως π.χ. το Ηνωμένο Βασίλειο, η Πολωνία και η

³⁰⁵ Λευκός Οίκος, “Letter to the Speaker of the House of Representatives and the President of the Senate on the Continuation of the National Emergency with Respect to the Situation in and in Relation to Syria”, 7 Οκτωβρίου 2021, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/10/07/letter-to-the-speaker-of-the-house-of-representatives-and-the-president-of-the-senate-on-the-continuation-of-the-national-emergency-with-respect-to-the-situation-in-and-in-relation-to-syria/>

³⁰⁶ U.S. Embassy & Consulate in Greece, “The United States Sanctions Turkey Under CAATSA 231”, Press Statement, 14 Δεκεμβρίου 2020. <https://gr.usembassy.gov/the-united-states-sanctions-turkey-under-caatsa-231/>

³⁰⁷ Servet Gunerigok, “Turkish president meets UN chief at Turkevi Center in New York”, Πρακτορείο Ανατολή, 20 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkish-president-meets-un-chief-at-turkevi-center-in-new-york/2369983>

Κροατία, εγκαινίασε το νεόκτιστο ουρανοξύστη -36 ορόφων- στο Μανχάταν που θα φιλοξενεί τη μόνιμη αντιπροσωπεία της Τουρκίας στον Ο.Η.Ε., το τουρκικό προξενείο και τα γραφεία της διπλωματικής αποστολής του ψευδοκράτους.³⁰⁸ Επιπρόσθετα, ο Τούρκος Πρόεδρος συνάντησε εκπροσώπους τουρκικών και μουσουλμανικών οργανώσεων,³⁰⁹ συναντήθηκε και συνομίλησε με αμερικανούς επιχειρηματίες,³¹⁰ έδωσε ομιλία από το βήμα της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε. και παρουσίασε το νέο του βιβλίο με τίτλο «Ένας πιο δίκαιος κόσμος είναι πιθανός» (A Fairer World Is Possible).³¹¹

Η παρουσία του Τούρκου Προέδρου στη Νέα Υόρκη εστίασε σε μια σειρά από τομείς με κάποιους από τους σημαντικότερους να είναι: α) η ισλαμοφοβία, β) η οικονομία, γ) η μετανάστευση, και δ) η δικαιοσύνη. Αναλυτικότερα:

α) Ενώπιον των παρευρισκομένων στο Συνέδριο της 20^{ης} Σεπτεμβρίου, που έφερε τον ίδιο τίτλο με το νέο του βιβλίο, ο Έρντογαν εστίασε στο φαινόμενο της ισλαμοφοβίας και πως αυτό έχει «μετατραπεί σε μια καταστρεπτική τάση που απειλεί την ειρήνη», παρουσιάζοντάς το ως έναν «ιό», που είναι «πιο καταστροφικός, πιο φονικός και πιο ύπουλος από τον COVID-19». Παράλληλα άσκησε κριτική στον ιδεολογικό φανατισμό κατά των μουσουλμάνων στις χώρες της Δύσης, εξισώνοντάς τον με αυτόν του ISIS/DAESH.³¹² Η συγκεκριμένη ρητορική λειτουργεί συμπληρωματικά στις νεοοθωμανικές αξιώσεις της τουρκικής

³⁰⁸ Ken Moriyasu και Sinan Tavsan, “Erdogan opens Turkish skyscraper with Ottoman influence in heart of N.Y.”, *Nikkei Asia*, 21 Σεπτεμβρίου 2021, <https://asia.nikkei.com/Politics/Erdogan-opens-Turkish-skyscraper-with-Ottoman-influence-in-heart-of-N.Y>

³⁰⁹ *Yeni Safak*, “Erdogan is the leader of the whole Muslim world, says American imam”, 21 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.yenisafak.com/en/video-gallery/news/erdogan-is-the-leader-of-the-whole-muslim-world-says-american-imam-3580679>

³¹⁰ *Hurriyet Daily News*, “Erdogan calls on US businesspeople to believe in Turkey’s potential”, 21 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.hurriyetcailynews.com/turkey-us-economic-ties-should-reach-full-potential-erdogan-168027>

³¹¹ *Daily Sabah*, “Erdogan to present his book to world leaders at UNGA meeting”, 17 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/erdogan-to-present-his-book-to-world-leaders-at-unga-meeting>

³¹² *Προεδρία της Τουρκικής Δημοκρατίας*, “Islamophobia and xenophobia have turned into a destructive trend which threatens social peace”, 20 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/130574/-islamophobia-and-xenophobia-have-turned-into-a-destructive-trend-which-threatens-social-peace->

ηγεσίας για ανάδειξή της σε ηγέτιδα δύναμη στον ισλαμικό κόσμο και προστάτιδα των απανταχού Μουσουλμάνων. Ταυτόχρονα, η αντι-δυτική ρητορική αναδεικνύει, επίσης, την όλο και εντονότερη διόγκωση του χάσματος ανάμεσα σε Τουρκία και Δύση.

β) Η οικονομία υπήρξε ένας ακόμη σημαντικός τομέας, στον οποίο έδωσε έμφαση ο Τούρκος Πρόεδρος κατά την παρουσία του στη Νέα Υόρκη. Μιλώντας ενώπιον μελών του επιχειρηματικού κόσμου των Η.Π.Α., ο Έρντογαν έδωσε έμφαση στις αμερικανοτουρκικές σχέσεις λέγοντας πως οι δύο χώρες είναι «ισχυροί στρατηγικοί συνεργάτες», πως έχουν σημαντικές ευκαιρίες για συνεργασία σε μια σειρά από τομείς και πως αμοιβαία επιθυμία των κυβερνήσεων των δύο κρατών είναι η ενίσχυση του διμερούς όγκου εμπορίου.³¹³ Παράλληλα, ζήτησε να δείξουν την «εμπιστοσύνη» τους στην Τουρκία, διαβεβαιώνοντάς τους πως η τουρκική κυβέρνηση θα συνεχίσει να εργάζεται για την ολοκλήρωση των μεταρρυθμίσεων του «Σχεδίου Δράσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα» και το «Πρόγραμμα Οικονομικών Μεταρρυθμίσεων» του Μαρτίου.³¹⁴ Παρότι ο Έρντογαν εκθείασε τις επιδόσεις της Τουρκίας σε μια σειρά από οικονομικούς δείκτες, η στάση του προς τους αμερικανούς επενδυτές είναι άμεσα συνυφασμένη με την κακή οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκεται η χώρα. Η ανάγκη για εξεύρεση νέων πηγών εισροής κεφαλαίου και οι πιθανότητες επιτυχίας εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το κλίμα των αμερικανοτουρκικών σχέσεων. Παράλληλα, η αύξηση του διμερούς όγκου εμπορίου με τις Η.Π.Α. αποτελεί μέρος της ευρύτερης στρατηγικής της Τουρκίας για εμβάθυνση της οικονομικής της αλληλεξάρτησης με άλλα κράτη, την οποία σε βάθος χρόνου θα επιδιώξει να αξιοποιήσει η Άγκυρα.

γ) Ο Έρντογαν την 21^η Σεπτεμβρίου έδωσε ομιλία από το βήμα της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε.. Κατά τη διάρκεια της ομιλίας του έθιξε μεταξύ άλλων το ζήτημα της μετανάστευσης, λέγοντας πως η Τουρκία δεν έχει ούτε την προοπτική

³¹³ Προεδρία της Τουρκικής Δημοκρατίας, “Turkey and the US are two strong strategic partners and 70-year-long allies”, 21 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/130603/-turkey-and-the-us-are-two-strong-strategic-partners-and-70-year-long-allies->

³¹⁴ Ο.π.

ούτε την ανοχή απορρόφησης νέων μεταναστευτικών κυμάτων. Παράλληλα, έκανε έκκληση για ένα πιο δίκαιο διαμοιρασμό του βάρους και των ευθυνών σχετικά με τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών.³¹⁵ Η τουρκική κυβέρνηση, πλέον, υιοθετεί αυστηρή στάση στο θέμα των μεταναστευτικών και προσφυγικών εισροών από το Αφγανιστάν διότι κρίνει πως δεν είναι σε θέση να υποστηρίξει τον ήδη μεγάλο αριθμό προσφύγων εντός της τουρκικής επικράτειας. Παράλληλα, η Τουρκία βιώνει μια αυξανόμενη αντι-μεταναστευτική τάση στο εσωτερικό της, η οποία έχει προεκτάσεις και σε σημαντική μερίδα της κοινωνίας. Η τουρκική διαχείριση των μεταναστευτικών-προσφυγικών εισροών από τη Συρία έχει λάβει τα εύσημα της διεθνούς κοινότητας πολλάκις κατά το παρελθόν³¹⁶. Αυτό συνέβαινε, καθώς πολλά κράτη, κυρίως της βορειοδυτικής Ευρώπης, προτιμούσαν μια στρατηγική εξωτερικής ανάθεσης (outsourcing) των μεταναστευτικών ροών. Οι συγκεκριμένες αναφορές του Τούρκου Προέδρου στο θέμα της μετανάστευσης δύναται να αποσκοπούν στη συγκέντρωση διεθνούς υποστήριξης, η οποία θα μπορούσε να λάβει διάφορες μορφές όπως π.χ. παροχή οικονομικής βοήθειας ή την μεταφορά μέρους του προσφυγικού-μεταναστευτικού πληθυσμού. Ταυτόχρονα, οι δηλώσεις του Έρντογαν σηματοδοτούν την απροθυμία της Τουρκίας να επωμιστεί περισσότερο βάρος για τη διαχείριση των ροών, κατάσταση που σε ενδεχόμενη ραγδαία αύξηση των μεταναστευτικών-προσφυγικών ροών θα επιφέρει μεγαλύτερη πίεση στις χώρες προορισμού των ροών.

3.7. Σχέσεις με Ε.Ε.

3.7.1. Η έκθεση της Επιτροπής και το Συμβούλιο Υπ. Εξωτερικών της Ε.Ε.

³¹⁵ Προεδρία της Τουρκικής Δημοκρατίας, ““Turkey has been and will continue to be alongside every step taken towards a safer, peaceful, prosperous and equitable world for everyone””, 21 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/130624/-turkey-has-been-and-will-continue-to-be-alongside-every-step-taken-towards-a-safer-peaceful-prosperous-and-equitable-world-for-everyone->

³¹⁶ Υπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, “ UN High Commissioner for Refugees praises the Republic of Turkey for its continued commitment to provide protection to all those in need”, 10 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.unhcr.org/news/press/2021/9/613ba7b64/un-high-commissioner-refugees-praises-republic-turkey-its-continued-commitment.html>

Στις 19 Οκτωβρίου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσιοποίησε την ετήσια έκθεσή της για την Τουρκία και την ενταξιακή της πορεία. Μέσα από την καταγραφή ορισμένων καίριων γεγονότων και επιλογών της τουρκικής πολιτικής ηγεσίας, ορισμένα από τα βασικότερα συμπεράσματα της έκθεσης αποτελούν³¹⁷:

- Η παραδοχή του σοβαρού δημοκρατικού ελλείμματος στην Τουρκία και των δημοκρατικών της θεσμών.
- Η έκφραση της ανησυχίας της Επιτροπής για την κατάσταση στα νοτιοανατολικά της Τουρκίας, λόγω των διασυνοριακών στρατιωτικών επιχειρήσεων της Τουρκίας σε Ιράκ και Συρία και τις προσπάθειες κλεισίματος του Δημοκρατικού Κόμματος των Λαών (Δ.Κ.Λ./H.D.P.).
- Η καταγραφή των παραβιάσεων σε θέματα κοινωνίας πολιτών, όπως η ελευθερία της έκφρασης και του συνεταιρίζεσθε (association).
- Η ενίσχυση της επίβλεψης των πολιτών από τις δυνάμεις ασφάλειας.
- Η καταγραφή της απουσίας προόδου στο θέμα των μεταρρυθμίσεων της δημόσιας διοίκησης και της έλλειψης μιας συνεκτικής ατζέντας μεταρρυθμίσεων και ενός θεσμού που θα αναλάβει τη διαδικασία.
- Η συνέχεια της οπισθοχώρησης του δικαστικού συστήματος της γείτονος, με την αποδυνάμωση του αυτόνομου χαρακτήρα του και τις πιέσεις προς τους δικαστές και εισαγγελείς.
- Η απουσία αποτελεσματικών ενεργειών για την καταπολέμηση του φαινομένου της διαφθοράς.
- Η περιορισμένη πρόοδος στο ζήτημα της καταπολέμησης του οργανωμένου εγκλήματος, χάρις στη συνεργασία της Τουρκίας με τη *Europol*, αλλά και η ανάγκη εναρμόνισης της τουρκικής νομοθεσίας στα πρότυπα της Ε.Ε. και διεθνών συμβάσεων και σύμφωνα με τις προτάσεις της *Financial Action Task Force (FATF)*.
- Η επιδείνωση στο θέμα των ανθρωπίνων και θεμελιωδών δικαιωμάτων.

³¹⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, “Key findings of the 2021 Report on Turkey”, 19 Οκτωβρίου 2021, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_5282

- Η πρόοδος της Τουρκίας όσον αφορά την μεταναστευτική της πολιτική και την πολιτική ασύλου.
- Η έλλειψη ευθυγράμμισης της αναθεωρητικής τουρκικής εξωτερικής πολιτικής με τις προτεραιότητες της Ε.Ε., υπό την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας, λόγω του ρόλου της σε Καύκασο, Συρία, Ιράκ και Λιβύη.
- Η καταδίκη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις παράνομες ενέργειες και προκλητικές δηλώσεις της Τουρκίας όσον αφορά τα Βαρώσια, την παρεμπόδιση των ερευνητικών δραστηριοτήτων του *Nautical Geo* στην κυπριακή Α.Ο.Ζ. και την έκδοση NAVTEX για σεισμικές έρευνες σε τμήματα της Α.Ο.Ζ. της Κύπρου.
- Η καταδίκη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον παράνομο χαρακτήρα των τουρκολιβυκών μνημονίων του Νοεμβρίου 2019.
- Η έκφραση ανησυχιών για την ομαλή λειτουργία της τουρκικής οικονομίας.
- Η παραδοχή από πλευράς Επιτροπής για τον περιορισμένο εναρμονισμό της Τουρκίας με το κεκτημένο της Ε.Ε., το οποίο επιδιώκει σε μια βάση *ad hoc*.

Η αντίδραση της Άγκυρας ήταν έντονη, καθώς την ίδια ημέρα το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών προχώρησε στη δημοσίευση ενός μακροσκελούς δελτίου Τύπου καταδικάζοντας τα συμπεράσματα της Επιτροπής. Πιο συγκεκριμένα, η ανακοίνωση του Υπουργείου κατηγορεί την Ε.Ε. για «δύο μέτρα και δύο σταθμά» (*double standards*) και πως παραβλέπει τις υποχρεώσεις της ΕΕ προς την Τουρκία. Η Άγκυρα απορρίπτει τους, όπως ισχυρίζεται, «αβάσιμους ισχυρισμούς και την άδικη κριτική» και θεωρεί πως η έκθεση αγνοεί τις απειλές που δέχεται η Τουρκία προς εξυπηρέτηση των σκοπών «αντι-ευρωπαϊκών και αντι-τουρκικών ριζοσπαστικών κύκλων στην Ευρώπη». Επιπλέον, η Άγκυρα απορρίπτει τη στάση της Ε.Ε. για τη διενέργεια σχέσεων «δούναι και λαβείν» (“give and take”) με την Τουρκία, μόνο στους τομείς που συμφέρουν την πρώτη,³¹⁸ κατάσταση που

³¹⁸ Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκικής Δημοκρατίας, “No: 351, 19 October 2021, Press Release Regarding the 2021 Country Report on Turkey by the European Commission”, 19 Οκτωβρίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-251_-avrupa-komisyonu-2021-turkiye-raporu-hk.en.mfa

παραπέμπει, σύμφωνα με την ίδια, περισσότερο σε μια τρίτη χώρα και λιγότερο σε μια υποψήφια προς ένταξη χώρα. Σε θέματα που άπτονται των ελληνοτουρκικών και της Κύπρου, η Τουρκία απορρίπτει την ένταξη στην έκθεση ισχυρισμών που θεωρεί ότι αποτελούν «ασυνεπή και μεροληπτικά ελληνικά και ελληνοκυπριακά επιχειρήματα», συνιστώντας μια «μεροληπτική και άδικη προσέγγιση». Παράλληλα, η τουρκική ανακοίνωση επαναλαμβάνει τη «στρατηγική δέσμευση προς την ιδιότητα κράτους-μέλους της ΕΕ» της Άγκυρας, καλωσορίζει τις παραδοχές της έκθεσης αναφορικά με τις εξελίξεις για την ανάκαμψη της τουρκικής οικονομίας από την πανδημία και επιζητά επιπρόσθετη υποστήριξη αναφορικά με μια αύξηση των κεφαλαίων της *Προ-ενταξιακής Βοήθειας* (Pre-accession Assistance) που προορίζονται για την Τουρκία.³¹⁹

Η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ήρθε να προστεθεί ως συνέχεια στην τάση των θεσμών της Ε.Ε. να δημοσιοποιούν κείμενα επικριτικά προς την Τουρκία. Οι ευρωτουρκικές σχέσεις βρίσκονται στο χαμηλότερο επίπεδο από την αναγνώριση της Τουρκίας ως υποψήφιας προς ένταξη χώρας το 1999. Παράλληλα, οι συζητήσεις εντός της Ε.Ε. για τη λήψη μέτρων προκειμένου να αντιμετωπιστεί η τουρκική προκλητικότητα στην Ανατολική Μεσόγειο πληθαίνουν. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του Υπατού Εκπρόσωπου της Ε.Ε. για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής, Ζοζέπ Μπορέλ, ο οποίος υποστήριξε πως στο Συμβούλιο Υπουργών Εξωτερικών της Ε.Ε. στις 18 Οκτωβρίου, ζητήθηκε από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης της Ε.Ε. να συντάξει ένα «έγγραφο επιλογών» (options paper), το οποίο θα αναλύει τις εξελίξεις και τα πιθανά μέτρα που δύναται να λάβει η Ε.Ε. ως αντίδραση στην τουρκική προκλητικότητα.³²⁰ Η συγκεκριμένη κίνηση αποτελεί ένα πρώτο βήμα για πιθανή επιβολή περιοριστικών μέτρων (restrictive measures) έναντι της Τουρκίας. Η γενικότερη στάση των θεσμών της Ε.Ε., όπως αυτή αντικατοπτρίζεται σε αυτή την πρόσφατη έκθεση και

³¹⁹ Ο.π.

³²⁰ *Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης της ΕΕ*, “ Foreign Affairs Council: Remarks by the High Representative/Vice-President Josep Borrell at the press conference”, 18 Οκτωβρίου 2021, https://eeas.europa.eu/delegations/african-union-au/105810/foreign-affairs-council-remarks-high-representativevice-president-josep-borrell-press_en?fbclid=IwAR2WUub9rn3brTp5GMhCfz8lju9rYi6Cai8CaXkUtXNFHy3QSBZJ37uZFWuY

στα πρόσφατα ψηφίσματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 19^{ης} Μαΐου³²¹ και της 8^{ης} Ιουλίου,³²² εμφανίζει μια φθίνουσα ανοχή από πλευράς Ε.Ε. στη διολίσθηση των δημοκρατικών θεσμών και αξιών στο εσωτερικό της γείτονος και την τουρκική προκλητικότητα στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής. Παράλληλα, παρουσιάζει μια διεθνοποίηση ορισμένων ζητημάτων που άπτονται των ελληνοτουρκικών και του Κυπριακού, φαινόμενο που ενοχλεί την τουρκική πολιτική ηγεσία, μιας και η στρατηγική της εξωτερικής εξισορρόπησης που υιοθετούν Ελλάδα και Κύπρος περιορίζει τα περιθώρια ελιγμών της Άγκυρας και της δημιουργεί πλήγμα στις σχέσεις της με τις Βρυξέλλες. Παρόλα αυτά, η στάση των Βρυξελλών παραμένει ρευστή, καθώς εξαιτίας των διακυβερνητικών (intergovernmental) στοιχείων στους τομείς της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας, οι όποιες αποφάσεις καθορίζονται από τις προτιμήσεις των κρατών-μελών. Αυτό το στοιχείο ερμηνεύει τόσο το γεγονός πως παρότι η κριτική προς την Τουρκία γίνεται εντονότερη, η Ε.Ε. παραμένει διστακτική ως προς τη λήψη μέτρων κατά της Τουρκίας, όσο και τη ρητορική της Τουρκίας να δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην κριτική προς ένα υποσύνολο των κρατών-μελών, όπως η Ελλάδα και η Κύπρος. Η Άγκυρα επιχειρεί να μετριάσει αυτή τη στάση δια της ανάπτυξης των διμερών της σχέσεων με ορισμένα κράτη-μέλη, όπως η Γερμανία και η Ουγγαρία, αλλά και τον τριμερή μηχανισμό που προωθεί η Άγκυρα μεταξύ Τουρκίας-Πολωνίας-Ρουμανίας.³²³ Η στάση της Ε.Ε. προς την Τουρκία θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από την τελική μορφή που θα λάβει η κυβέρνηση της

³²¹ *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, “European Parliament resolution of 19 May 2021 on the 2019-2020 Commission Reports on Turkey (2019/2176(INI))”, 19 Μαΐου 2021.

³²² *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, “The repression of the opposition in Turkey, specifically HDP”, P9_TA(2021)0360, 8 Ιουλίου 2021.

³²³ *Hurriyet Daily News*, “Turkish FM stresses cooperation in Eastern, Central Europe”, 6 Οκτωβρίου 2021, <https://www.hurriyetdailynews.com/turkish-foreign-minister-stresses-cooperation-in-eastern-central-europe-168412>. Βλ. Επίσης, *Daily Sabah*, “Turkey-Poland partnership to secure peace, welfare: FM Çavuşoğlu”, 4 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-poland-partnership-to-secure-peace-welfare-fm-cavusoglu>

Γερμανίας μετά τις εκλογές του Σεπτεμβρίου,³²⁴ και κατά πόσο η μεγαλύτερη οικονομία της Ε.Ε. θα δείξει πρόθεση για μια πιο αυστηρή στάση κατά της Άγκυρας και για να κινητοποιήσει την Ε.Ε. προς μια τέτοια κατεύθυνση.

3.7.2. Η κοινή δήλωση 10 πρέσβων για την απελευθέρωση του Καβάλα

Στις 18 Οκτωβρίου οι πρεσβείες των Καναδά, Γαλλίας, Φινλανδίας, Δανίας, Γερμανίας, Ολλανδίας, Νέας Ζηλανδίας, Νορβηγίας, Σουηδίας και Η.Π.Α. στην Τουρκία εξέδωσαν κοινή ανακοίνωση, ζητώντας τη συμμόρφωση της Τουρκίας με τις διεθνείς της υποχρεώσεις και την εγχώρια νομοθεσία της και συνεπώς, κατόπιν των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Ε.Δ.Α.Δ.), την άμεση απελευθέρωση του Οσμάν Καβάλα.³²⁵ Η αντίδραση της τουρκικής ηγεσίας ήταν έντονη. Την επόμενη ημέρα το Υπουργείο Εξωτερικών κάλεσε σε διάβημα τους πρέσβεις των 10 χωρών για την έκφραση της δυσαρέσκειάς τους και μέσω μιας ανακοίνωσης τις κατηγόρησε για ανειλικρινή στάση και προσέγγιση «δύο μέτρων και δύο σταθμών» (double standards approach), εγκalώντας τους προς συμμόρφωση προς τις δεσμεύσεις της Σύμβασης της Βιέννης για τις διπλωματικές σχέσεις.³²⁶ Ο Τούρκος Πρόεδρος Έρντογαν προχώρησε σε μια εντονότερη κλιμάκωση της διπλωματικής έντασης, καθώς ζήτησε από το Υπουργείο Εξωτερικών τη διακήρυξη των 10 πρέσβων ως

³²⁴ Christoph Hasselbach, “Germany's election results: Facts and figures”, *Deutsche Welle*, 28 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.dw.com/en/germanys-election-results-facts-and-figures/a-59343789>

³²⁵ *U.S. Embassy & Consulates in Turkey*, “Statement on Four Years of Osman Kavala’s Detention”, 18 Οκτωβρίου 2021, https://tr.usembassy.gov/statement-on-four-years-of-osman-kavalas-detention/?utm_campaign=Turkey%20recap&utm_medium=email&utm_source=Revue%20newsletter

³²⁶ *Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκικής Δημοκρατίας*, “No : 351, 19 October 2021, Press Release Regarding the 2021 Country Report on Turkey by the European Commission», 19 Οκτωβρίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-349_-devam-eden-bir-dava-konusunda-yapilan-ortak-aciklama-uzerine-10-ulke-buyukelcisinin-disisleri-bakanligina-cagrilmasi-hk.en.mfa?utm_campaign=Turkey%20recap&utm_medium=email&utm_source=Revue%20newsletter

«persona non grata», το πρώτο βήμα πριν από την απέλασή τους από τη χώρα.³²⁷ Λίγες ημέρες αργότερα, οι πρεσβείες εξέδωσαν ανακοίνωση πως συμμορφώνονται με το άρθρο 41 της Σύμβασης της Βιέννης για τις διπλωματικές σχέσεις και τον Τούρκο Πρόεδρο να χαιρετίζει την ανακοίνωση,³²⁸ θεωρώντας πως εφεξής οι πρεσβείες θα είναι πιο προσεκτικές στις δηλώσεις τους.³²⁹ Οι δύο πλευρές αποφάσισαν να μην προχωρήσουν σε περαιτέρω κλιμάκωση, με την τουρκική πλευρά να ερμηνεύει το γεγονός ως ένα «δίδαγμα» προς τους πρέσβεις³³⁰ και την πλευρά των κρατών της Δύσης ερμηνεύουν τη μη απέλαση των πρέσβων ως οπισθοχώρηση.³³¹

Το συγκεκριμένο περιστατικό ανέδειξε την φθίνουσα ανοχή των κρατών της Δύσης προς την αυταρχική στροφή της Τουρκίας και την καταπάτηση των ανθρωπίνων και θεμελιωδών δικαιωμάτων. Παράλληλα, ανέδειξε τις πιέσεις που δέχεται η πολιτική ηγεσία, η οποία δε διστάζει να προχωρήσει σε κινήσεις υψηλού ρίσκου για την αποκατάσταση του κύρους της. Η ροπή της τουρκικής ηγεσίας προς τον αυταρχισμό και τον προσωποκεντρισμό έχει οδηγήσει σε αποδυνάμωση των δημοκρατικών θεσμών της χώρας και στην εξάλειψη δυνητικών αντίβαρων (check and balances) που θα εξισορροπήσουν τις προθέσεις του Τούρκου Προέδρου. Επιπλέον, το συγκεκριμένο περιστατικό φαίνεται να δημιουργήσει τριγμούς και στο εσωτερικό της τουρκικής κυβέρνησης, με τον Τούρκο Πρόεδρο να παρακάμπτει το ρόλο του Υπουργού Εξωτερικών. Δημοσιεύματα του διεθνούς

³²⁷ *Daily Sabah*, "10 envoys to be declared persona non grata over Kavala: Erdoğan", 23 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/10-envoys-to-be-declared-persona-non-grata-over-kavala-erdogan>

³²⁸ *Ahval*, "Erdoğan softens stance in envoy row as he welcomes embassies' statement", 25 Οκτωβρίου 2021, <https://ahvalnews.com/diplomacy/erdogan-softens-stance-envoy-row-he-welcomes-embassies-statement>

³²⁹ *Προεδρία της Τουρκικής Δημοκρατίας*, "Our intention is not to create a crisis but to protect our country's interests and sovereign rights", 25 Οκτωβρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/131113/-our-intention-is-not-to-create-a-crisis-but-to-protect-our-country-s-interests-and-sovereign-rights->

³³⁰ *Ahval*, "Expulsion threat taught foreign ambassadors a lesson, Turkish foreign minister says", 28 Οκτωβρίου 2021, <https://ahvalnews.com/turkey-usa/expulsion-threat-taught-foreign-ambassadors-lesson-turkish-foreign-minister-says?amp>

³³¹ Carlotta Gall, "Turkish President Steps Back From Expulsions of 10 Western Diplomats", *New York Times*, 25 Οκτωβρίου 2021, <https://www.nytimes.com/2021/10/25/world/europe/erdogan-turkey-ambassador.html>

Τύπου έκαναν λόγο πως ο Μεβλούτ Τσαβούσογλου απειλήσε μέχρι και με παραίτηση τον Τούρκο Πρόεδρο στο ενδεχόμενο κήρυξης των πρέσβων ως «persona non grata»,³³² με το Διευθυντή Επικοινωνίας της τουρκικής Προεδρίας, Φαχρεττίν Αλιούν, πάντως, να το διαψεύδει ως «ψευδής είδηση» (fake news).³³³ Επιπροσθέτως, κατά την ερμηνεία του ακραίου αιτήματος του Τούρκου Προέδρου, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται και η φθίνουσα πορεία της δημοφιλίας του στο εσωτερικό της χώρας, μιας και ένα τέτοιο περιστατικό δυνητικά θα μπορούσε να οδηγήσει σε ένα φαινόμενο «συσπείρωσης γύρω από τη σημαία» (rally around the flag effect), αυξάνοντας τα επίπεδα υποστήριξης της τουρκικής κοινής γνώμης προς την ηγεσία και αποκαθιστώντας το κύρος της.

3.8. Σχέσεις με Ελλάδα και Κύπρο

3.8.1. Συμφωνίες με Γαλλία και Η.Π.Α.

Στις 11 Σεπτεμβρίου ο πρωθυπουργός της Ελλάδος Κυριάκος Μητσοτάκης ανακοινώνει την αγορά 6 επιπρόσθετων μαχητικών αεροσκαφών *Dassault Rafale* από τη Γαλλία, με το συνολικό αριθμό των γαλλικών αεροσκαφών να φτάνει τα 24.³³⁴ Στις 28 Σεπτεμβρίου ο κ. Μητσοτάκης μετέβη στο Παρίσι για τη συνάντησή του με τον Γάλλο Πρόεδρο Εμανουέλ Μακρόν, και την υπογραφή διακυβερνητικής συμφωνίας μεταξύ των δύο χωρών. Τους δύο ηγέτες συνόδευσαν οι αρμόδιοι υπουργοί Εξωτερικών και Άμυνας. Η συμφωνία προβλέπει την πώληση προς την Ελλάδα 3 πλήρως εξοπλισμένων φρεγατών *Belhara*, με τη δυνατότητα να αγοραστεί μία ακόμη, με την παραλαβή της πρώτης να αναμένεται το 2025 και της τρίτης το 2026. Παράλληλα, η συμφωνία περιλαμβάνει ρήτρα για την αμοιβαία άμεση στρατιωτική συνδρομή, σε περίπτωση επίθεσης από τρίτη

³³² *Deutsche Welle*, “İstenmeyen kişi krizi bir sonraki krize kadar bitti”, 25 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dw.com/tr/istenmeyen-ki%C5%9Fi-krizi-bir-sonraki-krize-kadar-bitti/a-59622422>

³³³ *Διεύθυνση Επικοινωνίας της Τουρκικής Προεδρίας*, “Director of Communications Altun shares post on fake news from DW’s Turkish service”, 26 Οκτωβρίου 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/director-of-communications-altun-shares-post-on-fake-news-from-dws-turkish-service>

³³⁴ *Ahval*, “France announces sale of six Rafael jets to Greece amid Turkey tensions”, 12 Σεπτεμβρίου 2021, <https://ahvalnews.com/france-turkey/france-announces-sale-six-rafael-jets-greece-amid-turkey-tensions>

χώρα, ακόμη και στην περίπτωση που η τρίτη χώρα ανήκει στο πλέγμα των συμμαχιών τους. Οι δύο πλευρές τόνισαν τη σημασία αυτής της στρατηγικής εταιρικής συμφωνίας και για την αυτονομία της Ε.Ε., σημειώνοντας ένα βήμα προς αυτή την κατεύθυνση.³³⁵ Επιπρόσθετα, σε μια κίνηση που λειτουργεί συμπληρωματικά ως προς τις προαναφερθείσες, η Ελλάδα ολοκλήρωσε τις διαπραγματεύσεις με τις Η.Π.Α. για την τροποποίηση της πενταετούς Συμφωνίας Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας, με τους υπουργούς Εξωτερικών των δύο χωρών να έχουν επίσημη συνάντηση στις 14 Οκτωβρίου στην Ουάσινγκτον για την υπογραφή της. Η ελληνοαμερικανική αμυντική συμφωνία παρέχει το πλαίσιο για αυξημένες επενδύσεις των Η.Π.Α. στους τομείς της άμυνας και της ασφάλειας σε μια σειρά τοποθεσιών εντός της ελληνικής επικράτειας, δια της αναβάθμισης των υφιστάμενων υποδομών και τη δημιουργία νέων³³⁶.

Αυτές οι 3 βασικές εξελίξεις του διμήνου Σεπτεμβρίου – Οκτωβρίου ενέχουν ξεχωριστή σημασία για καθεμία από τις εμπλεκόμενες πλευρές, ιδίως αν ληφθούν υπόψη οι εξελίξεις σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο. Η Αθήνα παραμένει πιστή στη στρατηγική του συγκερασμού της εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης του τουρκικού αναθεωρητισμού, μέσω της αύξησης της αποτρεπτικής ισχύς των Ενόπλων Δυνάμεων και της αναβάθμισης των διεθνών της συμμαχιών. Επιπροσθέτως, ο εκσυγχρονισμός των ενόπλων δυνάμεων, πέρα από τα πλεονεκτήματα που προσφέρει σε επιχειρησιακό επίπεδο, παρέχει και μια ανάκαμψη, με ψυχολογικούς όρους, στην ελληνική ηγεσία, η οποία δύναται να χαράξει και να εφαρμόσει την εξωτερική της πολιτική με μεγαλύτερη ευελιξία. Το Παρίσι, δεχόμενο οικονομικό και επικοινωνιακό πλήγμα από την ακύρωση της συμφωνίας με την Αυστραλία, ύψους 8 δις ευρώ για την πώληση 12

³³⁵ Νίκος Αρμένης, «Άμεση στρατιωτική συνδρομή της Γαλλίας στην Ελλάδα σε περίπτωση επίθεσης από τρίτη χώρα», *ΑΠΕ-ΜΠΕ*, 28 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.amna.gr/macedonia/article/588759/Amesi-stratiotiki-sundromi-tis-Gallias-stin-Ellada-se-periptosi-epithesis-apo-triti-chora>

³³⁶ Βασίλης Νέδος, «Το κείμενο της αμυντικής συμφωνίας Ελλάδας – ΗΠΑ», *Η Καθημερινή*, 14 Οκτωβρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/561539527/to-keimeno-tis-amyntikis-symfonia-elladas-ipa-fotografies/>

υποβρυχίων,³³⁷ εξαιτίας της τριμερούς συμφωνίας AUKUS ανάμεσα σε Αυστραλία-Ηνωμένο Βασίλειο-Η.Π.Α.³³⁸ Παράλληλα, η Γαλλία μέσω της συμφωνίας της με την Ελλάδα καταφέρνει να μετριάσει, ως ένα βαθμό, την κριτική στο εσωτερικό της και να επιδιώξει την αναπλήρωση του χαμένου της κύρους, μέσω της έμφασης στην ευρωπαϊκή διάσταση της συμφωνίας και την ευρωπαϊκή αυτονομία, στην οποία το Παρίσι επιδιώκει να αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο. Από την άλλη πλευρά, οι Η.Π.Α. μεταφέρουν σταδιακά το ενδιαφέρον τους προς τον Ειρηνικό και επιθυμούν να συνάψουν εντονότερες σχέσεις με μερίδα ευρωπαϊκών κρατών, που δύναται να λειτουργούν υπέρ των αμερικανικών συμφερόντων στην περιοχή. Εντούτοις, το ενδιαφέρον της Ουάσινγκτον για τοποθεσίες όπως, π.χ., η Αλεξανδρούπολη, παραμένει ζωντανό, καθώς προσφέρουν μεγαλύτερη ευελιξία στη στρατηγική ανάσχεσης της Ρωσίας, που εφαρμόζει η Ουάσινγκτον.

Όσον αφορά τα ελληνικά σχέδια εξοπλισμού και σύναψης συμμαχιών, η Τουρκία εξακολουθεί να εκφράζει την ενόχλησή της. Κατά τη διάρκεια του διμήνου, η Άγκυρα εξέφρασε τη δυσαρέσκειά της πολλάκις, συνεχίζοντας παράλληλα τις προκλήσεις. Τη στάση της πολιτικής ηγεσίας συνεπικουρεί και ο τουρκικός Τύπος, ο οποίος αντιλαμβάνεται τις διεθνείς συμφωνίες και τα εξοπλιστικά προγράμματα της Ελλάδος ως αντι-τουρκική στάση.³³⁹ Στις 31 Οκτωβρίου ο Ρ.Τ. Έρντογαν, κατά τη διάρκεια των συνομιλιών του με τον Εμανουέλ Μακρόν στη Ρώμη, εξέφρασε την «ανησυχία της Τουρκίας για την πώληση όπλων στην Ελλάδα».³⁴⁰ Στις αρχές Οκτωβρίου είχε προηγηθεί η δήλωση του εκπροσώπου του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών, Tanju Bilgiç, ο οποίος,

³³⁷ Christopher Cowan, “The ‘Contract of the Century’: France reacts to the Australian submarine deal”, *The Strategist*, 3 Μαΐου 2021, <https://www.aspistrategist.org.au/the-contract-of-the-century-france-reacts-to-the-australian-submarine-deal/>

³³⁸ Katrina Manson, “Biden acknowledges ‘clumsy’ treatment of France in launch of Aukus pact”, *Financial Times*, 29 Οκτωβρίου 2021, <https://www.ft.com/content/3a2b3c77-370c-473e-a5c7-3aaf8c0ce256>

³³⁹ *Το ΒΗΜΑ*, “Greece-France military procurement deal seen by Turkish press as targeting Ankara”, 28 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.tovima.gr/2021/09/28/international/greece-france-military-procurement-deal-seen-by-turkish-press-as-targeting-ankara/>

³⁴⁰ *ΑΠΕ-ΜΠΕ*, «G20-Έρντογαν: Εξέφρασα στον Μακρόν την ανησυχία μας για την πώληση όπλων στην Ελλάδα», 31 Οκτωβρίου 2021, <https://www.amna.gr/home/article/597288/G20-Erntogan-Exefrasa-ston-Makron-tin-anisuchia-mas-gia-tin-polisi-oplon-stin-Ellada>

με αφορμή την ελληνογαλλική συμφωνία, κατηγόρησε τη συμφωνία πως υπονομεύει το NATO. Ο Bilgiç έκανε λόγο για «κενό όνειρο» της Ελλάδος την πιθανότητα επιβολής των «μαξιμαλιστικών» αξιώσεων στην Τουρκία και για «πολιτική απομόνωσης και αποξένωσης Τουρκίας», από πλευράς Αθήνας.³⁴¹ Στο ίδιο μήκος κύματος και οι δηλώσεις του Τούρκου υπουργού Εθνικής Άμυνας, Χουλουσί Ακάρ, ο οποίος ισχυρίζεται πως τέτοιου είδους διμερείς συμφωνίες βλάπτουν το NATO³⁴² και την αξιοπιστία του, ενώ για την Ελλάδα τέτοιες κινήσεις αποτελούν «σπατάλη», σε μια περίοδο με «οικονομικό πρόβλημα» για τη χώρα. Πρόσθεσε ακόμη ότι «τέτοιες περιπέτειες» θα προκαλέσουν δυσκολίες «στη ζωή του ελληνικού λαού».³⁴³ Οι δηλώσεις του Χουλουσί Ακάρ αποτελούν συνέχεια παλαιότερων δηλώσεών του περί των ελληνικών εξοπλιστικών προγραμμάτων, καθώς κατά το παρελθόν ισχυριζόταν ότι η Αθήνα είναι σε θέση «να αγοράσει όσα αεροσκάφη, υποβρύχια και πλοία επιθυμεί», θεωρώντας πως «δεν είναι αρκετά».³⁴⁴

Η στάση της τουρκικής ηγεσίας παραπέμπει σε μεθόδους επιχειρήσεων ψυχολογικού πολέμου. Η Άγκυρα αποσκοπεί στον επηρεασμό όχι μόνο της τουρκικής κοινής γνώμης, αλλά και της ελληνικής είτε για την παραγωγή εγχώριων αντιδράσεων και πιέσεων από την ελληνική κοινωνία πολιτών προς ακύρωση της συμφωνίας με πρόσχημα τις οικονομικές συνθήκες, είτε για την καταρράκωση του ηθικού της εγχώριας κοινής γνώμης κι εν συνεχεία την

³⁴¹ Υπουργείο εξωτερικών Τουρκικής Δημοκρατίας, “QA-42, 1 October 2021, Statement of the Spokesperson of the Ministry of Foreign Affairs, Ambassador Tanju Bilgiç, in Response to a Question Regarding the Statement of Greek Defence Minister Concerning the Inclusion of Maritime Jurisdiction Areas to the Defence Agreement Signed With France”, 1 Οκτωβρίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/sc_-42_-yunanistan-savunma-bakani-nin-aciklamasi-hk-sc.en.mfa

³⁴² *Daily Sabah*, “Turkish Defense Minister Akar warns against alliances harming NATO:”, 23 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkish-defense-minister-akar-warns-against-alliances-harming-nato>

³⁴³ Μανώλης Κωστιδης, «Ακάρ: Ο πόθος της Ελλάδας για εξοπλισμούς θα προκαλέσει ζημιά στις διμερείς μας σχέσεις», Η Καθημερινή, 23 Οκτωβρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/world/561554755/akar-o-pothos-tis-elladas-gia-exoplismoys-tha-prokalesei-zimia-stis-dimereis-mas-scheseis/>

³⁴⁴ Ellis Tom, “Turkey’s defense minister upset about Greece’s weapons procurement” *Kathimerini*, 29 Δεκεμβρίου 2020. <https://www.ekathimerini.com/opinion/260680/turkey-s-defense-minister-upset-about-greece-s-weapons-procurement/>

αποδυνάμωση των ελληνικών αποτρεπτικών δυνατοτήτων. Στο πλαίσιο αυτής της στρατηγικής επικοινωνίας, που υιοθετεί η Άγκυρα, εντάσσεται και η συστηματική υιοθέτηση της έννοιας των «κενών ονείρων» από την τουρκική ρητορική.

Οι ψυχολογικές επιχειρήσεις, όμως, της τουρκικής ηγεσίας δεν περιορίζονται μονάχα στο ζήτημα των ελληνικών εξοπλισμών, αλλά και στη συνολική εξωτερική πολιτική της Ελλάδας. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα με τις δηλώσεις του Μεβλούτ Τσαβούσογλου, ο οποίος μίλησε με απαξιωτικούς χαρακτηρισμούς, σε προσωπικό επίπεδο, προς τον το Νίκο Δένδια, ισχυριζόμενος πως ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών «κλαίγεται σαν παιδί» και πως οι Έλληνες διπλωμάτες παραπονιούνται συνεχώς σε τρίτους, λόγω «συνδρόμου κατωτερότητας».³⁴⁵ Η τουρκική ηγεσία, μέσω τέτοιων δηλώσεων, αφήνει να διαφανεί ο εκνευρισμός της προς την ελληνική εξωτερική πολιτική, στρατηγική της οποίας είναι η διεθνοποίηση των συγκρούσεων και του τουρκικού αναθεωρητισμού στην Ανατολική Μεσόγειο³⁴⁶. Η ελληνική στρατηγική μεταβάλλει την ελληνοτουρκική σχετική ισχύς σε βάρος της Άγκυρας και δημιουργεί τριγμούς στις ευρωτουρκικές σχέσεις. Επιπροσθέτως, δηλώσεις όπως αυτές του Τσαβούσογλου, αποσκοπούν τόσο στην τόνωση της αυτο-εικόνας της Τουρκίας, ως ανεξάρτητης και αυτόνομης δύναμης, όσο και σε πιθανή μεταφορά του εκνευρισμού προς την Αθήνα που δυνητικά θα μπορούσε να οδηγήσει σε λανθασμένους χειρισμούς.

3.8.2. Παρεμπόδιση των ερευνών του *Nautical Geo*

Οι συμφωνίες πραγματοποιήθηκαν σε μια περίοδο όπου οι αντιπαραθέσεις στην Ανατολική Μεσόγειο εντείνονται. Στα μέσα Σεπτεμβρίου, τουρκικά πολεμικά πλοία παρεμπόδισαν τις ερευνητικές δραστηριότητες του *Nautical Geo* στα ανατολικά της Κρήτης. Το πλοίο πραγματοποιούσε έρευνες στο πλαίσιο της

³⁴⁵ *Daily Sabah*, “Crying like a kid’: Çavuşoğlu criticizes Greek FM’s Turkey stance”, 28 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/crying-like-a-kid-cavusoglu-criticizes-greek-fms-turkey-stance>

³⁴⁶ *ΑΠΕ-ΜΠΕ*, “FM Dendias briefs EU foreign ministers on Turkish delinquent behavior”, 21 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.amna.gr/en/article/586892/FM-Dendias-briefs-EU-foreign-ministers-on-Turkish-delinquent-behavior->

καρτογράφησης της πιθανής πορείας του αγωγού EastMed και κάθε φορά που προσπαθούσε να εξέλθει των 6 ν.μ. από τις ακτές της Κρήτης, πλοία του τουρκικού Πολεμικού Ναυτικού παρενοχλούσαν την πορεία του³⁴⁷. Παράλληλα, η Άγκυρα προχώρησε σε έκδοση NAVTEX στις 20 Σεπτεμβρίου ως απάντηση στην αντίστοιχη ελληνική³⁴⁸. Παρόμοιο περιστατικό ξετυλίχθηκε και στις αρχές Οκτωβρίου στα ανοιχτά της Κύπρου, όπου το ίδιο σκάφος κατά τη διάρκεια των ερευνών του παρεμποδίστηκε από το τουρκικό Πολεμικό Ναυτικό.³⁴⁹ Τα νέα αυτά επεισόδια αποτελούν συνέχεια των γεγονότων του Ιουλίου, όπου και πάλι τουρκικά πολεμικά πλοία απέτρεπαν τις ερευνητικές δραστηριότητες του ίδιου σκάφους ανοιχτά της Κρήτης³⁵⁰.

Στις προσπάθειες Ελλάδας και Κύπρου να προχωρήσουν με τις έρευνες στην Ανατολική Μεσόγειο, η Άγκυρα επιδιώκει να τις αποθαρρύνει δια της προβολής σκληρής ισχύος και προχωρά σε ανακοινώσεις για έρευνες στην Ανατολική Μεσόγειο³⁵¹, που κυμαίνονται στο ίδιο μήκος κύματος. Το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών συνεχίζει να κατηγορεί την Ελλάδα και την Κύπρο για μαξιμαλισμό και μονομερείς ενέργειες.³⁵² Η Τουρκία κινείται στη βάση του παράνομου τουρκολιβυκού μνημονίου για την οριοθέτηση των δήθεν θαλάσσιων ζωνών της με τη Λιβύη, όπως αυτό είχε υπογραφεί το Νοέμβριο του 2019 με την

³⁴⁷ Vassilis Nedos, “Turkish vessels bully researchers”, *Kathimerini*, 18 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.ekathimerini.com/news/1168119/turkish-vessels-bully-researchers/>

³⁴⁸ *Hurriyet Daily News*, “Turkey blasts 'provocative' Greek move in its maritime territory”, 20 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-blasts-provocative-greek-move-in-its-maritime-territory-168021>

³⁴⁹ Sarp Özer, “Turkish Navy pushes Greek Cypriot research vessel “violating continental shelf””, *Πρακτορείο Ανατολή*, 4 Οκτωβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkish-navy-pushes-greek-cypriot-research-vessel-violating-continental-shelf/2382482>

³⁵⁰ *Kathimerini*, “Embassy in Ankara to lodge demarche over harassment of research vessel”, 18 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.ekathimerini.com/news/1168136/embassy-in-ankara-to-lodge-demarche-over-harassment-of-research-vessel/>

³⁵¹ Μανώλης Κωστίδης, «Με έρευνες και γεωτρήσεις παντού απειλεί η Άγκυρα», *Η Καθημερινή*, 13 Οκτωβρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/561536455/me-ereynes-kai-geotriseis-pantoy-apeilei-i-agkyra/>

³⁵² *Υπουργείο εξωτερικών Τουρκικής Δημοκρατίας*, “No: 321, 2 October 2021, Press Release Regarding the Escalatory Activities of Greece and the Greek Cypriot Administration in the Eastern Mediterranean”, 2 Οκτωβρίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-321_-yunanistan-ve-gkry-nin-dogu-akdeniz-de-gerginligi-arttiran-faaliyetleri-hk.en.mfa

προηγούμενη Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας (Government of National Accord). Σε αυτές τις προκλήσεις, προστίθενται και οι συνεχείς προσπάθειες της Τουρκίας να εγείρει ζήτημα κυριαρχίας των ελληνικών νησιών του Αιγαίου και σύνδεσης τους με την αποστρατιωτικοποίησή τους, όπως υποστηρίζει με μία ακόμη επιστολή του προς το γ.γ. του Ο.Η.Ε., Αντόνιο Γκουτέρες, ο μόνιμος Αντιπρόσωπος της Τουρκίας στον Ο.Η.Ε., Φερντίναντ Σινιρλίογλου.³⁵³

3.8.3. 63^{ος} γύρος διερευνητικών επαφών

Η ένταση εντός του διμήνου κατέστη ικανή να υπονομεύσει και τη σημασία του 63^{ου} γύρου διερευνητικών επαφών ανάμεσα σε Αθήνα και Άγκυρα, που διεξήχθη στην Άγκυρα στις 6 Οκτωβρίου. Οι συνομιλίες κράτησαν 2 ώρες, με τις δύο πλευρές να επιδίδονται σε μια μορφή «παράλληλων μονολόγων» και τα μόνα στοιχεία που να συγκρατούνται από τη συνάντηση είναι η σημασία της διατήρησης των διαύλων επικοινωνίας σε επιχειρησιακό επίπεδο και η αμοιβαία διατύπωση της ανάγκης να προχωρήσουν τα θέματα της θετικής ατζέντας.³⁵⁴ Η σημασία των διερευνητικών επαφών έχει μεταβληθεί σημαντικά εντός του 2021. Τον Ιανουάριο κατά τη διεξαγωγή του 61^{ου} γύρου, οι δύο πλευρές προσέδιδαν μεγάλη σημασία στη συνάντηση, παρουσιάζοντας τις συνομιλίες ως μια ευκαιρία για να αποκλιμακωθεί η ένταση, να επιλυθούν οι επιμέρους διαφορές και να βελτιωθούν οι διμερείς σχέσεις. Παρόλ' αυτά, οι επαφές τείνουν να λειτουργούν πλέον περισσότερο ως μια προσπάθεια βελτίωσης της εικόνας των δύο κρατών, στέλνοντας το μήνυμα προς τρίτα κράτη ότι υπάρχει αμοιβαία διάθεση για συζητήσεις, με καμία από τις δύο πλευρές να μην επιθυμεί να επωμιστεί το πολιτικό κόστος της διακοπής των επαφών. Η Άγκυρα μέσω αυτών των επαφών επιδιώκει να ασκήσει επιμέρους πίεση προς την ελληνική πλευρά για την

³⁵³ Βασίλης Νέδος, «Η Ελλάδα δεν έχει δικαιώματα στα νησιά» – Η «Κ» αποκαλύπτει την επιστολή της Τουρκίας στον ΟΗΕ», *Η Καθημερινή*, 6 Οκτωβρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/561525679/i-ellada-den-echei-dikaiomata-sta-nisia-i-k-apokalyptei-tin-epistoli-tis-toyrkias-ston-oie/>

³⁵⁴ Βασίλης Νέδος, «Ελληνοτουρκικά: Άκαρπος ο 63ος γύρος των διερευνητικών επαφών», *Η Καθημερινή*, 7 Οκτωβρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/561527437/ellinotourkika-akarpos-o-63os-gyros-ton-dierynitikon-epafon/>

εμπλοκή της σε μια συζήτηση εφ'όλης της ύλης, μιας και τα θέματα που εγείρει η Τουρκία δεν περιορίζονται μονάχα στην οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών, όπως υποστηρίζει η Αθήνα, αλλά επεκτείνονται στο ζήτημα της αποστρατιωτικοποίησης των νησιών, τα δικαιώματα έρευνας και διάσωσης κλπ.. Επιπλέον, η σημασία που προσδίδουν οι ηγεσίες των δύο κρατών στις διερευνητικές επαφές εξαρτάται από το διεθνές περιβάλλον, καθώς τον Ιανουάριο, η Άγκυρα επιδίωκε το μετριασμό της κριτικής των κρατών-μελών της Ε.Ε. και τον κατευνασμό των συζητήσεων περί επιβολής κυρώσεων και τη βελτίωση της εικόνας της προς την τότε νεοεκλεγείσα κυβέρνηση Μπάιντεν.

3.9. Σχέσεις με την Αφρική

Το διάστημα Σεπτεμβρίου–Οκτωβρίου αποτέλεσε μια περίοδος σύσφιξης των τουρκοαφρικανικών σχέσεων, με την Άγκυρα να επενδύει σημαντικό μέρος του διπλωματικού της κεφαλαίου προς το σκοπό αυτό. Το βασικότερο γεγονός που χρήζει ανάλυσης σχετίζεται με την περιοδεία του Τούρκου Προέδρου Έρντογαν σε τρεις Αφρικανικές χώρες: την Αγκόλα, το Τόγκο και τη Νιγηρία. Άλλα γεγονότα που είναι άξια αναφοράς σχετίζονται με επισκέψεις αξιωματούχων αφρικανικών κρατών στην Τουρκία, όπως αυτοί της Σομαλίας,³⁵⁵ της Ρουάντας,³⁵⁶ καθώς και του Τσανι.³⁵⁷ Η παρακάτω ανάλυση επικεντρώνεται κυρίως στην περιοδεία του Τούρκου Προέδρου, καθώς και στους λόγους για τους οποίους λαμβάνει χώρα μια τέτοια διπλωματική επένδυση προς την Αφρικανική περιφέρεια από την Άγκυρα.

Η ακολουθία του Τούρκου Προέδρου στις τρεις Αφρικανικές χώρες αποτελούταν, από τη σύζυγό του, καθώς και τους υπουργούς Εξωτερικών,

³⁵⁵ *Garowe Online*, “Somalia discusses defence and security partnership with Turkey”, Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.garoweonline.com/en/news/somalia/somalia-discusses-defense-and-security-partnership-with-turkey>.

³⁵⁶ Hassan Isilow, “Rwandan foreign minister’s visit to Turkey to further boost relations: Diplomat”, *Anadolu Agency*, 8 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/africa/rwandan-foreign-minister-s-visit-to-turkey-to-further-boost-relations-diplomat/2358471>.

³⁵⁷ *Διεύθυνση Επικοινωνίας Προεδρίας Τουρκικής Δημοκρατίας*, “Chad’s Transitional President Mahamat Idriss Deby Into at the Presidential Complex”, 27 Οκτωβρίου 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/chads-transitional-president-mahamat-idriss-deby-itno-at-the-presidential-complex>.

Ενέργειας και Φυσικών Πόρων, Εμπορίας, καθώς και Αμύνης.³⁵⁸ Κατά την περιοδεία του Έρντογαν έλαβαν χώρα οι εξής δραστηριότητες:

- Διαβουλεύσεις και συζητήσεις σε ζητήματα τρομοκρατίας, ασφάλειας και άμυνας.³⁵⁹
- Υπογραφή συμφωνιών στα πεδία της οικονομίας, της ενέργειας, βιομηχανίας, πολιτισμού, εκπαίδευσης και εγκαθίδρυσης διπλωματικών σχέσεων.³⁶⁰
- Εγκαίνια πολιτιστικών και εκπαιδευτικών κέντρων.³⁶¹
- Πολυμερείς διακηρύξεις.³⁶²

Η κίνηση αυτή του Έρντογαν έχει μια σειρά από αίτια τα οποία δικαιολογούνται τόσο από το εσωτερικό του κράτους, όσο και από τις περιφερειακές και διεθνείς του σχέσεις. Στις διεθνείς σχέσεις η σημασία της Αφρικής για την Άγκυρα έχει σκιαγραφηθεί ήδη από τον Νταβούτογλου στο *Στρατηγικό Βάθος*. Η σημαντικότητα της ηπείρου για την Τουρκία έγκειται σε τρεις αιτίες:

³⁵⁸ *Daily Sabah*, “Erdoğan arrives in Angola in first leg of Africa tour”, 17 Οκτωβρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/erdogan-arrives-in-angola-in-first-leg-of-africa-tour>.

³⁵⁹ *Προεδρία Τουρκικής Δημοκρατίας*, “Togo ile siyasi, ekonomik, ticari ve askerî alanlarda iş birliğimizi ilerletme arzusundayız”, 19 Οκτωβρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/131006/-togo-ile-siyasi-ekonomik-ticari-ve-asker- Alanlarda-is-birligimizi-ilerletme-arzusundayiz->. Βλ. επίσης *Προεδρία Τουρκικής Δημοκρατίας*, “Nijerya'nın Afrika kıtasında barışın, istikrarın ve ekonomik kalkınmanın tesisi yönünde gösterdiği çabalar takdire şayandır”, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/131033/-nijerya-nin-afrika-kitasinda-barisin-istikrarin-ve-ekonomik-kalkinmanin-tesisi-yonunde-gosterdigi-cabalar-takdire-sayandir-> και *Προεδρία Τουρκικής Δημοκρατίας*, “Türkiye ve Angola enerji konusunda ciddi iş birliği imkânlarına sahiptir”, 18 Οκτωβρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/130978/-turkiye-ve-angola-enerji-konusunda-ciddi-is-birligi-imk-nlarina-sahiptir->.

³⁶⁰ Ο.π.

³⁶¹ *Προεδρία Τουρκικής Δημοκρατίας*, “Emine Erdoğan, Nijerya'da Abuja Yunus Emre Kültür Merkezi'nin açılışına katıldı”, 20 Οκτωβρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/131037/emine-erdogan-nijerya-da-abuja-yunus-emre-kultur-merkezi-nin-acilisi-katildi>. Βλ. επίσης *Προεδρία Τουρκικής Δημοκρατίας*, “Emine Erdoğan, Togo'da Türkiye Maarif Vakfı Eğitim Kampüsü'nün açılışına katıldı”, 19 Οκτωβρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/131007/emine-erdogan-togo-da-turkiye-maarif-vakfi-egitim-kampusu-nun-acilisina-katildi>.

³⁶² *Yeni Şafak*, “Joint statement issued following Quadrilateral Summit on Africa”, 20 Οκτωβρίου 2021, <https://www.yenisafak.com/en/world/joint-statement-issued-following-quadrilateral-summit-on-africa-3582619>.

- 1) Οι «παρθένες πλουτοπαραγωγικές πηγές» της ηπείρου.
- 2) Οι ψήφοι που μπορούν να προσφέρουν τα κράτη της αφρικανικής ηπείρου στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών.
- 3) Η αξιοποίηση της ευκαιρίας, προκειμένου να μην την εκμεταλλευτούν άλλες δυνάμεις.³⁶³

Οι λόγοι λοιπόν για την ενίσχυση της επιρροής στην Αφρικανική ήπειρο είναι κατά βάση οικονομικοί, διπλωματικοί και τέλος αποτρεπτικοί. Τα χαρακτηριστικά αυτά διαφάνηκαν και κατά την περιοδεία του Έρντογαν, όπου δόθηκε έμφαση σε συμφωνίες στο πεδίο της οικονομίας, της ενέργειας καθώς και της εξόρυξης πολύτιμων ορυκτών. Πέραν των όσων αναφέρει ωστόσο ο Νταβούτογλου στο *Στρατηγικό Βάθος*, η Άγκυρα πλέον προωθεί ενεργά τις σχέσεις της με την Αφρική και για άλλους λόγους. Ένας από αυτούς είναι ο έλεγχος βασικών μεταφορικών δρόμων, όπως ο κόλπος του Άντεν καθώς και ο κόλπος της Γουινέας. Η ενίσχυση των σχέσεων της Άγκυρας με την Αιθιοπία, τη Σομαλία και το Σουδάν κινούνται προς την αύξηση της επιρροής στον πρώτο, ενώ η τετραμερής διακήρυξη Τουρκίας, Τόγκο, Μπουρκίνα Φάσο και Λιβερίας στην περιοδεία σχετίζεται με το δεύτερο. Σε όλα αυτά οφείλει να προστεθεί και η επιθυμία της Άγκυρας να προσλαμβάνεται από τη διεθνή κοινωνία κρατών ως μια ισχυρή περιφερειακή δύναμη. Τα εργαλεία που διαθέτει για την προώθηση των στόχων αυτών στην παρούσα φάση είναι η αμυντική βιομηχανία και η τεχνογνωσία (συμπράξεις, εξαγωγές οπλικών συστημάτων), σε συνδυασμό με την ήπια ισχύ (πολιτισμός, αναπτυξιακή βοήθεια).

Εκτός από την εξωτερική διάσταση που ωθεί τον Έρντογαν σε τέτοιου είδους κινήσεις, οφείλει να υπολογιστεί και η εγχώρια πολιτική σκηνή. Με την περιοδεία αυτή και σε συνδυασμό με το Οικονομικό και Επιχειρηματικό Φόρουμ Τουρκία – Αφρική,³⁶⁴ ο Έρντογαν παρουσιάζεται ως ο ηγέτης που μπορεί να προωθήσει τα συμφέροντα της Τουρκίας σε μια ολόκληρη ήπειρο. Ο παραλήπτης στην

³⁶³ Αχμέτ Νταβούτογλου, *Το Στρατηγικό Βάθος. Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*, Αττική: Εκδόσεις Ποιότητα, 2010, 321.

³⁶⁴ *Turkey Africa Economic and Business Forum*, “Create Long-Lasting Business Cooperation”, αχρονολόγητο, <http://turkeyafricaforum.org/>.

προκειμένη περίπτωση είναι η τουρκική κοινωνία με στόχο να διασπαστεί η προσοχή της από τα καθημερινά ουσιώδη ζητήματα με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη, στη βάση της εξύψωσης του εθνικού φρονήματος. Η επένδυση, ωστόσο, σε τέτοιου είδους ενέργειες εμπεριέχει και το στοιχείο του ρίσκου. Η πιθανότητα για το κόστος του να μην υπάρξουν τα απαραίτητα ανταποδοτικά οφέλη από το άνοιγμα στην Αφρική είναι τόσο υπαρκτή όσο και μεγάλη. Ο Έρντογαν βλέποντας πως οι διπλωματικές επιτυχίες της σε σχέση με άλλες γεωγραφικές περιοχές όπως στη Δύση, την Κεντρική και Δυτική Ασία καθώς και τη Μ. Ανατολή είναι περιορισμένες, ή τουλάχιστον θα αργήσουν να προσφέρουν τα επιθυμητά οφέλη, προβάλλει μια εικόνα επιτυχούς ανοίγματος προς την Αφρικανική ήπειρο. Η προβολή αυτή, ωστόσο, δε δύναται να θέσει σε περιορισμό τα υπάρχοντα οικονομικά προβλήματα του πληθωρισμού και της ανεργίας, τα οποία έχουν σημαντικό αντίκτυπο στον απλό πολίτη.³⁶⁵

Το αφήγημα του ανοίγματος προς την Αφρική πρόκειται να συνεχιστεί και για το προσεχές διάστημα, καθώς εντός του Δεκεμβρίου αναμένεται η Σύνοδος Κορυφής Τουρκία – Αφρική.³⁶⁶ Το ποια θα είναι τα απτά αποτελέσματα αυτής της διπλωματικής επένδυσης ωστόσο, μέλλει να φανεί.

* * * * *

³⁶⁵ Ayla Jean Yackley, “Ankara struggles to control inflation narrative as Turks’ mistrust mounts”, *Financial Times*, 23 Σεπτεμβρίου 2021, <https://www.ft.com/content/e4fc3be4-d2f1-4af3-b657-e77433812470>.

³⁶⁶ Joséphine Dedet, “Upcoming Africa-Turkey summit announced, to further strengthen relations”, *The Africa Report*, 5 Οκτωβρίου 2021, <https://www.theafricareport.com/132856/upcoming-africa-turkey-summit-announced-to-further-strengthen-relations/>.